

**ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ ВА ДИПЛОМАТИЯ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ТИНЧЛИК ТАЪЛИМИ ВА МАДАНИЯТЛАРАРО
ҲАМЖИҲАТЛИК МАРКАЗИ**

**ШАРҚ ВА ҒАРБ
МУШОИРАСИ**

Тошкент - 2005

UNIVERSITY OF WORLD ECONOMY AND DIPLOMACY

**CENTER FOR PEACE EDUCATION AND
INTERCULTURAL UNDERSTANDING**

**EAST-WEST DIALOGUE
IN POETRY**

Edited by R. Farmonov

Publication was implemented under the UNESCO
Participation Programme Request
№ 27216103 UZB

Tashkent - 2005

***Ушбу нашр ЮНЕСКО қатнашув дастури
доирасида чоп этилган***

Масъул муҳаррир - Р.Ф.Фармонов

Тўпловчилар - Д. Юсупова, Ф.Файзиев

Тақризчилар - филология фанлари доктори,
профессор Ш.Кўчимов,

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
аъзоси - О.Бўриев.

*Ушбу нашр Тинчлик таълими ва маданиятлараро
ҳамжиҳатлик маркази орқали ЮНЕСКО қатнашув
дастури доирасида чоп этилган бўлиб, у ўзида Ғарб
ва Шарқнинг дунёга машҳур шоирлари ижод маҳсул-
лари гулдастасини мужассамлаштирган.*

*Мазкур нашр талабалар, шунингдек, шеъриятга
қизиқувчи кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.*

© Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети, 2005.

Мундарижа

Сўзбоши	5	Анна Ахматова	109
		Жак Превьер	115

Шарқ шоирлари

Абулқосим Фирдавсий	10	XX аср ўзбек шоирлари	
Умар Хайём	15		
Низомий Ганжавий	18	Ҳамза Ҳақимзода Ниёзий .	
Жалолиддин Румий	22	120	
Ҳофиз Шерозий	26	Абдулҳамид Чўлпон	124
Абдураҳмон Жомий	29	Ғафур Ғулом	128
Лутфий	31	Ойбек	132
Атоий	34	Ҳамид Олимжон	136
Алишер Навоий	37	Зулфия	141
Заҳириддин Муҳаммад		Усмон Носир	144
Бобур	40	Эркин Воҳидов	148
Муҳаммад Фузулий	42	Абдулла Орипов	153
Абдулқодир Бедил	45	Рауф Парфи	160
Бобораҳим Машраб	48	Ҳалима Худойбердиева ...	164
Зебуннисо бегим	51	Муҳаммад Юсуф	168
Увайсий	53		
Нодира	56	<i>Фойдаланилган</i>	
Муҳаммадризо Огаҳий ...	60	<i>адабиётлар рўйхати</i>	174
Муҳаммад Аминхўжа			
Муқимий	62		
Зокиржон Холмуҳаммад ўғли			
Фурқат	65		

Ғарб ва рус мумтоз шоирлари

Франческо Петрарка	69
Шарль д' Орлеан	73
Уильям Шекспир	75
Йоханн Вольфганг Гёте ..	78
Жорж Гордон Байрон	84
Генрих Гейне	87
Александр Пушкин	90
Михаил Лермонтов	94
Федор Иванович Тютчев .	98
Борис Пастернак	99
Сергей Есенин	104

Сўзбоши

Азиз китобхон, қўлингиздаги ушбу тўплам «Шарқ ва Ғарб мушоираси» деб номланади ва унда элликка яқин жаҳон ҳамда ўзбек мумтоз шоирларининг шеърларидан намуналар келтирилган.

Маълумки, Ғарбни Шарқсиз, Шарқни эса Ғарбсиз тасаввур қилиш қийин. Айниқса, XXI аср бошларида - глобаллашув жараёнида Шарқ ва Ғарб цивилизациялари ўртасида ҳамкорлик ва мулоқот алоҳида аҳамият касб этмоқда. Инсоният тарихи саҳифалари эзгулик ва ёвузлик, бунёдкорлик ва бузгунчилик ўртасидаги курашларга бой, бироқ соғлом фикрловчи уламолар, зиёлилар, шоиру фузалолар ҳаминша эзгуликнинг ёвузлик устидан ғалаба қозонишига ишонч билдирганлар ва ана шу йўлда ўзларини фидо қилганлар. Ана шундай ёвузлик XX аср охири XXI аср бошларида терроризм шаклида инсоният цивилизациясига катта хавф солмоқда. Бу сўзсиз жаҳолат, ваҳшийлик бўлиб дунёнинг турли нуқталарида минглаб бегуноҳларнинг ёстигини қурутмоқда. Жаҳолатга қарши курашда маърифат, илм, эзгулик ва бунёдкорлик ишларининг ўрни беқиёс.

Айтиш жоизки, минглаб йиллар, асрлар давомида бундай хавфу хатарларга қарши курашда гўзаллик, яъни эстетик завқ, шеърятнинг аҳамияти ниҳоятда катта бўлган.

Мазкур тўпламида Шарқ шеърляти билан бир қаторда Ғарб ва рус мумтоз шоирлари ижодидан ҳам намуналар келтирилди. Биз китобхонни Шарқ шоирлари ижоди билан, уларнинг қисқача таржимаи ҳоли, бизгача етиб келган ва маълум бўлган асарлари билан таништиришга ҳаракат қилдик. Бу бежиз эмас, албатта, чунки Уйғониш, қолаверса, миллий уйғониш Машриқ заминида милодий IX асрда бошланиб XII асргача давом этган. Марказий Осиёда бошланган иккинчи миллий Уйғонишнинг ибтидоси XIV аср ҳисобланади. Айнан шу даврдан бошлаб Ғарбда, қолаверса, Италияда Уйғониш - Ренессанс кенг қулоч ёза бошлади.

Табиийки, Шарқ шеърляти деганда ниҳоятда катта жуғрофий муҳитни ўз ичига олган минтақа назарда тутилади, шу сабабли биз ўз имкониятларимиздан келиб чиққан ҳолда тўпламнинг I қисмини «Шарқ мумтоз шоирлари» деб атадик.

Марказий Осиёдаги II Уйғониш Амир Темур ва темурийлар даврига тўғри келдики, энди форс-тожик тилидаги

шеърят билан бир қаторда туркий тилда яратилган шеърлий асарлар, шу жумладан, Лутфий, Саккокий, Навоий асарлари дунёвий аҳамият касб эта бошлади. Мир Алишер Навоий араб, форс-тожик тилларининг имкониятлари, бойликларини инкор этмаган ҳолда, ўз она тилида бетакрор илмий ва бадий асарлар яратди ҳамда форс-тожик адабиётининг йирик намояндаси, Навоийнинг устози Абдураҳмон Жомийнинг ҳайрати ва таҳсинига сазовор бўлди. Алишер Навоий асосан ўз она тили - туркийда ижод қилса-да, форсийда ҳам Фоний таҳаллуси билан мумтоз шеър ва ғазаллар ёзиб, уларни алоҳида девон шаклига келтирди. Навоий бошлаб берган бу зуллисонайнлик - икки тилда ижод қилиш анъанаси XX асрнинг 20-30 йилларигача давом этди. Собиқ Шўролар даврида бу анъана йўқолиб кетди. Ўзбек ва тожик тилларида ижод қилган сўнгги йирик мумтоз шоир ва ёзувчилар Садриддин Айний, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Абдурауф Фитрат ва бошқалар эдилар.

Биз юқорида Европада Уйғониш даври XIV-XV асрлардан бошланганлигини қайд этдик. Агар то шу давргача шоир, ёзувчилар, олимлар, файласуфлар, мутафаккирлар ўз асарлари, рисола, қисса, шеър ва дostonларини лотин тилида иншо этган бўлсалар, эндиликда италян, португал, инглиз ва бошқа Европа тилларида, яъни ўз она тилларида ёза бошладилар. XIV асрда яшаб ижод этган буюк италян шоири Франческо Петрарка ўз шеърларини айнан она тилида яратди. У Ғарб адабиётида сонет жанрига асос солди. Француз профессори Жан Дельюмонинг ёзишчи, XVI аср бошларида кўпчилик француз шоирлари петраркалашди.¹ Ҳатто улар ўз асарларини энди лотин тилида эмас, италянчада иншо этишарди. Италиян Бокаччонинг «Декамерон» (қисса ва ҳикоялар тўплами - Р.Фармонов) асари 1485 йилдан нашр этилди.² Фақатгина поэзияда эмас, балки маданият, санъат ва турмушнинг кўпгина жабҳаларида Францияда италян турмуш тарзининг таъсири жуда баланд эди.

Француз шоирлари Ронсар, Банф ва Депортларнинг француз тилида ижод қилишлари, унинг кенг имкониятларидан фойдаланишлари ва бу тилда бетакрор асарлар яратиш учун олиб борган курашлари бундан бир аср муқаддам, яъни XV асрда Мир Алишер Навоийнинг туркий тилда беназир асарлар яратгани ва бу тилнинг ниҳоятда бой, гўзал эканлигини исботлаганини кўз олдимизга келтиради.

¹ Жорж Дюби. Франция тарихи (француз тилида) Париж, 1970, 257-бет.

² Ўша ерда.

Сонет жанри французлардан англизларга ўтди. У. Шекспир жаҳон драматургиясига ўзининг ўлмас асарлари билангина эмас, балки чуқур фалсафий классик сонетлари билан ҳам катта ҳисса қўшди. Шекспир қадимги Юнон ва Рим шоирлари, драматургларидан илҳомланибгина қолмай, Шарқ мутафаккирлари дурдоналаридан озиқланди, ўрганди. Севимли шоиримиз Абдулла Орипов таъкидлаганидек, Шекспирнинг машҳур асарларидан бири «Отелло» номи замирида Абдулла исми ётади, «Отелло» Абдулланинг инглизчалаштирилганидир.

Фирдавсий, Румий, Хайём, Низомий, Саъдий, Ҳофиз, Жомий, Навоий, Бобур, Фузулий, Бедил каби Шарқ шоирларининг ғарб ва рус классик шоир-ёзувчиларига таъсири ҳақида Гёте, Гейне, Гюго, Байрон такрор-такрор айтганлар ва таъкидлаганлар. Айниқса, И.Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони» бутун дунёга машҳур бўлиб, унда Гёте Шарқ шоирлари, жумладан, форс-тожик мумтоз адабиёти вакилларининг асарларига жуда юқори баҳо берган ва уларга пайровлик қилган. И.Гёте Хўжа Ҳофизга алоҳида шеър бағишлаган бўлса, Генрих Гейненинг «Фирдавсийга» ва Виктор Гюгонинг «Фирдавсий» номли шеърлари диққатга сазовор. Ёш Виктор Гюгонинг 1829 йилда нашр этилган шеърлар тўплами «Шарқ тароналари» деб номланган эди.¹

Айтиб ўтиш жоизки, Шарқ билан Ғарб шеърляти ўртасида доимий мулоқот мавжуд бўлиб, улар бир-бирларини тўлдирганлар ва бойитиб борганлар. XX аср ўзбек адабиётида романнавислик, драматургия каби жанрлар ғарб адабиёти таъсирида вужудга келди ва ривожланди. Шеърлятда анъанавий аруз вазни билан бир қаторда бармоқда ёзилган шеърлий асарлар сони ошиб борди. Ўзбек шоирлари рус ва Ғарб классик адабиётдаги энг сара асарларга мурожаат қилиб, улардан чиройли ва нафис асарларни ўзбекчалаштира бошладилар. Абдулҳамид Чўлпон, Ҳамид Олимжон, Усмон Носир, Ғафур Ғулом, Ойбекнинг бу жабҳадаги беқиёс хизматлари маълум ва машҳур. Агар Усмон Носир «Петраркани ўқиганим бор» деб хитоб қилган бўлса, Эркин Воҳидов «Менга Байрон бир жаҳону менга Пушкин бир жаҳон», Абдулла Орипов:

*Сен Пушкиннинг севган малаги,
Сен Гёте орзу этган қиз.
Сен Байроннинг ўтли юраги,
Сен Гейнени ёндирган юлдуз*

¹ XIX-XX аср француз шоирлари антологияси (фр. тилида) Москва, 1982, 108- бет.

каби сатрлари билан ғарб ва рус шоирлари асарларидан илҳомланганликларини эътироф этадилар.

Мазкур тўплам орқали бир қатор давлат арбоблари, дипломатлар истеъдодли шоир бўлганликларини ҳам таъкидламоқчимиз. Француз зодагонларидан бири - Амир Темур билан мукотибада бўлган қирол Карл VI нинг укаси - Шарль д' Орлеан 100 йиллик уруш даврида яшаган ва чорак аср Англияда тутқунликда бўлган, кейин саройда хизмат қилган ва бўлғуси қирол Людовик XII нинг отаси бўлган.

Алишер Навоий бош вазир бўлиши билан бир қаторда, буюк дипломат ҳам бўлган. Узоқ-узоқ ўлкаларга бораётган элчиларга ўзининг китобларини, шу жумладан, «Хамса»-сини совға-салом сифатида жўнатган. Шоҳ ва шоир Бобурнинг тили халққа нечоғлик яқин эканлиги, Ватанини қўмсаб ёзган шеър ва ашулалари ҳеч бир кишини бефарқ қолдирмайди.

Рус дипломати Ф.Тютчев оз, лекин соз ёзган шоирлар сирасига киради. У жаҳон адабиёти хазинасига мансуб бир қанча назмий асарларни ўз она тили - рус тилига ўгирган.

Мазкур тўпламда Шарқ, Ғарб ва рус мумтоз шоирларининг шеърларидан намуналар келтириш билан бир қаторда, XX аср ўзбек шоирларининг шеърларидан Ватан, маънавият, муҳаббат ҳақида битилган шеърларини ҳам келтирдик. Зеро, XX аср ўзбек шоирлари Шарқ шоирларининг анъаналаридан фойдаланиш билан бирга жаҳон адабиёти, жумладан, ғарб ва рус адабиёти ютуқларидан илҳомланганлар.

Мазкур шеърый тўпламга ўхшаш китоблар мавжуд. Улардан бири 1977 Францияда чоп этилган бўлиб «Муҳаббат тўғрисидаги энг сара шеърлар» деб номланади. Бу тўпламда энг қадимги даврдан бошлаб XX асрнинг 70-йилларигача ёзилган жаҳоннинг 37 номдор шоирларининг шеърлари киритилган. Тўпламда жаҳонга машҳур 28 рассомнинг муҳаббат тўғрисидаги асарларидан фойдаланилган. Бироқ мазкур тўпламдаги 37 нафар шоирлардан фақат биттаси Осие минтақасида яшаган Нозим Ҳикмат, қолганлари Ғарб дунёсига мансуб бўлиб, бирон-бир рус шоири ундан ўрин олмаган.

Иккинчи тўплам «Шарқ тароналари» деб номланган бўлиб, у 1986 йил Душанбе шаҳрида нашр этилган. Бу тўпламда Жорж Байрон, Иоганн Гёте, Генрих Гейне, Александр Пушкин, Михаил Лермонтов, Адам Мицкевич ва Виктор Гюгонинг Машриқ заминига, унинг кишиларига, мутафаккирларига бағишланган шеърлари тожик тилига қилинган таржима асосида нашр этилган.

Бизнинг тўпламимиз мана шу йўлда қўйилган навбатдаги қадам ҳисобланади. Биз шоирларнинг шеърларини келтириш билан бирга, уларнинг ҳаёти ва фаолияти тўғрисида қисқача маълумотлар ҳам бердик, бу албатта, фойдадан холи бўлмайди.

Тўпламни тайёрлашда бизга ЮНЕСКО ишлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий комиссияси масъул котиби Алишер Икромов, ЖИДУ Халқаро муносабатлар факультети декани, доцент Қодир Жўраев ва истеъдодли шоир, таржимон Олим Бўри ўзларининг қимматли маслаҳатлари ва кўмақларини бердилар. Биз уларга миннатдорчилик билдираемиз.

Албатта, тўплам камчиликлардан холи эмас. Биз ҳурматли китобхонларнинг қимматли маслаҳатларига қулоқ тутамиз ва кейинги нашрларда уларни ҳисобга оламиз.

Р.Фармонов

ШАРҶ ШОИРЛАРИ

Абулқосим Фирдавсий (941-1025)

Абулқосим Фирдавсий мусулмон Шарқи адабиётининг йирик сиймоларидан бири бўлиб, Эроннинг Тус шаҳри яқинидаги Бож қишлоғида ўртаҳол деҳқон оиласида туғилган. Шоирнинг отаси Тус ҳокимининг “Фирдавс” (“Жаннат”) номи боғида боғбон бўлган. Шоир кейинчалик ана шу боғ номи-ни ўзига тахаллус қилиб танлайди.

Фирдавсийдан бизгача 100дан ортиқ дostonларни ўз ичига олган “Шоҳнома” асари етиб келган. Форс-тожик адабиёти-да Фирдавсийгача насрий йўлда ёзилган “Шоҳнома”лар мав-жуд эди. Сомоний амирлар бухоролик шоир Дақиқийга шеъ-рий “Шоҳнома” ёзишни топширадилар. У 1000 байтдан иборат “Гиштасп” дostonини ёзганда, ўз қули томонидан ўлдирилади. Шундан сўнг бу ишни давом эттириш Фирдав-сийга топширилади. Фирдавсий 30-35 йил ижод қилиб, “Шоҳ-нома”ни тугатади. Шоирга дастлаб 120 дона олтин танга бе-ришга ваъда берган Султон Маҳмуд Ғазнавий вазирининг гапи билан 120 дона кумуш танга беради. Бундан ғазаблан-ган Фирдавсий Султон Ғазнавийга бағишлаб ҳажвия битади ва юртидан бош олиб чиқиб кетади. Умрининг охирларида ўз қишлоғига қайтиб келиб, ўша ерда вафот этади.

«Шоҳнома»дан парча

БАҲРОМ ГҶР ВА ТҶРТ ОПА-СИНГИЛ ҚИССАСИ

Муъбадлар, улуғлар билан шаҳриёр
Яна нахчир овин қилди ихтиёр.

Бир ой нахчир овлаб ҳамроҳлар билан,
Майхўрлик қилди хўп сипоҳлар билан.

Бу - тоғ нахчирию, бу - чўл нахчири,
Ўлжалар мўлу соз биридан бири.

Шаҳарга шод бўлиб қайтишган чоғи
Зулматга чўмганди олам қучоғи.

Ўтган подшоҳлардан айтиб нақллар
Ёнма-ён борарди шоҳга яқинлар.

Узоқдан кўринди бехос бир гулхан,
Гўё базм этарди у ерда Бахман.

От суриб шоҳ шуъла кўринган ёққа,
Кирди сипоҳ билан сўлим қишлоққа.

Бир тегирмон кўрди қишлоқ ёнида,
Мардлар давра қурган олд майдонида.

Ажиб базмгоҳнинг бўлиб ардоғи,
Ял-ял ёнар эди қизлар ёноғи.

Бошига гулдан тож кийган барнолар
Соз чалиб, янгратар дилбар садолар.

Хусрав тимсолини оҳангга қўшиб,
Галма-гал айтарди қизлар шўх қўшиқ.

Барчаси моҳрўю чилвир соч бари,
Хушсухан, муаттар нафасли пари.

Майсалар устига солишиб гилам.
Гавжум бир оломон бўлган эди жам.

Ҳар бирин қўлида бир дастадан гул,
Ўтирар шодлигу шароб-ла машғул.

Базмгоҳдан чиқди бир садо масрур:
«Баҳром шоҳ шаънига таҳсин, ташаккур.

Яъни у шонли мард, нодири даврон,
Уни таянч билгай бу чархи замон.

Юзидан нур томар, лабларидан бол,
Сочидан мушк бўйин таратар шамол.

Ов қилса, сайд бўлур гўрхару шерлар,
Шу боис номини Баҳром Гўр дерлар».

Жаҳондор эшитиб улар мақтовин,
Бурди ўша ёнга учқур бедовин.

Муғанний қизларнинг келиб ёнига,
Кўз солди бу давра оломонига.

Ойларга лиммо-лим эди гўё чўл,
Шаҳарга қайтмоққа топилмасди йўл.

Подшоҳ буюрди: «Келтиринг, бода,
Эл билан ичайлик ушбу маъвода».

Соқий тўла тутди унга биллур жом,
Бодани қўлига олди шоҳ Баҳром.

Қизлар ўртасидан чиқди тўрт гўзал,
Гўзалларки, номи эл аро ғазал.

Бири Мушкинозу бири Мушкинак,
Бири Нозёб эди, бири Савсанак.

Гул тутиб шоҳ сари келди улар шод,
Юзлари баҳору қадлари шамшод.

Дуо қилишдилар улар Баҳромни,
Донишманд подишоҳ, - олий мақомни.

У тўртта гўзалга боққан лаҳзада,
Қалби шавққа тўлиб, деди ларзада:

«Кимнинг қизларисиз, тўрт гулруҳ санам,
Надир бу базмдан муддаонгиз ҳам?»

Бири жавоб қилди: «Аё шаҳриёр,
Саховатпешаю марди бахтиёр!

Отамиз - бир кекса тегирмончидир,
Шу тоғ этагида овлайди нахчир.

Кеч тушди, ҳозироқ қайтажак ўзи,
Қоронғида яхши кўрмайди кўзи».

Шу пайт келиб қолди тегирмончи чол,
Тоғдан нахчир овлаб қайтганди хушҳол.

Баҳромни кўрдию ер ўпиб ул зот,
Таъзиму ҳадик-ла турди эҳтиёт.

«Заррин жом келтиринг! - буюрди Баҳром, -
Кекса ҳориб қайтган, сал олсин ором. -

Сўнгра чолга деди: - Бу тўрт офтоб юз
Нечун эрга чиқмай юрурлар ҳануз?»

Шоҳга таҳсин айтиб мўйсафид, деди:
«Қанийди тенгдоши топилса эди...

Улар етук ёшда бўлса-да гарчанд,
Қизлик иффатини тутурлар баланд.

Аmmo бебаҳралар сепу давлатдан,
Тиллою нуқрадан-зебу зийнатдан».

Шоҳ деди: «Менга бер тўрт гўзални ҳам,
Уйингда сақлашдан фойда бўлур кам».

Унга жавоб берди мўйсафид шу зайл:
«Эй мард, бу фикрни эта кўрма майл.

Менда на жома бор, на еру на сой,
На нуқра, на эшак, на от, на сарой».

Баҳром деди: «Менга сепи керакмас,
Қизларнинг мол-мулки, зеби керакмас».

Чол деди: «Ола қол, сенга ҳавола
Бағримда етишган бу тўрт қиз бола.

Яхши-ёмонидан ўзинг воқифсан,
Маъқул нигоҳ ила магар боқибсан».

Деди унга Баҳром: «Бу тўрт нигорни -
Қабул этгум, алқаб парвардигорни».

Шундай дебон турди ўрнидан подшоҳ,
Наъра тортиб сўнгра қўзғалди сипоҳ.

Шоҳ деди: «Амримни бажо этингиз,
Қизларни ҳарамим сари элтингиз!»

Биёбондан келди неча минг аскар,
Даштдан лашкар ўтди то тонгга қадар.

Тегирмончи бундан беҳад бўлиб лол,
Тонг оттирди қуршаб ҳар турли хаёл.

Деди хотинига: «Бу олий номдор,
Шунча шон-шавкату ва давлатга ёр.

Қайдан тунда сурмиш бу ён отини?»
«Гулханни кўрибди,- деди хотини, -

Эшитиб қизларнинг қўшиқ, созин ҳам,
Ўтирди май ичиб, куй тинглаб хуррам».

Айтди хотинига тегирмончи чол:
«Бу иш якунидан менга очгил фол.

Бунинг оқибати яхшими, ёмон?»
«Бу - саховат, - деди хотини шодон. -

Мулку сеп демади, ғоят мард экан,
Саховат бобида марди фард экан.

Ердан излар экан ой юзли гўзал,
Қизиқтирмас динор, шоҳ қизи, амал.

Агар уни кўрса бутпарасти Чин,
Сажда қилмас эди бутга - бу гап чин».

Тун пардасин йиртиб қуёш чиққан он
Равшанчароғ бўлди саросар жаҳон.

Эр-хотин нақллар айтди хилма-хил,
Бадхоҳ қарғишланиб, мақталиб покдил.

Кеч маҳал қишлоқдан келди бир улуғ,
Деди: «Аё ботир, бахт бўлсин қутлуғ.

Ўтган кун қоронғу тунда Баҳром шоҳ
Нахчир овлаб даштдан қайтаркан, ногоҳ,

Бу базму гулханга тушибди кўзи,
От бошин шул ёнга бурибди ўзи.

Қизларингни этмиш у жуфти ҳалол,
Энди фароғатда яшарлар хушҳол.

Гўзалдир зулфу юз, етук эс-ақли,
Шоҳга муносиблик қилсалар ҳақли.

Сенинг куёвингдир Баҳроми номдор,
Сени ҳам танигай энди кўп диёр.

Бу мулку, бу ерни сенга бахш этди,
Ғам ема, шодликни сенга нақш этди.

Энди хизматингда бўлур барча эл,
Чокарлик ишига боғлағаймиз бел.

Кўнглинг хоҳишин айт, фармонингдамиз,
Чокармиз, ҳар аҳду паймонингдамиз».

Лол қолишди бундан эр ила хотин,
Тилга олишарди худонинг отин.

Арбоб деди, этиб зулфу юз мадҳин:
«Тўртинчи осмондан топдилар бахтин».

(Шоислом Шомуҳамедов таржимаси)

Умар Хайём (1048-1123)

Ўрта асрнинг буюк риёзиётчи, файласуф ва мунажжим олими, забардаст шоир Умар Хайём 1048 йилда Нишопурда туғилиб, Балх, Бухоро, Самарқанд ва бошқа шаҳарларда ўқиб улғаяди ва ўз замонасининг баркамол олимларидан бири бўлиб етишади. 1074 йилдан бошлаб Исфаҳон расадхонасига бошчилик қилади.

Умар Хайём математика, астрономия, фалсафа ва бошқа фанларга доир “Рисолат ул-кавн ва т-таклиф” (“Қоинот ва унинг вазифалари”), “Рисола фил вужуд” (“Борлиқ ҳақида рисола”), “Рисола фи-куллиёти вужуд” (“Борлиқ умумийлиги ҳақида рисола”), “Рисолаи Жабр” каби илмий асарлар яратган.

Умар Хайём Шарқ халқлари маънавияти тарихида рубоийнавис шоир сифатида шуҳрат қозонган бўлиб, унинг рубоийлари илмий китоблари ҳошиясига ёки ён дафтарига битилган.

Рубоийларидан намуналар

Қимнингки бор эса бир бурда нони,
Ўзига яраша уй-ошиёни,

На биров унга қул, на у бировга,
Айт, шод яшайверсин, хушдир замони.

* * *

Дунёнинг тилаги, самари ҳам биз,
Ақл кўзин қораси, жавҳари ҳам биз.
Тўғарак жаҳонни узук деб билсак,
Шаксиз унинг кўзи - гавҳари ҳам биз.

* * *

Ичкилик кексайган бошни қилур ҳам,
Майдан ечилмаган бирор тугун ҳам.
Бир қултум май ичган бўлсайди шайтон,
Минг сажда қиларди одамга у ҳам.

* * *

Сенинг исботингга етмайди ақлим.
Номинг такроридан бўшамас тилим.
Зотингни мен қандай била оламен,
Уни билур сендан ўзга яна ким.

* * *

Сенсиз ўқигандан меҳробда намоз,
Майхонада сенга сир айтганим соз.
Аввал-сен, охир-сен, сенсиз бари пуч,
Майли ўтга ташла ё айла навоз.

* * *

Бозорда бир кулол кўрсатиб ҳунар,
Бир бўлак хом лойни тегиб пишитар.
Лой инграб айтади : “Ҳой, секинроқ теп,
Мен ҳам кулол эдим сендек, биродар”.

* * *

Кулол дўконига кирдим бир сафар,
Дастгоҳда ишларди уста кўзагар.
Гадо қўлидану шоҳнинг бошидан,
Кўзанинг бўйнию дастасин ясар.

* * *

Тупроқни топтайди нодон оёғи,
Билмаски бу жонон юзин тупроғи.
Сарой кунгурасин безаган ҳар ғишт,
Султон калласи ё вазир бармоғи.

* * *

Фақат илм билан баландмас одам,
Аҳду вафо билан баланд-паст одам.
Сўзи билан иши бир бўлса агар,
Ҳар нарсадан баланд, муқаддас одам.

* * *

Умринг юз йил бўлсин, беш юзми, ҳазор,
Бу кўҳна саройдан кетасан ночор.
Охири қийматинг битта бўлади,
Бозорда гадо бўл, тахтда шаҳриёр.

* * *

Агар мулкинг Миср ё Рум, ёки Чин,
Ё ҳукмингда бутун ер юзин тутгин.
Охир бу бойликдан олар ҳиссанг, бил,
Ўн газ кафан ила икки газ замин.

* * *

Эй шоҳ, фалак қилди сени шаҳриёр,
Тагингда арғумоқ, шоҳона от бор.
Ногоҳ босмасин деб заррин туёғи,
Ерни кумуш қилди, ул ёғдириб қор.

* * *

Кимсани ранжитма, ранжитма ҳайҳот,
Ғазабинг бировга сочмагил, эй зот.
Ўзинг ранж чеку, ҳеч кимни ранжитма,
Роҳат десанг агар ўзинг ғамга бот.

* * *

Бир ғариб кўнгилни қила олсанг шод,
Яхшидир ер юзин қилгандан обод.
Лутфинг-ла бир дилни қул қила олсанг,
Афзалдир юз қулни қилмоқдан озод.

* * *

Жонимиз бу танни тарк этиб кетар,
Икки ғишт гўримиз кўзин беркитар.
Кейин бошқа гўрга ғишт қўймоқ учун
Бизнинг тупроқларни эзиб лой этар.

* * *

Афсус ҳаёт кетди, тонгим тун бўлди,
Ажал дастидан кўп жигар хун бўлди.

У дунёдан келиб ҳеч ким айтмади,
Кетганлар бошида қандай кун бўлди.

* * *

Биласанми савсан ҳам сарв тақдирин,
Оғизларда дoston бўлганлик сирын.
Бириси юз тили билан жим турар,
Бириси юз қўлдан узатмас бирин.

* * *

Келмоқ қўлда бўлса, келмасдим бир дам,
Кетмоқ қўлда бўлса, кетмас эдим ҳам.
Жуда соз бўларди бу ғамхонага
Келмасам, турмасам, келиб-кетмасам.

(Форс тилидан Шоислом Шомуҳамедов таржимаси)

Низомий Ганжавий (1141-1209)

Улуғ шоир ва дostonнавис Илёс Юсуф ўғли Низомий Ганжавий Озарбайжоннинг маданий маркази - Ганжа шаҳрида таваллуд топган. Унинг бобоси Захи Муайяддин ҳам шоир ва олим бўлганлигини нақл қиладилар. Шоирнинг онаси Ганжада истиқомат қилувчи курд оиласига мансуб бўлган.

Низомийдан бизгача лирик шеърлар ва “Маҳзанул ас-рор”, “Хисрав ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун”, “Ҳафт пайкар” ҳамда “Искандарнома”ни ўз ичига олган “Панж ганж” (“Ҳамса”) асари етиб келган бўлиб, мазкур бешлик 1173-1203 йиллар оралиғида яратилган.

“ХУСРАВ ВА ШИРИН”дан

Очиб тавфиқ, эшитгин шоҳи қудрат,
Низомийга нажот йўлини кўрсат!

Сени идрок этсин токи дил бер,
Сенга шукрона айтсин токи тил бер,

Эмас гар яхши берма кўнглима роҳ,
Муносибсиздин эт илгимни кўтоҳ.

Нуринг бирла дилимни айла равшан,
Забоним куйласин васфингда аҳсан.

Довудлиғдин дилимни тоза этгил,
Забуримни баланд овоза этгил.

Ясантирдим келиндек меҳри жонда,
Юзини ёруғ этгил бу жаҳонда.

Ўқиб они, кўнгул равшан бўлғай,
Сочиб мушк, Халлухи Хўтан бўлғай.

Саводи дийдани пурнур қилғай,
Садоси мияни маъмур қилғай.

Юракларга севинч нурини сочғай,
Калитдек мушкулотлар қулфин очғай,

Бериб маъно уни юксак виқор эт.
Саодатни Худоё унга ёр эт.

Кўзига шоҳни ширин эт жамолин,
Номи Шириндир онинг оч фолин.

Иноятдин мадаккорлиғ қил анга,
Бериб бир қатра файз ёрлиғ қил анга.

Сенга эҳсони ёр ўлгач Худони,
Не бўлса сўзла эй кони маоний.

Худо бирлиги ҳақида

Унинг номига борлиқ ном топди,
Фалак жунбуш, замин ором топди.

Яратди барча мавжудотни маъбуд,
Гувоҳи мутлақ, ўлғай неки мавжуд.

Таъолуллоҳ бири бемислу монанд,
Худовандлар дегай они худованд.

Фалак барпо этиб, юлдуз яратган,
Тафаккур бирла ҳикмат, сўз яратган.

Бериб анжу каби нозик тахайюл,
Қаро тунларни кундуз айлаган ул.

Гаму шодлигу берди ваҳму уммед,
Туну кун қилди кашфу моҳу хуршед.

Баланду пастни ул асровчи шоҳдур,
Анинг борлигига борлиқ гувоҳдур.

Вужуди ҳар неки мавжуд қоҳир,
Нишони барча кўргувчиға зоҳир.

Этибон қудрати юлдузни бунёд,
Табиат санъатидан бўлди обод.

Саводи дийдаи ақли зако ул,
Аниси хотири ҳар бенаво ул.

Худо ёлғиз дебон қилсанг тавалло,
Бўлур сенга мадаккор доим Аллоҳ!

Бўлолмас подшоҳ ҳеч ундан ортиқ,
Бўл анга банда, ўзни айла тортиқ.

Жаҳонда ҳар ненинг бордир асоси,
Тафаккурга вале сиғмас қиёси,

Қидириб они чиққан чоғи афлок,
Ваҳмни чок этиб наълини идрок.

Фаросат изламакдин турди ҳушёр,
Ки билмас эрди рости чапни зинҳор.

Қийин эрмас кишига олса дониш,
Вале ҳайратга солгай они ҳар иш.

Назар солдики нақши бўлди пайдо,
Сўғун ул пардадан бўлди ҳувайдо.

Муборак ҳукми кеч ўлгайми ё зуд,
Тубан, юксакму зоти пок маъбуд.

Ҳуруфи коинотни изла одам,
Баридур сенда, сен унда мужассам.

Чу гул садпора қил бу боғда ўзни,
Тутиб бўлмас салим овлоқда ўзни.

Сен андин келдингу бунда чопурсан,
Бу жойдин кеч, яна они топурсан.

Тарозуйи бари эзидшунос ул,
Не бўлгай жуз далил ёки қиёс ул!

Қиёси ақл то ул жойда даркор,
Далили бирла ошкор ўлса қаҳҳор.

Хаёлотинга олдин бермагин роҳ,
Ки тоғ келгайму олдиндан ва ё чоҳ.

Чу билдингми, сенинг бир маъбудинг бор,
Қидирмакдин тий ўзни, сенга ул ёр.

Қидирсанг ҳар чароғдин рўшнолиғ,
Худо ёлғизлигига бер гувоҳлиғ.

Гаҳи туфроғидин гул ранг таратғай,
Гаҳида нақшимиз сувдан яратғай,

Ақл бердики, то фаҳм айлағаймиз,
Басират берди, то ваҳм айлағаймиз.

Юборди тўққиз осмон офаринга,
Муҳандис тарҳини рўйи заминга.

Жигардин сувни жонга озиқ этди,
Бериб ақлу фаросат ҳозик этди

Яратди олти ён соҳиб тафаккур,
Заминга берди сўнгра тўрт унсур.

Яратди барча махлуқотни қодир,
Киши билмаски қандай бўлди содир.

Шу янглиғ барчасин этди саранжом,
Ақл лолдурки қандай этди итмом.

Қидирма, мулк ила подшолиқ,
Ки бехдур шоҳликдан порсолиқ.

Ҳар неки яралса топгай таназзул,
Йўғу бор этгучи қодир эрур ул.

Этар авфи гуноҳу ҳам саховат,
Аввал бахш айлади у мулку сарват.

Берибон кимга молу кимга ихлос,
Анинг бу қилмиши ўзигадир хос.

Бирига берди то қолгайдир ортиб,
Ҳасис этди бирин то олса тортиб.

На бергувчи хабар бергай беришдан,
На олгувчи эрур воқиф бу ишдан,

На ўт билгайки у ёққувчи унсур,
На сув билгайки у оққувчи унсур.

Кишига муштарак бўлмас худованд,
Эрур ҳаммол каби эл ҳукмига банд.

Йўли ҳаммолларда борми журъат,
Унинг қасрида ёлғон дегали ҳад?

Қиёслар, қолмагай пинҳона бир из,
Насими келтирар бор бўлса бир из.

Таажжуб қудратингдан ё Худое,
Бу янглиғ айладинг оламни барпо!

(Форс тилидан Олимжон Бўриев таржимаси)

Жалолоддин Румий (1207-1273)

Жалолоддин Румий Мукулмон Шарқи адабиётининг йирик сиймоларидан бири бўлиб, шайх Муҳаммад Баҳоваддин Валад хонадонида Балх шаҳрида туғилган. Унинг отаси асли Марказий Осиёдан бўлиб, мўғул истилоси туфайли Кўниёга кўчиб кетишга мажбур бўлган. Бувиси эса Алойддин Муҳаммад Хоразмшоҳнинг қизи бўлган.

Жалолоддин Румийнинг илмий-адабий мероси форс тилида ёзилган бўлиб, унинг шеърий асарлари, асосан, “Де-

вони кабир” (“Улуғ девон”)га жамланган. Илмий-фалсафий мероси 6 дафтардан иборат “Маснавийи маънавий” асаридан ўрин олган, бу асар ўз даврида “Форсий Қуръон” деб ном олган эди.

Бундан ташқари Румийнинг “Мактубот”, “Фиҳи мо фиҳи” (“Ичингдаги ичингдадур”) каби асарлари ҳам бизгача етиб келган.

“МАСНАВИЙИ МАЪНАВИЙ”дан

Дебоча

Тингла найдин, чун ҳикоят айлагай
Айрилиқлардан шикоят айлагай.

Мен қамий эрдим, кесиб келтирдилар,
Нола чексам, эл ҳама оҳ урдилар.

Чок-чок этсин шу кўксимни фироқ,
Сўйлагаймен шарҳи дарди иштиёқ.

Ким йироқ тушса, йўқотса аслини
Ул яна излар ҳаёти васлини.

Даврлар кўрдим неча, нолон бўлиб,
Жуфти балҳолону хушҳолон бўлиб.

Ҳар кишиким бўлди бир дам ёр менга
Билмади ёрдир нечук - асрор менга.

Сиррим эрмас нола-оҳимдан йироқ,
Гарчи нур кўзу қароғимдан йироқ.

Танга жону жонга тан мастур эмас,
Жон кўринмас кимсага, дастур эмас.

Ўт эрур найнинг навоси, ел эмас,
Кимда ўт йўқтур, йўқолсин, эл эмас.

Найни ёндирган ўшал ишқ оташи,
Майни ёндирган ўшал ишқ оташи.

Ёрдин айрилганга най ёрдир, не бок,
Пардаси пардамни этмиш чок-чок...

Най каби бир захру тарёк қайда бор?
Най каби дамсозу муштоқ қайда бор?

Қонли йўллардан ҳикоят айлағай,
Не эмиш савдойи Мажнун, сўйлағай,

Бўйла ҳушдир, маҳрами беҳуш бас,
Муштари унга қулоқдин бошқамас...

Қунларим тун қаърига жо бўлдилар,
Ўртанишлар менга ҳамроҳ бўлдилар.

Ўтса кунлар, гўрга, майли бок йўқ,
Сен омон бўл, эйки, сендек пок йўқ.

Ким балиқ эрмас, у қонгай сувга, чун,
Кимга кун йўқ, кунлари йилдек узун.

Пухтанинг ҳолин ҳеч билгайму хос?
Мухтасар этгин сўзингни, вассалом.

* * *

Бандни ечгил, бўлгил озод, эй ўғил,
Гарчи бандинг сийму зардир, қўймагил.

Кўзага жон бўлғуси денгиз, бале,
Бир кунинг ул кўзага сиғмас вале.

Кимки очкўз, кўзаси нур бўлмағай,
Тўлмагунча то садаф дур бўлмағай.

Ишқ ила кимнинг яқоси чок эрур,
Ҳирсдин озоду айбдин пок эрур.

Эй, омон бўл, ишқ - ажиб савдойимиз,
Эй табиби ҳозиқу донойимиз.

Ҳар давойи зоҳиру ботин ўзинг,
Бизга Жолину ва Афлотун ўзинг.

Ишқ ила тай сойири афлок эмиш,
Рақс этиб тоғлар, кўринг чолок эмиш.

Ишқ - Тур тоғига жондир, ошиқо,
Тур масти харро Муса соиқо...

Лабларига етсам ул дамсозни,
Най каби мен сочгай эрдим розни.

Кимки бўлгай ҳамзабонидан жудо,
Безабондир, гарчи дилда юз наво.

Чунки гул кетса, гулистон қолмагай,
Сўнгра булбул бирла дoston қолмагай.

Жумла маъшуқ эрмиш, ошиқ пардалик,
Зинда маъшуқ эрмишу ошиқ-ўлик.

Кимда йўқдур ишққа бир парво магар,
Ул қанотсиз қуш эрур, беболу пар.

Хуш нечук бўлгай, қарорим бўлмаса,
Қўллагувчи нури ёрим бўлмаса.

Ишқ истарки, бу сўзни зикр этай,
Ойинам ғамбози йўқ эрса, нетай.

Ойинанг бордур, нечук ғамбоз йўқ?
Анда занг бўлса, руҳи мумтоз йўқ...

Рубойларидан намуналар

Ай дил, кўзингни оч, жаҳон ўтгусидур,
Умринг бу жаҳонда ройгон ўтгусидур.
Тан манзилида маҳбусу ғофил қолма,
Манзил оша манзил карвон ўтгусидур.

* * *

Жоним берайин, ол уни, жондин кечма,
Дилдан кечайин, ол, у жаҳондин кечма.
Сен ўқсану мен эсам камонмен ҳануз,
Эй ўқ, сабр айла, камондин кечма.

* * *

Кўнглим дуди бир нишони савдо, эй дил,
Ҳар лаҳза ул дуд кўнгилда пайдо, эй дил.
Қонлар неча мавж урар менинг бағримда,
Тошгайму эди бўлмаса дарё, эй дил.

* * *

Кўнглимни санама мубтало истармен,
Жонимга неча тири бало истармен.
Кўйингда агар кечмаса умрим, санамо,
Қонлар ютадирману қазо истармен.

* * *

Сенданми чу безор бўлайин? Йўқ, йўқ, йўқ!
Бир бошқасига ёр бўлайин? Йўқ, йўқ, йўқ!
То боғи висолингда фақат гул кўрдим,
Гулдин кечибон, хор бўлайин? Йўқ, йўқ, йўқ!

* * *

Эй сарви равон, ҳеч хазонлик кўрма,
Эй чашми жаҳон, ҳеч ёмонлик кўрма.
Эй жон, ки жон дер сени осмону замин,
Роҳат бори кўргилки, зиёнлиқ кўрма.

* * *

Эй бош, сабаб сенда, сабаб сенда, сабаб,
Эй тан, ажаб сенда, ажаб сенда, ажаб.
Эй дил, талаб сенда, талаб сенда, талаб,
Эй жон, тараб сенда, тараб сенда, тараб.

(Жамол Камол таржимаси)

Ҳофиз Шерозий (1326-1391)

Шамсиддин Муҳаммад Ҳофиз Шерозий XIV асрда яшаган машҳур ғазалнавис шоирдир. У 1326 йили Шерозда таваллуд топган. Унинг бобоси асли исфаҳонлик бўлган. Отаси эса Шерозда яшаган. Шамсиддин Муҳаммад Қуръонни ўн тўрт хил оҳангда ўқий олгани учун ўзига “Ҳофиз” тахаллусини танлайди.

Ҳофизнинг адабий мероси бир неча девонларга жамланган бўлиб, бу девонлардан шоирнинг ғазал, рубоий, қитъа, таржеъбанд ва “Соқийнома” каби жанрларда битилган шеърлари ўрин олган.

Ғазалларидан намуналар

Аё соқий, суниб жоминг қил эҳсон, яшнасин диллар,
Кўрунди аввал ишқ осону сўнгра тушди мушкуллар.

Сабо ечмоқчи бўлган сочининг хуш бўйига онт ким,
Муанбар ҳалқа-ҳалқа сочидан қон бўлди бу диллар.

Ботир сажжодани майга агар пири муғон айтса,
Йўловчига эрур маълум йўл аҳволи ва манзиллар.

Менга ёр ўйида ишрат қуриш имкони йўқ ҳар дам,
Қилуркан қўнғироқ фарёд, боғланг юкни, ғофиллар.

Қоронғудир кеча, қўрқинчли мавж, даҳшатлидир
гирдоб,
На билгай ҳолимизни четда турган юки енгиллар.

Ёмон от бирла фош ўлди ишим охир ўжарликдан,
Нечун пинҳон қолур сир сўзласа мажлисда оқиллар.

Агар васл истасанг ундан йироққа кетма, эй Ҳофиз,
Тилакни изла, қўй дунёни, бер орзуга табдиллар.

* * *

Агар қўнғимни шод этса, ўшал Шероз жонони,
Қаро холига бахш эткум Самарқанду Бухорони.

Сун, эй соқий, майинг охиргача, жаннатда топмайсан
Бу Рукнобод қирғоғидаги сўлим Мусаллони.

Шу алдоқчи, қизиқчи, фитначи шўхлар қўлидан дод,
Кўнгулдан элтдилар сабрим, қилиб туркларча яғмони.

Менинг нуқсонли ишқимга унинг ҳусни эмас муҳтож,
Гўзал юз ҳеч талаб қилмас бўёқ ҳам зебу орони.

Гапир чолғучидан, майдан, жаҳон сиррини кам изла,
Ечолмас ҳеч киши ҳикмат-ла бу оғир муаммони.

Мен ул Юсуфдаги чексиз гўзалликдан аниқ билдим -
Чиқормиш ишқ ному пардасидан ул Зулайҳони.

Ёмон дединг, қувондим мен, Худо ҳаққи сўзинг тўғри,
Гўзалроқ айлади аччиқ сўзинг лаъли шакархони.

Насиҳат тинглагил, жоно, тутурлар жону дилдан дўст
Ақлли бахтли ёшлар ҳурмат айлаб кекса донони.

Ғазал этдингу дур сочдинг, ёқимли куйла, эй Ҳофиз,
Фалак назмингга гавҳардек нисор этсин сурайёни.

* * *

Юзингдек ёрқин ой осмонда ҳам йўқ,
Қадингдек сарв ҳеч бўстонда ҳам йўқ,

Лабингдек лаъл йўқ, дил этгучи шод,
Тишингдек тоза бир дур конда ҳам йўқ.

Лабинг жонбахш райҳон орасида –
Бу хислат чашмаи ҳайвонда ҳам йўқ.

Сенга бир тан тенг ўлмас бу жаҳонда:
Тан эрмас, ушбу тенглик жонда ҳам йўқ.

Эрур Ҳофизни шеъри ширин, аммо
Ширинлик ёр лабидек онда ҳам йўқ.

(Хуршид таржимаси)

* * *

То магар дунёда бор майхонадин ному нишон,
Бошимиз майхона пирин йўлида хоку тўзон.

Ҳам қулоқда дайр пирин ҳалқаси бордир азал,
Ҳалқа бирламиз ҳамиша, ҳалқа бўлгайдир ҳамон.

Қабримиз устидан ўтсанг, ҳиммат айлагил талаб,
Қилгусидурлар зиёраттоҳ они ринди жаҳон.

Пок пойинг кафти теккан бу замин йиллар мудом,
Саждагоҳи қиблайи ҳушёрдил бўлгай, ишон.

Кет, йўқол, зоҳиди худбин, кўзимиздан то абад,
Парда ортинда жаҳоннинг сирлари биздин ниҳон.

Ишқи тушган гўзалим турк қизи бул кун яна маст,
Ишқида хуни дилим бўлди ёноқлардан равон.

Таъна этма мастни, эй зоҳидки, ҳеч маълум эмас
Ким, нечук кетгай бу оламдан ва билмасмиз қачон.

Шавқинг ичра кирса гўрга кўзларим бил, эй нигор,
То қиёмат бўлажак сенга нигорон ҳар бир он.

Ҳофизо, бахтинг агар шундай олар бўлса мадад,
Севгилинг зулфи ҳам ўзга қўлда бўлгай бегумон.

(Эркин Воҳидов таржимаси)

Абдураҳмон Жомий (1414-1492)

Улуғ форс-тожик шоири ва мутафаккири Нуриддин Абдураҳмон Жомий Хуросоннинг Жом шаҳрида, шайхулислом Низомиддин Аҳмад хонадонидида таваллуд топади. Уларнинг оиласи кейинчалик Ҳиротга кўчиб боради.

Жомий етти дostonдан иборат “Ҳафт авранг” асарининг муаллифи бўлиб, мазкур асар “Силсилат уз-заҳаб” (“Олтин занжир”), “Саломон ва Абсол”, “Тухфат ул Аҳрор” (“Аҳрорга совға”), “Субҳат ул-аброр” (“Яхши кишиларнинг тасбеҳи”), “Лайли ва Мажнун”, “Юсуф ва Зулайҳо”, “Хирадномаи Искандарий” (“Искандарнинг донишмандлиги”) каби дostonлардан иборат. Мутахассислар ушбу дostonларнинг сўнги бештасини “Хамса” таркибидаги дostonлар деб ҳисоблайдилар.

Абдураҳмон Жомий форс-тожик адабиётини ўзининг ажойиб лирик шеърлари билан ҳам бойитган ижодкордир.

Ғазалларидан намуналар

Менга сенсиз ўз уйим жуз гўшаи вайронамас,
Не керакдур менга ул, ёрим агар ҳамхонамас.

Сени ишқинг каптари дард донасидин қут олар,
Мен чумоли сингари бил лойиқи ул донамас.

Шуъласидин ханжари бедод тортгай гарчи шамъ,
Юз ўгирмаклик вафодан одати парвонамас.

Эски чакмон кийсангу сўрсанг гадодек сийму зар,
Мард либосидин не суд гарчи ишинг мардонамас.

Ҳожию ул қоратош, мен лаб қўйиб ўпгувчи жой,
Ё лаби маъшуқа ёким жуз лаби паймонамас.

Қилма майхўрларни бунча эл аро овоза шайх,
Суҳбати доно бу янглиғ ғийбату афсонамас.

Жомийа таъна қилурсен неча бор девона деб,
Эй пари қайғунгда кимдурки сени девонамас?

* * *

Жон у лаблардан ҳикоят айлагай,
Тўти шакардан ривоят айлагай.

Ким гапирса оби замзамдан агар,
Ул ширин лабдан киноят айлагай.

Бормагай ёғийлариға у яқин,
Биз томонларға иноят айлағай.

Ғамза ўқин отадир шўх кўзлари,
Лаъли жонбахши ҳимоят айлагай.

Жон у лаб ҳажрида бир йиғлоқи най,
“Тингла найдан не ҳикоят айлагай”.

Ул шакар янглиғ лабидин айрилиб,
“Айрилиқлардин шикоят айлагай”.

Не керак Жомийни қатл этмакка тиг?
Унга бир ғамза кифоят айлагай.

* * *

Менинг кўксим сенинг дардингда доғдир,
Бу доғ бирла менга дунё фироқдир.

Дема жонингни такрор ёқмагаймен,
Доғим узра бу доғим доғи доғдир.

Мену вайрона ҳижрон, бахтли ул ким,
Насиби сен каби гул бирла боғдир.

Фироқдан йиғлагил, эй булбули зор,
Висол боғида айш сургувчи зоғдир.

Бугун гул базмида куйчи бўлибдур,
Қаро қарға қўшиғи “қоғ-қоғ”дир.

Нечун эй хожа, сен ахтармагайсан?
Йўқолмай, ҳар томондан бир сўроқдир.

Ўчирма оташин оҳингни Жомий,
Қоронғу тунларингда бир чироқдир.

* * *

Инсоф бер, худоё, ул ёш навниҳолға,
Ё сабру тоқатингни бу нотавон чолға.

Бахт навқирону ақлим кексайди, лек ишқи
Ҷам ёшу ҳам қарини ҳукм айлағай висолға.

Сарғайса майсалар гар ҳижрон хазони бирла,
Ул арғувон ниҳоли ҳеч етмасин заволға.

Хун оқадир кўзимдан, афсус боқолмагайман,
Кўз хонасида унган ул сарви эътидолға.

Зоҳид саждагоҳда тоатга юз бурибдур,
Ошиқ тиз чўкодур ул қошлари ҳилолға.

Эй йўлга чиқма, сарбон, карвон йўли бекилгон,
Кўз ёшларим этиб ғарқ, қолмай тагин уволға.

Жомий гўзал севишдан гар деди: “Тавба қилдим!”
Сўзига ҳеч ишонма, айтган гапи муболға.

(Форс тилидан Олимжон Бўриев таржимаси)

Лутфий (1367-1466)

Мавлоно Лутфий ўзбек шоири, мумтоз шеърятимизнинг ориф ва мутафаккир намояндаси сифатида ўзбек адабиётида салмоқли ўринга эга. Ўз замонасининг «малик ул-каломи» шарафли номига сазовор бўлган улғу шоирдан бой ижодий мерос сақланиб қолган. Ҳозир мумтоз адабиётга оид сўнгги топилма (Аҳмад Тарозийнинг Мирзо Улуғбекка бағишлаб ёзилган «Фунуни ул-балоға» асаридаги «маъдан ул-латойиф Лутфийи Шоший» жумласи)га асосланиб Лутфийнинг она Ватани Тошкент бўлган, деган фикр ҳам илгари сурилмоқда.

Лутфийнинг ҳаёт йўли сингари, ижодий тақдири ҳам жуда ибратли: у 99 йил яшаган. Лутфий ҳам зоҳирий-дунёвий, ҳам диний тасаввуфий илмларни чуқур эгаллаган, давр

ва замонга очиқ назар билан қарашга қодир, ҳақиқат ва маърифатга содиқ ижодкор эди. Навоий сўзлари билан айтганда, у «форсий ва туркийда назири йўқ» шоир бўлган. У ўз ижодида шеърият билан тариқатни, мажоз билан ҳақиқатни уйғунлаштира билади. Лутфий сўнгги нафасига-ча шоирлик бурчи ва илҳомига содиқ қолиб, ўзбек шеърияти хазинасини бири-биридан қимматбаҳо дурдоналари билан бойитди.

Атоқли турк олими М.Ф. Кўпрулизода эътироф этишича, Лутфийнинг шеърлари ёлғиз Чигатой шоирлари орасида эмас, балки «Харобот» муаллифи Зиё Пошога қадар бўлган усмонли турк шоирлари орасида ҳам завқ билан ўқилган.

Ғазалларидан намуналар

Жамол ҳуснунга сўз йўқ, вафо керак бўлса,
Мени худ ўлтурадурсен, раво керак бўлса.

Кўнгул чу билмади ўз ҳаддини сени севди,
Балоу ғусса била мубтало керак бўлса.

Жафони жонима оз қилки, ногаҳон бир кун
Жафо туганса нетарсен, жафо керак бўлса?

Кўнгулни ўзгага бергил демангки, мушқилдур,
Жаҳонда сиз киби бир дилрабо керак бўлса.

Кишиким ўз жониға қасд этар, сени севсун,
Дағи эшикинга келсун, бало керак бўлса.

Жамолу жоҳ элидин юз фароғатим бордур,
Ўрамунг ити менга ошно, керак бўлса.

Ўқур бу Лутфийи мунглуқ ниёз номасини,
Савобу алқишу юз минг дуо керак бўлса.

* * *

Сенсен севарим, хоҳ инон, хоҳ инонма
Қондур жигарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ҳижрон кечаси чархи фалакка етар оре,
Оҳи саҳарим, хоҳ инон, хоҳ инонма,

Ҳаққоки қилич келса бошимға эшикингдин,
Йўқтур гўзарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Усрук кўзунг ашколина ҳаргаҳ назар этсам,
Қолмас хабарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Яъқуб тикин кўп йиғидин қолмади сенсиз,
Нури басарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ой юзунга кўз солғали ўзга киши бирла,
Йўқтур назарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ишқ ўтида Лутфий юзи олтунни ёшурди,
Э сиймбарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

* * *

Оҳким бағрим фироқ ўти уза бўлди кабоб
Мажлисим нуқли ғаму андуҳу кўз ёшим шароб.

Гул юзунг ҳажринда ўздин кеткай эрдим дам-бадам,
Гар бу сориғ юз уза кўз урмаса ҳардам гулоб.

Фурқатинг чўлинда ҳарбир йўл уза туруб кўзум,
Айтти тожиклар тилинча, кимни кўрса: «Хожа об?»

Ким сенинг ҳажрингга тушса ногаҳ э жон муниси,
Ўз жонидин ирикиб топмас ўлумни орзулоб.

Ғамза то бўлди, отиб қўрчингдаги ҳожиб қошинг,
Лутфи кўнгли мулкини қилдинг жафо бирла хароб.

* * *

Э ғамза била кўнглум ўйин қилғучи ғорат,
Асру дағи бузма, чу сеннингдур бу иморат.

Сен ҳусн ила бойсен, сенга чун фарз дурур ҳаж,
Қил тенгри учун каъбаи кўнглумни зиёрат.

Юз сурмадин ортуқ тутар эрнинг тўзини кўз,
Тортиб билайин бўлмаса онда бу басорат.

Ер юза этак судраб ўтубсен, онинг учун
Туфрак ила ҳар қайда раво бўлди таҳорат.

Ҳажрингда кўзумнинг садафидин тўкулиб дур, -
Ҳардамки келур ёдима ул лафзу иборат.

Бу Лутфининг оҳи ўтидин қуймади кўнглунг,
Куйдурди фалак бағрини, кўргил, бу ҳарорат.

* * *

Ҳар неча ямонлиқки қилур, яхши кўрунур.
Нозик кишидин ҳар не келур, яхши кўрунур.

Гулнинг яғочи остида ўлтурки, қўпор ел,
Гул бошиға чун гул сочилур, яхши кўрунур.

Чун тишласа эрнин кўрунур шеvasи ширин.
Сут бирла чу шаккар қотилур, яхши кўрунур.

Хат ҳуснини ортурдию ҳеч қилмади нуқсон,
Қоғазға чу хатлар кўрунур, яхши кўрунур.

Сочинг била юз ёпмағилу Лутфиға кўргуз!
Кун ори булут, чун очилур, яхши кўрунур.

Атоий (XV аср)

Атоий яссавийлар авлодидан бўлиб, асосан Самарқанд, Бухоро ва Балхда яшаган. Туркий, форс ва араб адабиётларини чуқур ўрганган шоир, асосан, туркий ва форс тилларида ижод қилган.

Навоий ўзининг «Мажолис ун-нафоис» асарида Атоий ҳаёти ва ижоди ҳақида тўхталиб «Мавлоно Атоий Балхда бўлур эрди. Исмоил ота (Аҳмад Яссавийнинг иниси) фарзандларидандур, дарвешваш ва хушхулқ, мунбасит (очиқ чеҳрали) киши эрди. Ўз замонасида шеъри атрок (туркий тилда сўзловчилар) орасида кўп шуҳрат тутти. Бу матлаъ анингдурким:

*Ул санамким сув яқосинда паритек ўлтурур,
Ғояти нозуклигиндин сув била ютса бўлур.*

... Мавлоно кўп туркона (содда, равон) айтур эрди...», деб ёзади. Навоийнинг хабар беришича, Атоий Ўлуғбек саройи шоирлари орасида ҳам бўлган.

Атоий ғазалнавис – лирик шоир сифатида, ўз ижодида муҳаббат ва май мавзуига катта эътибор қаратади. Майда ҳаёт завқи, унинг барча гўзалликлари ва лаззатлари васф этилади. Май Атоий ижодида Умар Ҳайём ва Ҳофиз ғазалларидаги каби ҳаёт тимсоли сифатида жиддий ҳамда таъсирли аҳамият касб этади.

Атоий лирикасида халқ иборалари, таъбирлар, мақол ва маталлар, эртаклар мавзуларига оид сўзларни кўплаб учратиш мумкин. Ғазалларни арузнинг рамал баҳрида ёзган. Шунинг учун ҳам унинг шеърлари халқ қўшиқларига айланиб кетган.

Ғазалларидан намуналар

Жамолинг васфини қилдим чаманда,
Қизорди гул уёттин анжуманда.

Таманно қилғали лаълингни кўнглум,
Киши билмас ониким қолди қанда.

Чу жонимдин азиз жонона сенсен,
Керакмас жон манга сенсиз баданда,

Манга ул дунёда жаннат не ҳожат,
Эшигинг тупроғи басдур кафанда.

Солиб борма мени э Юсуфи ҳусн.
Букун Яъқубтек байтул ҳазанда,

Узун сочингдин узмасмен кўнгилни,
Аёгинг қанда бўлса бошим анда.

Тилар эл мансаби олий ва лекин,
Атоий сарви озодингга банда.

* * *

Гардундин ўтар нолау зорим кечаларда,
Билмас нетай ул моҳ изорим кечаларда.

Заҳра ёрилур дарди фироқинда кўнгулдин,
Оҳики чиқар ўқ киби ёрим кечаларда.

Йўқтур ғаму ранжу аламу қайғудин ўзга,
Ҳажрингда манинг ҳамдаму ёрим кечаларда.

Оғзи дамидур шому саҳар нуқлу шаробим,
Лаъли ғамидур дафъи хуморим кечаларда.

Ҳижрон черики баски урар жонга шабихун,
Дунёни тутар гарду ғуборим кечаларда.

Ёд айласам ул шўхи қароқчи қора кўзни,
Қолмас нетайин сабру қарорим кечаларда.

Зулфи ғамидин ўлсам Атоий бикин элга,
Бўлғусидурур ёри мазорим кечаларда.

* * *

Э бегим, валлоҳ, керакмас танда жон сизсиз манга,
Ҷам ҳаёти Хизру умри жовидон сизсиз манга.

Эл тирик дерлар мени, кўнглумда фикр этсам вале,
Бу тириклик то бўлур юз минг гумон сизсиз манга.

Сиз санамлар хонидурсиз, бандангиз бир энчу қул.
Бўлмасун ушбу улуста хонумон сизсиз манга,

Жаврунгуз меҳру вафодур, дардингиз айни даво,
Филмасал гар ўлтурурсиз, миҳрибон сизсиз манга,

Васлингиз умрум гулидур, шавқида мен андалиб.
Ёз фаслинда бўлур вақти хазон сизсиз манга.

Мен бу юз муштоқидурмен, боғу бўстонким бўлур,
Бўлмасун насрину лола арғивон сизсиз манга.

Мен Атоиймен Ҳусайний, ҳусн ичинда сен Ҳасан
Карбалодур равзаи боғи жинон сизсиз манга.

* * *

Сенсиз бу жаҳон айши аламдур манга, э дўст,
Шодлиғи ҳам меҳнату ғамдур манга, э дўст.

Лутфу карамингни сен агар мендин аясанг,
Жавру ситаминг лутфу карамдур манга, э дўст,

Дийдор ила қониъ эмас эрдим эса ҳажринг,
Бисёр жафо айлади камдур манга, э дўст.

Кўнглум юзини жавр ила чун сендин уюрмон,
Охир неча бу жавру ситамдур манга, э дўст.

Одамға сени ўхшата билмонки, парисен,
Нортек янгоқинг Боғи Ирамдур манга, э дўст.

Қўй қиссаи Жамшедни жоми илигиндин,
Гар бўлса даме мулкати Жамдур манга, э дўст.

Оғзингга фидо жонки, табассум қилиб айтур,
Ҳар лаҳза Атоий не адамдур манга, э дўст.

Алишер Навоий (1441-1501)

Буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Низомиддин Мир Алишер Навоий Шарқ халқлари маънавияти тарихида муҳим ўрин тутади. Унинг беш дostonни ўз ичига олган “Хамса” асари, тўртта йирик девонни ўзида жамлаган “Ҳазойин ул-маоний” куллиёти, XV аср шоирлари ҳақида қимматли маълумотлар берувчи “Мажолис ун-нафоис” тазкираси, аруз вази сирларини баён этувчи “Мезон ул-авзон” асари, ахлоқий-таълимий фикрларга бой бўлган “Маҳбуб ул-қулуб” ва бошқа қатор асарлари жаҳон дурдоналари қаторидан муносиб ўрин олган.

Алишер Навоий теурийларнинг маданий марказларидан бири бўлмиш Ҳиротда яшаган бўлса-да, ўз асарларини туркий тилда яратди, бу тилнинг беқиёс имкониятларини кўрсатиб берди.

Навоий ўз шеърларида лирик турнинг 16 жанридан кенг фойдаланди. Бу жанрлар орасида, шубҳасиз, ғазал салмоқли ўринни эгаллайди. Унинг “Ҳазойин ул-маоний” куллиётида 2600та, форс тилида яратилган шеърларини ўз ичига олган “Девони Фоний”сида 600 та ғазал бор.

Ғазалларидан намуналар

Қаро кўзум, келу мардумлиғ эмди фан қилғил,
Кўзум қаросида мардум киби ватан қилғил.

Юзинг гулига кўнгул равзасин яса гулшан,
Қадинг ниҳолиға жон гулшанин чаман қилғил.

Таковарингга бағир қонидин хино боғла,
Итингга ғамзада жон риштасин расан қилғил.

Фироқ тоғида топилса туфроғим, эй чарх,
Хамир этиб яна ул тоғда кўҳқан қилғил.

Юзунг висолиға етсун десанг кўнгилларни,
Сочингни боштин-аёғ чин ила шикан қилғил.

Хазон сипоҳиға, эй боғбон, эмас монигъ,
Бу боғ томида гар игнадин тикан қилғил.

Юзида терни кўруб ўлсам, эй рафиқ, мени
Гулоб ила юву гул баргидин кафан қилғил.

Навоий анжумани шавқ жон аро тузсанг,
Анинг бошоқлиғ ўқин шамъи анжуман қилғил.

* * *

То муҳаббат дашти бепоёнида оворамен,
Ҳар балият келса ишқ ошубидин бечорамен.

Эл нетиб топқай мениким, мен ўзимни топмасам,
Бўйлаким ишқу жунун саҳросида оворамен.

Қайси захмимга қилурсен чора чун мен, эй рафиқ,
Тийрборони балиятдин саросар ёрамен.

Оҳ дуди ичра бир учқун киби кўрган мени,
Билдиким ҳижрон тунига кавкаби сайёрамен.

Кеча ўртансам, саҳар фарёд қилсам, не ажаб,
Ишқ аро парвонау булбулға чун ҳамкорамен.

Эй харобот аҳли, гар сиз маст ўлуб, мен бўлмасам,
Айб эмас, невчунки сиз майхора, мен хунхорамен.

Эй Навоий, борди деб аҳбоб таъжил этма кўп,
Ит киби мен эргашиб ул корвонни борамен.

* * *

Мени мен истаган ўз суҳбатиға аржуманд этмас,
Мени истар кишининг суҳбатин кўнглим писанд этмас.

Не баҳра топқамен ондинки, мендин истагай баҳра,
Чу улким, баҳрае ондин тилармен баҳраманд этмас.

Негай ҳуру пари базминки, қатлим ё ҳаётимға,
Аён ул заҳрчашм айлаб, ниҳон бу нўшханд этмас.

Керакмас ой ила кун шакликим, ҳусну малоҳатдин,
Ичим ул чок-чок этмас, таним бу банд-банд этмас.

Керак ўз чобуки қотилваши мажнуншиоримким,
Бузуғ кўнглимдин ўзга ерда жавлони саманд этмас.

Кўнгул уз чархи золидин, фирибин емаким охир.
Ажал сарриштасидин ўзга бўйунунга каманд этмас.

Ул ой ўтлуғ юзин очса, Навоий тегмасун деб кўз,
Муҳаббат тухмудин ўзга ул ўт узра сипанд этмас.

* * *

Қоши ёсинму дейин, кўзи қаросинму дейин,
Кўнглима ҳар бирининг дарди балосинму дейин?!

Кўзи қаҳринму дейин, киприки заҳринму дейин,
Бу кудурат ичра рухсори сафосинму дейин?!

Ишқ дардинму дейин, ҳажри набардинму дейин,
Бу қатиқ дард аро васлининг давосинму дейин?!

Зулфи доминму дейин, лаъли каломинму дейин,
Бирининг қаддин, яна бирининг адосинму дейин?!

Турфа холинму дейин, қадди ниҳолинму дейин,
Мовий кўнглак узра гулранги қабосинму дейин?!

Чарх ранжинму дейин, даҳр шиканжинму дейин,
Жонима ҳар бирининг жавру жафосинму дейин?!

Эй Навоий, дема қоши кўзининг васфини, айт
Қоши ёсинму дейин, кўзи қаросинму дейин?!

* * *

Кўнглум ичра дарду ғам аввалғиларга ўхшамас,
Ким ул ойнинг ҳажри ҳам аввалғиларга ўхшамас.

Не ситамким қилса раҳми махфий эрмас зимнида,
Эмди қилса ҳар ситам, аввалғиларга ўхшамас.

Демангиз Ширину Лайли онча бор ҳусн ичраким,
Хўблуқда ул санам аввалғиларга ўхшамас.

Жавридин эрди аламлар эмди тутмиш ўзга ёр,
Ўлмишамким, бу алам аввалғиларга ўхшамас.

Ишқ аро Фарҳод ила Мажнунға ўхшатманг мени,
Ким бу савдойи дижам аввалғиларға ўхшамас.

Кўйининг эҳромидин кўнглимни манъ этманг яна,
Ким анга азми ҳарам аввалғиларға ўхшамас.

Эй Навоий, қилма Жамшиду Фаридун васфиким,
Шоҳ Ғозийға қарам аввалғиларға ўхшамас.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483-1530)

Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўзбек адабиётининг Алишер Навоийдан кейинги энг эътиборли ва буюк вакилидир. У Фарғона вилоятининг пойтахти Андижонда таваллуд топган. Отаси вилоят ҳоқими Умаршайх Мирзо Темурбекка эвара - тўртинчи авлод бўлган, онаси Қутлуғ Нигорхоним эса ўзбеклашган мўғул уруғидан бўлган Тошкент ҳоқими Юнусхоннинг қизи бўлган.

Бобурдан бизгача “Бобурнома” номли улкан тарихий-бадий асар, аруз вазни қонун-қоидаларига бағишланган “Мухтасар” (“Муфассал”), солиқ ишларини тартибга солувчи “Мубаййин ул-закоат”, Хўжа Аҳрор Валий асарининг таржимаси ҳисобланадиган “Волидия”, “Ҳинд девони” каби асарлар етиб келган. “Ҳинд девони” 400 дан ортиқ шеърни ўзида жамлаган бўлиб, шундан 231 тасини рубоий, 119 тасини ғазаллар ташкил қилади.

Ғазалларидан намуналар

Ким кўрубдур, эй кўнгул, аҳли жаҳондин яхшилиғ?
Кимки, ондин яхши йўқ, кўз тутма ондин яхшилиғ!

Бу замонни нафй қилсам, айб қилма, эй рафиқ,
Кўрмадим ҳаргиз, нетойин, бу замондин яхшилиғ!

Дилраболардин ямонлиқ келди маҳзун кўнглума,
Келмади жонимға ҳеч ороми жондин яхшилиғ!

Эй кўнгул, чун яхшидин кўрдунг ямонлиқ асру кўп,
Эмди кўз тутмак не маъни ҳар ямондин яхшилиғ?

Бори элга яхшилиғ қилғилки, мундин яхши йўқ
Ким, дегайлар даҳр аро қолди фалондин яхшилиғ.

Яхшилиғ ағли жаҳонда истама Бобур киби,
Ким, кўрубдур, эй кўнгул, ағли жаҳондин яхшилиғ?!

* * *

Ёз фасли, ёр васли, дўстларнинг суҳбати,
Шеър баҳси, ишқ дарди, боданинг кайфияти.

Ёз фаслида чоғир ичмакнинг ўзга ҳоли бор,
Кимга бу нашға муяссар бўлса, бордур давлати.

Ишқ дардини чекиб ҳар кимки топса васли ёр,
Ул замон бўлғай унут юз йилғи ҳижрон шиддати.

Дўстларнинг суҳбатида не хуш ўлғай баҳси шеър,
То билинғай ҳар кишининг табъи бирла ҳолати.

Гар бу уч ишни мувофиқ топсанг ул уч вақт ила,
Мундин ортуқ бўлмағай, Бобур, жаҳоннинг ишрати.

* * *

Хазон япроғи янглиғ гул юзунг ҳажрида сарғардим,
Кўруб раҳм айлагил, эй лоларуҳ, бу чеҳраи зардим.

Сен эй гул, қўймадинг саркашлигингни сарвдек ҳаргиз,
Аёгинга тушуб барги хазондек мунча ёлбордим.

Латофат гулшанида гул киби сен сабзу хуррам қол,
Мен арчи даҳр боғидин хазон япроғидек бордим.

Хазондек қон ёшим, сориг юзумдин эл танаффулда,
Баҳр ранги, биҳамдиллаҳ, улусдин ўзни қутқордим.

Не толеъдур мангаким, ахтари бахтим топилмайди,
Фалак авроқини ҳар нечаким дафтардин ахтардим.

Улуснинг таъну таърифи манга, Бобур, баробардур,
Бу оламда ўзумни чун ямон-яхшидин ўткардим.

Рубойларидан намуналар

Ҳар кимки вафо қилса - вафо топқусидур,
Ҳар кимки жафо қилса - жафо топқусидур.
Яхши киши кўрмағай ёмонлиқ ҳаргиз,
Ҳар кимки ёмон бўлса - жазо топқусидур.

* * *

Кўпдин бериким, ёру диёрим йўқтур,
Бир лаҳзау бир нафас қарорим йўқтур.
Келдим бу сори ўз ихтиёрим бирла,
Лекин боруримда ихтиёрим йўқтур.

* * *

Аҳбоб, йиғилмоқни фароғат тутунгиз,
Жамъиятингиз борини давлат тутунгиз!
Чун гардиши чарх, бу дурур, тенгри учун,
Бир-бирни неча кун ғанимат тутунгиз!

* * *

Қим бор анга илм толиби илм керак,
Ўргангани илм толиби илм керак!
Мен толиби илму толиби илме йўқ,
Мен бормен илм толиби –илм керак.

* * *

Кўнгли тилаган муродға етса киши.
Ё борча муродларни тарк этса киши.
Бу икки иш муяссар ўлмаса оламда,
Бошини олиб бир сориға кетса киши.

Муҳаммад Фузулий (1498-1556)

Муҳаммад Сулаймон ўгли Фузулий Шарқнинг машҳур шоири, озарбойжон халқининг буюк мутафаккиридир. У Ироқнинг Карбало шаҳрида зиёли оиласида таваллуд топган. Фузулийнинг ота-бобоси асли Озарбойжоннинг Араш деган жойидан бўлиб, тақдир тақозоси билан Ироққа бориб қолганлар. Шоир таҳсил учун Бағдодга келади ва шу ерда яшаб қолади. Унинг таҳаллуси ёнига Бағдодий нисбасини қўшиб айтишларининг сабаби ҳам шунда.

Фузулий Шарқ адабиётини “Лайли ва Мажнун”, “Ҳафт жом”, “Анисул қалб” (“Қалб дўсти”), “Матлаъ-ул эътиқод” (“Эътиқод бошланмаси”), “Ринду зоҳид” каби дostonлари, “Сихҳат ва мараз”, “Бангу бода” (“Наша ва май”), “Сухбат ул-асмор” (“Мевалар суҳбати”) каби мажозий асарлари ҳамда ажойиб лирик шеърлари билан бойитган улўғ алломадир.

Ғазалларидан намуналар

Сабо, ағёрдан пинхон ғамим дилдора изхор эт,
Хабарсиз ёрими ҳоли харобимдан хабардор эт.

Кетур ёдим анинг ёнинда, гар кўрсанг ки қаҳр айлар,
Хамуш ўлма, яна дашном тақриби-ла такрор эт.

Кўнгил, ғам гунларин танҳо кечурма, иста бир ҳамдам,
Ажал хобиндан, афғонлар чекуб, Мажнуни бедор эт.

Чу йўқ ишқ оташи бир шуъла чекса тоқатинг, эй най,
Бош оғритма, дами ишқ урма, анжақ нолаи зор эт.

Бани парвонатак рашк ўдина, эй шамъ, ёндирма,
Етар, хуршеди рухсоринг чироғи базми ағёр эт.

Гирифтори ғами ишқ ўлали овори даҳрам,
Ғами ишқа бани бундан батар, ёраб, гирифтор эт.

Фузулий боқмоқ ўлур ул гунаш ёди-ла хуршеда,
На важҳ илаким ўлса, гун кечир, фикри шаби тор эт.

* * *

Шифойи васл қадрин ҳажр ила бемор ўландан сўр,
Зилоли завқ шавқин, ташнаи дийдор ўландан сўр.

Лабинг сиррин гелуб гуфтора бандан ўзгадан сўрма,
Бу пинхон нуктани бир воқифи асрор ўландан сўр.

Гўзи ёшлуларинг ҳолин на билсун мардуми ғофил,
Кавокиб сайрини шаб то саҳар бедор ўландан сўр.

Хабарсиз ўлма фаттон гўзларинг жаврин чеканлардан,
Хабарсиз мастлар бедодини ҳушёр ўландан сўр.

Ғамингдан шамътак ёндим, сабодан сўрма аҳволим,
Бу аҳволи шаби ҳижрон баним-ла ёр ўландан сўр.

Хароби жоми ишқам, наргиси мастинг билур ҳолим,
Харобот аҳлининг аҳволини хуммор ўландан сўр.

Муҳаббат лаззатиндан беҳабардир зоҳиди ғофил,
Фузулий, ишқ завқин, завқи ишқи вор ўландан сўр.

* * *

Азал котиблари ушшоқ бахтин қора ёзмишлар,
Бу мазмун ила хат ул саҳфаи рухсора ёзмишлар.

Хавоси хоки пойинг шарҳини таҳқиқ эдан мардум,
Губор ила баёзи дийдаи хунбора ёзмишлар.

Гулистони сари кўйинг сифотин боб-боб, эй гул,
Хати райҳон ила жадвал чекуб гулзора ёзмишлар.

Гируб майхоная қилсанг такаллум, жон бўлур шаксиз,
Мусаввирлар на суратким, дару девора ёзмишлар.

Икки сатр айлаюб ул икки майгун лаъллар васфин,
Гўранлар ҳар бирин бир чашми гавҳарбора ёзмишлар.

Муҳаррирлар ёзонда ҳар кима оламда бир рўзи,
Банго ҳар кун дили садпорадан бир пора ёзмишлар.

Ёзонда Вомиқу Фарҳоду Мажнун васфин аҳли дард,
Фузулий одини гўрдим, сари туммора ёзмишлар.

* * *

Ақл ёр ўлсайди, тарки ишқи ёр этмазмидим?
Ихтиёр ўлсайди, роҳат ихтиёр этмазмидим?

Лаҳза-лаҳза суратин гўрсайдим, ул ширин лабинг,
Ман каби, эй Беситун, бан ҳам қарор этмазмидим?

Ёр-ла ағери ҳамдам гўрмага ўлсайди сабр,
Тарки гурбат айлаюб, азми диёр этмазмидим?

Воизинг куфрин баним расволиғимдан қил қиёс,
Онда сидқ ўлсайди, бан тақво шиор этмазмидим?

Ул гули хандони гўрмак мумкин ўлсайди банго,
Сантак, эй булбул, гулистона гузор этмазмидим?

Дардими оламда пинҳон дудтиғим ночордир,
Уғрасайдим, бир табиба ошкор этмазмидим?

Эй Фузулий, доғи ҳижрони-ла ёнмиш гўнглими,
Лолазор очсайди, сайри лолазор этмазмидим?

* * *

Банимтак ҳеч ким зору паришон ўлмасун, ё раб,
Асири дарди ишқу доғи ҳижрон ўлмасун, ё раб.

Дамодам жаврлардир чекдигим бераҳм бутлардан,
Бу кофирлар асири, бир мусулмон ўлмасун, ё раб.

Гўруб андишае қатлимда ул моҳу будир дардим,
Ки, ул андишадан ул маҳ пушаймон ўлмасун, ё раб.

Чиқармак этсалар тандан чекуб пайконин ул сарвинг,
Чиқан ўлсун дилу, мажруҳ пайкон ўлмасун, ё раб.

Жафоу жавр ила муътодам, онласиз нўлур ҳолим,
Жафосина ҳаду, жаврина поён ўлмасун, ё раб.

Демонким адли йўқ, ё зулми чўқ, ҳар ҳол ила ўлса
Гўнгил тахтина ондин ўзга султон ўлмасун, ё раб.

Фузулий топди ганжи офият майхона гунжиндан,
Муборақ мулкдир ул мулк, вайрон ўлмасун, ё раб.

Абдулқодир Бедил (1644-1721)

Улуғ шоир ва файласуф Мирзо Абдулқодир Бедил 1644 йили Бенгалиянинг Азимобод шаҳрида туғилган. Унинг отабоболари асли барлос уруғидан бўлиб, Шаҳрисабздан Ҳиндистонга кўчиб борган ва ўша ерда турғун бўлиб қолган.

Бедил 120 минг мисрадан ортиқ шеърӣй ва насрий асарлар яратган. Унинг ғазал, рубоӣй, қасида, қитъа, таржеъбанддан иборат лирик шеърларининг ўзи 75 минг мисрани ташкил қилади.

Бедил адабий мероси 16 жилдлик куллиётга жамланган бўлиб, улар орасида “Чор унсур”, “Ирфон” (“Билим”), “Комде ва Мудан”, “Нукот” каби асарлар муҳим ўрин эгаллайди.

Бедил асарлари чуқур фалсафӣй фикр ва мушоҳадаларга бой бўлганлиги учун у Шарқда “Абулмаонӣй”-“Маънолар отаси” деган ном билан машҳур бўлган.

Ғазалларидан намуналар

Бўлибдир ғамга ошён маскани дил,
Шу боис ғам келур, сўрсаи: қани дил?

Кўзим мақсуди васлинг-у, қани кўз,
Дилим ёди ғаминг, аммо қани дил?

Адашган коривонга қўнғироқман,
На куйлар куйламасдан нолани дил?

Киши йўқдир кишига зору муҳтож,
Вале дил тутганидир домани дил?

Қадам қўйганда хоки турбатимга,
Бўл огоҳким, оёғинг босгани дил.

Агарчи сувратим Бедилдир, аммо
Қилур бошдин-оёқ ашким мани дил.

* * *

Паришон хотирим деб ғам яралмиш,
Яна чашмим туфайли нам яралмиш.

Қилур мавж гавҳару оина жавҳар,
Ажаб, беорзу дил кам яралмиш.

Атарлар ғунча поймолини гул деб,
Не ҳол, шодлик аро мотам яралмиш.

Сабо тўзғитгудек бир кафт тупроқ,
Қўшилгач қон ила, одам яралмиш.

Қошимга келса гар фармони таслим,
Эгилгум, қошим асли хам яралмиш.

Агар хешлик учун пайдо бу олам,
Менинг кўнглимга кўнглим ҳам яралмиш.

Дилинг дардига йўқдир чора, Бедил,
Бўлиб соҳибмуҳр Ҳотам яралмиш.

* * *

Заҳм ўлди яна чашми пуроб ўлди бизим дил,
Жом ичра тўла қонли шароб ўлди бизим дил.

Гулбоғу чаман фаслида тош ўлса у кўнгиш,
Дашт узра ғубор ўлса-да, об ўлди бизим дил.

Васл анжумани ичра ҳаё жом бўлибдир,
Об бўлса агар бодаи ноб ўлди бизим дил.

Не ҳосил, аё нола, бул оташ нафасингдан,
Қон бўл, сени деб бўйла кабоб ўлди бизим дил.

Бир чашма-ку тўфони хаёл ичра бу олам,
Бедил, на илож, эмди сароб ўлди бизим дил.

(Эркин Воҳидов таржимаси)

* * *

Дилдасен, аммо тўкиб кўз ёшим афсун этасен,
Юз минг ойна ёқасидин бошни берун этасен.

Жуз тағофул нозларингдан ноланинг боиси не?
Қанча мисрам бўлса сен борини мавзун этасен.

Ким хинога боғлиқ эрмас рашки истиғнойи ноз,
Қонли дилга қўямен оёғу гулгун этасен.

Хок агар юз бора бўянса ўшал хокдиру бас,
Бир замон бош узра гардон қилки, гардун этасен.

Гар қовушса бунга оҳанги тағофул бирла ноз,
Жавҳари ойинани занжири Мажнун этасен.

Жингалак кокуллари бўйнингга сиртмоқ бўлғуси,
Гар вафода бир қадам тойдинг тамом хун этасен.

Бесуяк гўштдир забонинг қанчалар кўп сўзласа,
Офиятни сен уйингдан билки қувғун этасен.

Ўч эмас қармоққа ҳақнинг денгизини болиғи,
Тизга бошни беҳуда чун нуқтаи “нун” этасен.

Англабон сўзингни, Бедил, бўлди Мажнун бир жаҳон,
Ёзганинг телба қилур, не фикру мазмун этасен.

(Форс тилидан Олимжон Бўриев таржимаси)

Бобораҳим Машраб (1640-1711)

Ўзбек тасаввуф адабиётининг ривожланишига ўзининг гўзал лирик шеърлари билан ҳисса қўшган шоирлардан бири Бобораҳим Машрабдир. У Наманганда, камбағал косиб Валибобо бўзчи оиласида таваллуд топади. Отасидан эрта етим қолади. Мулло Бозор охунд, Офоқ хожа каби машҳур шайхлардан таълим олади. Машрабнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти “Қиссаи Машраб” номли халқ китобида акс этган.

Машрабнинг шеърлари турли халқ китоблари, баёзлар, мажмуалар таркибида сақланиб қолган бўлиб, ундан бизгача алоҳида мукаммал девон етиб келмаган.

Ғазалларидан намуналар

Агар ошиқлигим айтсам, куюб жону жаҳон ўртар,
Бу ишқ сиррин баён этсам, тақи ул хонумон ўртар.

Кишига ишқ ўтидин заррае етса, бўлур гирён,
Бўлуб бесабру бетоқат, юрак-бағри чунон ўртар.

Нечук тоқат қилай, дўстлар, бу дард ила бўлуб ҳайрон,
Ғамим бошқа, алам бошқа, юрагимни фиғон ўртар.

Мени бехонумон тинмай куюб ҳар дам фироқингда,
“Нигоро!” деб отинг айтсамки, шавқингдин забон ўртар.

Қаю тил бирла, эй жоно, сенинг васфинг баён айлай,
Тилим лолу кўзум гирён, сўнгакларни ниҳон ўртар.

На қаттиғ кун экан, дилбар, висолингдин жудо бўлмоқ,
Менинг оҳим ўтига бул замини осмон ўртар.

Юракда дарду ғам қат-қатки, менда қолмади тоқат,
Агар бир заррасин бул вақт десам, ишқи баён ўртар.

Бу дард ила хароб ўлдум, келиб ҳолимни сўрмассан,
Унум чиқса юракдин, бу тану жон, устихон ўртар.

Бу Машраб дардини, жоноки, ҳеч ким бошиға солма,
Агар маҳшарда оҳ урсам, беҳишти жовидон ўртар.

* * *

Ажаб мажнун эрурман, дашт ила сахроға сиғмамдур,
Дилим дарёйи нурдур, мавж уруб дунёға сиғмамдур.

Шариат ҳам, тариқат ҳам, ҳақиқат мендадур мавжуд,
Чу султони азалдурманки, арши аълоға сиғмамдур.

Халилосо бу йўлда оташи Намруд - меърожим,
Ҳамон дурри ҳақиқатманки, ҳар дунёға сиғмамдур.

Ризо мулкидаман, халқумни туттум тиғи Акбарға,
Бу йўлда сийнаи поки Забунуллоға сиғмамдур.

Агарчанде зиёрат қилмадим мен Каъбайи зоҳир,
Тариқат хожасидурманки, Байтуллоға сиғмамдур.

Гаҳи бўлдум фақиру, гоҳи шоҳу, гаҳ гадодурман,
Ажаб девонаман, фардоки маҳшаргоҳға сиғмамдур.

Мақоми ҳайрат ичра гоҳи худман, гоҳи бехудман,
Жунун бозорида мастманки, истиғноға сиғмамдур.

Гаҳ ўрус, гоҳи черкас, гоҳи мўъмин, гоҳи тарсоман,
Не кавнайни миёни лоу иллоллоға сиғмамдур.

Мудом мискин эрурман чун ғуломинг - Машрабингдурман,
Мени бечора бу дунё билан уқбоға сиғмамдур.

* * *

То кийди қизил ўзини зебо қилайин деб,
Ўт ёқти жаҳон мулкина ғавғо қилайин деб.

Машшота била жилвада кўргузди қадини,
Мендек неча девонани шайдо қилайин деб.

Зебо санамим гул юзидин парда кўтарди,
Олам ҳама кўз бўлди томошо қилайин деб.

Зулфини тараб, қош учуруб жилвалар этти,
Ошуби бало, фитнани барпо қилайин деб.

То айладим олдиға бориб арзи ниёзим,
Чин солди жабиниға таманно қилайин деб.

Мастона саманд секрата келди шаҳи хунрез,
Шамшири жафони яна бурро қилайин деб.

Кўп йилки, бу қул хизматини қилмади баржо,
Келдики ғазаб бирла чу сазо қилайин деб.

Бошимни кесиб олғилу хушқол бўлиб кет,
Қонимни тўкуб, лолайи саҳро қилайин деб.

Ханжар қўлида Машрабин ўлдурғали келди,
Ғавғойи қиёматни ҳувайдо қилайин деб.

* * *

Сенсан севарим, хоҳ инон, хоҳ инонма,
Қондур жигарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ғам шоми фироқингда кабоб этти фалакни,
Оҳи саҳарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ногаҳ сари зулфунг сори бўлдум санга мойил,
Эй тожи сарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Лаълинг ғамидин кўнглум эрур ғунча киби қон,
Гулбарги тарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Заҳри ғами ҳажринг мени ўлдурғали етти,
Эй лабшакарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Машраб, бўлубон кўйингга чун барқи тажалли,
Қолмай асарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

* * *

Санамнинг ишқида тинмай юруб, оввора Машрабман,
Кўзи ёшлиғ, қади хамлиғ, дили садпора Машрабман.

Кўнгулда заррача дунёни меҳри бўлмайин менда,
Сени деб икки оламдин кечиб, безора Машрабман.

Ўлиб кетсам, лаҳад ичра сўнгакдин кетмагай дардинг,
Жаҳонда топмадим чораки, мен - бечора Машрабман.

Анодин қай куни бўлдум, сенинг ишқингда оҳ урдум.
Муҳаббат даштида юрган бўлуб оввора Машрабман.

Муҳаббат жомидин май туттилар, ичмасга чорам йўқ,
Кўзумдин қон ёшим тинмай оқар, хунбора Машрабман.

Халойиқлар мени қувлар, ёмон деб ҳар шаҳар борсам,
Ажаб мардуд, ажаб маҳрум, ажаб сангсора Машрабман.

Ўзумни халқ аро ихфолигимни ҳеч киши билмас,
Дилу жоним фидо айлаб, ажаб айёра Машрабман.

Мени девона Машрабға муҳаббатдин баён айланг,
Намозу рўзадин фориғ бўлуб сайёра Машрабман.

Зебуннисо бегим (1639-1702)

Машҳур Шарқ шоираси Зебуннисо бегим Ҳиндистонда ҳукм сурган теурийлардан машҳур Бобур мирзонинг чевараси - Абу Зафар Муҳиддин Аврангзеб Оламгирнинг қизи бўлиб, Деҳли шаҳрида таваллуд топган. Унинг онаси Дилрасбону Бобурнинг Гулбадан деган қизига бориб туташади.

Зебуннисо ўз даври анъаналарига кўра форс ва араб тилларида ижод қилди.

Ғазалларидан намуналар

Зулфи халқа-халқау кўзи қаро бу ердадир,
Боқиши шафқатли-ю, нозик адо бу ердадир.

Киприги ханжар, карашма тиғу кўз ташлаш яшин,
Гар шаҳид бўлмоқчи эрсанг, Карбало бу ердадир.

Берса ҳам жаннатни, алданма кишилар сўзига,
Бир қадам майхонадин жилмаки, жо бу ердадир.

Каъбага бормоқ на ҳожатдир, агар дил овласанг,
Беҳуда йўллар кезар бу халқу жо бу ердадир.

Ҳуснига бошдин-аёқ боққанда ҳар бир нуқтадин,
Дилни тортиб ҳар карашма, дерки: жо бу ердадир.

Изладим бир-бир жаҳонда ҳар неча бўлса китоб,
Кўрдиму хаттингни дедим: муддао бу ердадир.

Истасанг ҳуснинг закотини берарга мустаҳиқ,
Келки, бу Зебуннисо янглиғ гадо бу ердадир.

* * *

Лайли зотидин эсам-да, дилда мажнунча ҳаво,
Тоғу тош кезгум келур, лекин йўлим тўсгай ҳаё.

Мендин ўрганди-ю бўлди гулга булбул ҳамнишин,
Менгадур парвона ҳам шогирду, ишқимдур расо.

Зоҳиримдур ғозаранг, аммо ниҳоним қон эрур,
Ўз ичида соқлагандек қип-қизил рангни хино.

Баски қўйдим мен фалакнинг елкасига ғам юкин,
Кийди мотам тўнни-ю, бўлди қадди ҳам дуто.

Шаҳ қизи бўлсам-да, қилдим фақр йўлини ихтиёр,
Бас менга бу зебу зийнатким, отим Зебуннисо.

(М. Муинзода таржимаси)

* * *

Тандин ажралсин у бош, гар лойиқи дор ўлмаса,
Синсин ул қўл, ёр бўйнига агар бор ўлмаса.

Ул киши қандай кўтаргай тонгла маҳшар бошини,
Гар унинг кўксида доғи лоларухсор ўлмаса.

Бу жаҳондан кўзни юм, кўз олдида ёр ўлмагач,
Кўр бўлмоқ яхшидир, ул кўзи хуммор ўлмаса.

Юз баҳор охир бўлиб, ҳар чаккадан жой ўлди гул,
Ҳайфдир бизнинг гулимиз зеби дастор ўлмаса.

Ҳайф зоҳид салласига ким, бу печу тоб ила,
Тасбеҳига ип бўлиб, зуннор учун тор ўлмаса.

Ҳар матога бор харидор ҳусннинг бозорида,
Не учун Зебуннисо қарриб, харидор ўлмаса?

(Д. Муҳаммадқулов таржимаси)

Увайсий (1779-1845)

XIX асрда яшаб ижод этган уч забардаст шоиралардан бири ва энг машҳури Увайсийдир. Увайсийнинг халқ орасида донг чиқаришига унинг ҳис-ҳаяжонлар билан тўла, жўшқин лирик шеърлари сабаб бўлди. Увайсийнинг бебаҳо ғазаллари қарийб бир асрдан зиёд давр мобайнида Фарғона хонандалари - ҳофизлари томонидан завқ-шавқ билан куйланиб келмоқда.

Увайсий моҳир ғазалнавис - лирик шоира. У руҳий кечинмалар, ҳис-ҳаяжонлар, нозик кайфиятларни дарҳол ҳис этувчи ҳассос - туйғун шоирадир. Айни шу мавзуларда Увайсий булбул бўлиб сайрайди.

Маърифатпарвар шоира, айниқса, арузни, муаммо (шеърда фикрни яшириб ифодалаш) санъатини мукаммал эгаллаган. У ўзбек мумтоз шеъриятининг барча жанрларида ижод қилган. Увайсий ижодининг ғоявий мавзу доираси теран ва серқирралиги билан ажралиб туради.

Шоира адабиётда тараққийпарвар намояндаларнинг қарашлари асосида майдонга келган инсон тақдири, шахс эрки ва маърифатпарварлик ғояларида латиф ва дилкаш асарлар яратган, асарларида инсонни эъзозлаш, одамларни табиат ва ҳаёт неъматларидан баҳраманд бўлишга ундаш, дўстлик, вафо ва садоқат ҳақидаги улуғвор ниятларини Қуръон оятлари, ҳадислар ва тасаввуфий талқинлар билан асосланган ҳолда ижодий баркамолликка эришган.

Увайсийман

Меҳнату аламларга мубтало Увайсийман,
Қайда дард эли бўлса, ошно Увайсийман.

Истадим бу оламни, топмадим вафо аҳли,
Барчадин юмиб кўзни, муддао Увайсийман.

Ўз дилинг тааллуқдин банд қил худо сори,
То дегил кеча-кундуз мосиво Увайсийман.

Кечалар фиғонимдин тинмади кавокиблар,
Арзу то само узра можаро Увайсийман.

То кўриб хароботин, таън этма, эй зоҳид,
Бир нафас эмас холи, иқтидо Увайсийман.

Қаҳр боргоҳиға қўйса гар қадам ҳар ким,
Бош анга керак бўлса, жон фидо Увайсийман.

«Вайсий бериёзат» деб, саҳл тутма, эй ориф,
Ишқ аро ниҳон дарди бедаво Увайсийман.

Забонингни

Забонингни кетургил, эй шакарлаб, тўти гуфтора,
Нечукким, марҳамат ўлсун неча мендек дилафгора.

Нигоҳинг ташлағил, лутф айлабон, эй шўхи бепарво,
Йўлингда интизор ўлғон мани бул ошиқи зора.

Мени «лоядхулу!» деб, маҳрум этма, боғбон аҳли,
Азал деҳқони бағрим қонини сочкан бу гулзора.

Харидор ўлдим ул «наҳнуқасамно» да санга дилбар,
Замон аҳлини кам деб солма кўп ҳуснингни бозора.

Элимда бош ила жон хориж ўлғум икки оламдин,
Қилиб жаллодлик кўрсатма зулмингни харидора.

Бағир қоним эди саҳрода бутгон лолаи рангин,
Биҳамдиллаҳ на соат, кун эди сончилди дастора.

Хабардор ўл харобот аҳли ичра соқийи даврон,
Пай-пай тут аёгинг ташналаб ўлғон бу ҳуммора.

Муяссар бўлмаса, гар тоқи абрў саждагоҳингдин,
На ҳосил санга, зоҳид, ташлағил бўйнингни зуннора.

Увайсий, юз жафо кўрсанг ҳақиқат ёридин доим,
Ўгурма юзни андин, солма кўзни ўзга дилдора.

Кўзларинг фироқида

Кўзларинг фироқида танда лолагун қонлар,
Қилғали тамошосин саф чекибди мужгонлар.

Эй ғаний, карам айлаб ҳуснунги закотидин
Фақр аро гадоларга айлагайсан эҳсонлар.

Ўлмайниму ўксукдин, манга қилмадинг парво,
Ғайр аҳлига на деб марҳамат фаровонлар.

Зоҳидо, ҳазар қилғил хўбларни домидин,
Ҳалқа-ҳалқа нур узра зулфидур паришонлар.

Сабр анжуман эттим, бўлмади мурод ҳосил,
Тишладим адаб тошин токи синди дандонлар.

Бул шарораи оташ саҳл тутма, эй маҳбуб,
То чиқорди оҳимни кўнглум ичра сўзонлар.

Ошиқ бўлмишам

Бир пари пайкар суманбар ёра ошиқ бўлмишам.
Лаъли дилкаш, сўзи хуш дилдора ошиқ бўлмишам.

Мадди оҳим кўкдадур, сориг юзумга ашки ол,
Ул қади раъно, юзи гулнора ошиқ бўлмишам.

Қилма гулкандинг ила заъфим иложин, э ҳақим,
Манки, гулбарги шакар гуфтора ошиқ бўлмишам.

Нолау афгон этарман қумридек булбул каби,
На учунким, сарви гулрухсора ошиқ бўлмишам.

Лабларингдин то кўринмиш хуш-хуш инжу тишларинг,
Лаъли бирла ул дури шаҳвора ошиқ бўлмишам.

Дўстлар кўнглум олон зулфи мусулмонкуш эрур,
Кофиредур, кокули зуннора ошиқ бўлмишам.

Ўзни қутқармоқ учун елдим-югурдим ҳар сари,
Оҳ вовайлоки, бора-бора ошиқ бўлмишам.

Манзилу кўю, алойиқ бандидин озодман
То тариқи Хожаи Аҳрора ошиқ бўлмишам.

Баски, саргардон, қуюн янглиғ югурмақдур ишим,
Ишқ водисиға ман овора ошиқ бўлмишам.

Вайсийдин хуш истамақлик йўқ муносиб, не учун?
Бир пари пайкар суманбар ёра ошиқ бўлмишам.

Кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди

Замона кулфатидин бу кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди,
Бу чархи бемурувватдин кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Жароҳат бўлди бағрим тиғи бедоди рақиблардин,
Бу кўтоҳфаҳм мардумдин кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Бу гулзори фано ичра маҳали бехалал йўқдур,
Ҳамеша захми хородин кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Фано мардумларини сирридин ҳеч кимса йўқ оғаҳ,
Қабиҳ гуфтор мардумдин кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Кўнгул қони фароғи дийдадин бир лаҳза банд ўлмас,
Вужудим изтироб айлаб кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Турубдур бағрим ичра қон мисоли ғунча, найларман.
Очилмай гул сифат ушбу кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Сўзимдан хотиринг узра гумоне ўзга еткурма,
Ки изҳор айлама найлай, кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Мени расвойи оламдин мабодо эътироз этма,
Такаллум бирла шод айла, кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Кўнгулни оташин бежо қилибдур нутқи гуфтори,
Қаю боғ андалибидин кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Бу сўзни айлади барпо ажаб густохлиқ бирла,
Малоли хотир ўлғайму, кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Ажаб ашғори мавзун боғлади Вайсий ҳасаддинким,
Умархон зүфунунеким, кўнгул доғ ўлди, доғ ўлди.

Анор

Бу на гумбаздур эшиги, туйнугидин йўқ нишон
Неча гулгун пок қизлар манзил айлабдур, макон.
Туйнугин очиб аларнинг ҳолидан олсам хабар,
Юзларида парда тортуғлиқ турарлар, бағри қон.

Нодира (1792-1842)

Нодира (Моҳларойим) ўзбек адабиёти тарихида ўзининг ёрқин истеъдоди билан танилган машҳур шоирадир. У Андижонда шаҳар ҳокими Раҳмонқулибий оиласида таваллуд топди.

1808 йилда Қўқон хони Норбўтабийнинг ўғли Умархон билан оила қурди. Умархон вафотидан сўнг (1822 й.) ўғли Муҳаммадалихон билан Қўқон давлатини бошқарди.

Шоирадан бизгача форсий ва туркий тилдаги шеърларни ўз ичига олувчи иккита девон етиб келган. Нодира ўз шеърларида Моҳларойим, Комила ва Макнуна тахаллусларини қўллаган.

Ғазалларидан намуналар

Дода келдим, эй салотин сарвари, додим эшит,
Сен шаҳу, мен бенаво, лутф айла, фарёдим эшит.

Дуди оҳим шуъласи ҳуснинг дабиристониди,
Мисраъи баржастадур, эй сарви озодим, эшит.

Сарвинозим, сендин айру нахли оҳим бўлди хам,
Қоматинг ҳажрида синди шохи шамшодим, эшит.

Ҳар нечаким, сабр таъмирини бунёд айладим,
Ашк селобида вайрон ўлди ободим, эшит.

Барча ёру ошнодин айладинг бегоналиғ,
Неча кунлар бўлди ҳаргиз қилмадинг ёдим, эшит.

Келки, бир соат сени кўрмоқ учун муштоқмен,
Телба бўлдим сендин айру, эй паризодим, эшит.

Нодира боди сабодин сенга ирсол этгали,
Қилди иншо бу ғазални табъи ношодим, эшит.

* * *

Қўнгулни хоби ғафлатдин даме бедор қил, ё раб,
Оқорғон кўзларимни маҳрами дийдор қил, ё раб.

Қўзумни равшан этгач, партави меҳри жамолидин,
Муҳаббат нашъасидин воқифи асрор қил, ё раб.

Ул ой ҳажрида чандон йиғладим, ҳар қатра ашкимни
Вафо бозорида бир гавҳари шаҳвор қил, ё раб.

Юзи ҳажри мени кўп дардманд этди, иложим йўқ,
Яна бир кўрсатиб ёримни бархурдор қил, ё раб.

Каманди зулфидин айру тушуб дерман дуо вақти,
Ки бул тули амалдин бўйнима зуннор қил, ё раб.

Тамошои жамолиға агар шукр этмаган бўлсам,
Кўзум паймонасини ашк ила саршор қил, ё раб.

Жаҳонда хисрави жаннат макон адл ихтиёр этти,
Қиёмат кун шафиъи Аҳмади Мухтор қил, ё раб.

Азизим субҳ янглиғ покдомон ўтди оламдин,
Шарофат бирла туфроғини файзосор қил, ё раб.

Мозори файз осори зиёратгоҳи оламдур,
Риёзи Каъба янглиғ файзул-анвор қил, ё раб.

Қарилиғ давлатиға еткуруб Хони диловарни,
Бақои умрини эл умридин бисёр қил, ё раб.

Амири одилу Ваннаъмию Маҳмад Аминхон ҳам-
Жаҳон борича манга бу учавни ёр қил, ё раб.

Қаю гумраҳки, гарданкашлик этса Хон жанобидин,
Ситам тоши била бошдин аёғ афгор қил, ё раб.

Нечунким ҳар бири кўз нурию кўнгул суруридур,
Аларға бахту давлатни ҳамиша ёр қил, ё раб.

Ғазал бунёд қилди Комила ёриға арз айлаб,
Кўнгулда боғлаган мазмунини изҳор қил, ё раб.

* * *

Фигонким, гардиши даврон айирди шаҳсуворимдин,
Ғамим кўп, эй кўнгул, сен беҳабарсен ҳоли зоримдин.

Ғуборим ишқ водисида барбод ўлди андоғким,
Биёбонларда Мажнун тўтиё излар ғуборимдин.

Қизил қондур сиришким, заъфарондур чеҳраи зардим.
Мени ким кўрса фарқ этмас хазон бирла баҳоримдин.

Бузулди рўзгорим, хонаи айшим хароб ўлди,
На роҳат кўргамен эмди бузулгон рўзгоримдин.

Биёбонларни излаб топмадим ёрим сўроғини,
Берурман жон сабо ногаҳ хабар келтурса ёримдин.

Диёрим аҳли мендин ёрсиз бегона бўлмишлар,
Ки мен ҳам ёрсиз озурдамен ёру диёримдин.

Гаҳи йиртиб яқо, гаҳ қон ютуб, гоҳи фиғон чектим,
Нелар ўтди бу оқшом, Комила, жони фиғоримдин.

* * *

Нигори гулбаданнимни тушумда кўрсам эдим,
Лаби шакаршиканимни тушумда кўрсам эдим.

Кўз очмайин ғамида рўзгорим ўткучидур,
Ки ёри сиймтаннимни тушумда кўрсам эдим.

Чу даври роҳатим ўтти, зиҳи саодат эди,
Муроди жону таннимни тушумда кўрсам эдим.

Ғамида шона каби чок-чокдур кўнглум,
Ки кокули Хўтаннимни тушумда кўрсам эдим.

Юзи гулу қади шамшод, кўзлари наргис,
Баҳори ёсуманнимни тушумда кўрсам эдим.

Жафои ҳажр била кўксуми фиғор қилон,
Нигоҳи сеҳр фаннимни тушумда кўрсам эдим.

Лабимға келди анинг васлини тилаб жоним,
Бало ўти фиканнимни тушумда кўрсам эдим.

Ҳамиша булбули табъим фиғону зор этар,
Ки орази чаманнимни тушумда кўрсам эдим.

Фироқ, Комила, кўнглумға доғлар қўйди,
Амири сафшиканнимни тушумда кўрсам эдим.

* * *

Ёрнинг васли эмас озорсиз,
Гулшан ичра гул топилмас хорсиз.

Ҳар кишини бир муносиб ёри бор,
Мен ўшал овворадурман ёрсиз.

Ул париваш васлидин бўлдум жудо,
Роҳати дил қолмади дилдорсиз.

Ёр учун ағёр жаврин тортамен,
Кўрмадим бир ёрни ағёрсиз.

Тан бузулди, эмди роҳат қолмади,
Соя пайдо бўлмади деворсиз.

Оразин кўр, бўлма зулфидин малул,
Бу жаҳонда ганж йўқтур морсиз.

Берма нисбат қадиға, эй боғбон,
Сарвдур бу боғ аро рафторсиз.

Ор қилмас таънаи ағёрдин,
Ошиқи содиқни дерлар орсиз.

Комила аҳволидин огоҳ ўлунг,
Эй мусоҳибларки, қолмиш ёрсиз.

Муҳаммадризо Огаҳий (1809-1874)

Муҳаммадризо Эрнийезбек ўғли Огаҳий ўзбек адабиёти-нинг йирик ва сермахсул ижодкорларидан бўлиб, Хива шаҳри яқинидаги Қиёт қишлоғида мироб оиласида туғилган. Ёшлигида отаси вафот этади. Огаҳийнинг шоир бўлиб шаклланишида амакиси Муниснинг хизмати катта бўлган.

Огаҳий ижодининг кенг қўламлилиги билан Алишер Навоийга қиёсланади. Унинг «Фирдавс-ул иқбол», «Зубдат-ут таворих», «Гулшани давлат», «Риёз-уд давла», «Жоме-ул воқеоти султоний», «Шоҳиди иқбол» каби тарихий асарлари, форсийдан ўзбек тилига ўгирган 10 дан ортиқ таржималари, 19 жанрни ўз ичига олган «Таъвизул ошиқин» девони маънавиятимизнинг бебаҳо дурдоналари ҳисобланади.

Ғазалларидан намуналар

Мушкин қошининг ҳайъати ул чашми жаллод устина,
Қатлим учун “насс” келтирур “нун” элтибон “сод”
устина,

Қилғил тамошо қомати зебоси бирла оразин,
Гар кўрмасанг гул бўлғонин пайванд шамшод устина.

Нозу адову ғамзаси қасдим қилурлар дам-бадам,
Ваҳ, мунча офатму бўлур бир одамизод устина.

Ман хастаға жон асрамоқ эмди эрур душворким,
Қотил кўзи бедод этар ҳар лаҳза бедод устина.

Ул гул юзи шавқи била шайдо кўнгул шому саҳар,
Булбулдек айлар юз наво минг навъи фарёд устина.

Бошимға ёққан ғам тошин мингдин бирича бўлмағай,
Гардун агар минг Бесутун ёғдурса Фарҳод устина.

Эй шаҳ, карам айлар чоғи тенг тут ямону яхшини,
Ким, меҳр нури тенг тушар вайрону обод устина.

Хоки танинг барбод ўлур охир жаҳонда неча йил,
Сайр эт Сулаймондек агар тахтинг қуруб бод устина.

Не журъат ила Огаҳий очғай оғиз сўз дергаким,
Юз хайли ғам қилмиш ҳужум ул зору ношод устина.

* * *

Ашкима гар канора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай,
Оҳима ҳам шумора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Ҳар дам улусға лутф ила боқғуси, қаҳр ила, вале,
Ман сори бир назора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Ишқ эли кўнгли дардиға чора қилур, вале манинг,
Дарди дилимға чора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Ҳажр ила заъфим ўйлаким, оҳи ҳазиним ўтиға,
Шуъла била шарора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Жон лабидин чу бермади жисмима, ваҳки, қошидин,
Қатлима ҳам ишора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Кўйиға борсам, этгуси васлиға ваъда, ул доғи
Бўлғуси бора-бора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Толеъи равшан ўзганинг лутфи қуёши нуридин,
Ман киби бахти қора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Бўлди ситораси исиг хулқига меҳри ёри гарм,
Манда исиг ситора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай.

Дедим: «Ўлубдур Огаҳий ашки канорасиз», деди:
“Ашкима гар канора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай”.

* * *

Ул малаксиймоки, борча илм бўлмиш ёд анго,
Рўзи шаб дарсу сабоқ такроридин муътод анго.

Илм таҳсили сулуки ичра солиқ бўлғоли,
Ақл пиридин дамо-дам еткуси иршод анго.

Сарфу наҳву мантиқ ичра токи саъй этти аён.
Себвайҳ руҳи қилур таҳсину ҳам имдод анго.

Қилғоли илми калому ҳикмат ашколини ҳал,
Ҳаддин афзунроқ берибдур тангри истеъдод анго.

Насб этарга хаймаи илм андоқ этти жидду жаҳд,
Ким, мадад еткурдилар ақтоб ила автод анго.

Гўйиё илми ладуннидин топибдур баҳраким,
Ҳар каломи рамзидин ҳайратдадур устод анго.

Илм ила, ё раб, қил онинг рутбасин андоқ баланд
Ким, бори олимлар ўлсун тобеъу минқод анго.

Илм андоқ ганжи нофиғдур бани одамғаким,
Кимда ул бўлса, ики олам бўлур обод анго.

Касби илм этмай киши гар қолса маҳзи жаҳл ила,
Икки олам обрўси бўлғуси барбод анго.

Олим улдурким, шариатдин тажовуз қилмаса,
Гар тажовуз қилса, билгил, пешадур илҳод анго.

Илмдин бебаҳра эл ҳолини билмак истасанг,
Огаҳийнинг зор ҳолин билгил истишҳод анго.

Муҳаммад Аминхўжа Муқимий (1850-1903)

Муҳаммад Аминхўжа Муқимий XIX аср ўзбек адабиётининг машҳур сиймоларидан биридир. У Қўқонда Мирзахўжа исмли новвой оиласида таваллуд топди. Отаси асли тош-

кентлик, “Хуморбиби” лақаби билан машҳур бўлган онаси эса асли хўжандлик бўлган.

Шоир адабий меросининг асосий қисмини лирик шеърлар ва ҳажвиялар ташкил қилади. Унинг барча ёзган шеърлари 10 минг мисра атрофида бўлиб, биринчи марта 1907 йилда Н.Остроумов томонидан нашрга тайёрланган.

Ғазалларидан намуналар

Навбаҳор очилди гуллар, сабза бўлди боғлар,
Суҳбат айлайлик, келинлар, жўралар, ўртоғлар.

Хуш бу маҳфилда тириклик улфату аҳбоб ила,
Ўйнашиб гоҳи табиатни қилайлик чоғлар.

Руҳ очиб кўздин ниҳон бўлса паридек, найлайин,
Айрилиб ҳушу ақлдин телба бўлмай соғлар.

Ҳайфким, аҳли тамиз ушбу маҳалда хор экан,
Одилар ҳар ерда булбул ошенин зоғлар.

Марҳам истаб кимсадин, захми дил изҳор айласанг,
Чораи қилмоқдин ўзга, устиға тирноғлар.

Тобакай мундоғ маломат кунжида доим Муқим,
Бу замон кўз тутгин эмди сенга бўлсун тоғлар.

* * *

Ошиқ эрмасман юзинга якка бу Фарғонада,
Зоҳид истар каъбаларда, барҳаман бутхонада.

Кимга дод айлай бу бедодингни ман, эй сангдил,
Ошно бўлдум десам, кўнглунг сени бегонада.

Шамъи рухсоринг ёнар маҳфилда гул-гул кечалар,
Бормуди қасдинг магар куйдиргали парвонада.

Манъ этиб, эй муҳтасиб, ҳар дам бошимға келмағил,
Бўлса найлай, маст бўлмай, масканим майхонада.

Ғофило, фикр айлағил уқбини роҳат истасанг,
Шодлиғ кўз тутмаким, бўлмайди меҳнатхонада.

Манзилимни сўрма, эй мағрури мулку дастгоҳ,
Даҳри саҳройи жунун уй бўлмағай девонада.

Булбул айлар нолалар ёлғиз дема, эй гулгузор,
Чуғздек қилғай Муқимий ҳам наво вайронада.

* * *

Ҳеч ким мендек илоҳи ёридин айрилмасун,
Меҳрибон, мунис ўшал дилдоридин айрилмасун.

Хонумонларни бериб барбод етмай васлиға,
Бўлубон маъюс йўқу боридин айрилмасун.

Ҳажр осибии хазонида бўлиб шўридаҳол,
Андалибе мен каби гулзоридин айрилмасун.

Қосидо, кўнглум қуши банд эрди, айғил зинҳор,
Ишқилибким зулфи анбарборидин айрилмасун.

Дўстлар, кўрсатмасун ҳаргиз жудолик дардини,
Душманинг ҳам бўлса ўз ғамхоридин айрилмасун.

Бандае, ё раб, Муқимийдек бўлиб хору касод,
Суду савдодин қолиб, бозоридин айрилмасун.

* * *

Ақлу ҳуш учди бошимдин, эй пари, девонаман,
Бир иложе қил, эл ичра бўлмаин афсонаман.

Дарду сўзу ашқу оҳимни қиёс эт шамъдин,
Шомдин то субҳидам ҳажрингда ўртаб ёнаман.

Ул замонеким, йироқ васлингдин ўлдим, то бу дам,
Ҳар кеча ёдингда минг йўл уйқудин уйғонаман.

Лаҳзаи заҳри ғаминг, ютмоққа тоқат қолмади,
Нўш этиб васлинг майидин ҳам қачон бир қонаман.

Хома мужгон, кўз қаросидин ёзиб рози дилим,
Арзае қилдим эшит, маъюсу муштоқонаман.

Оҳким, сенсиз қарору сабру оромим кетиб,
Бир илон чаққан кишидек ҳар тараф тўлғонаман.

Навбати жомим тўла қуйғил карамдин, соқиё,
Ҳар қадамда то қилай юз лағзиши мастонаман.

Мулки Ҳинду Марвдин келсам топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман.

* * *

Қўнгулни ғунча янглиғ таҳ-батаҳ қон айладинг кетдинг,
Халойиқ ичра маъюсу паришон айладинг кетдинг.

Отиб тийри жафо дилларга ҳар ёндин солиб рахна,
Начук султонки, тан мулкини вайрон айладинг кетдинг.

Жудолиғ кунжида етмасмуди ҳасратда қолғоним,
Яна шаънимға бир ортуқча бўҳтон айладинг кетдинг.

Агар тош бўлса ҳам қўнглунг эриб, лозим эди раҳминг,
Кўзича душманам ер бирла яксон айладинг кетдинг.

Авалдин ошнолиғ қилмасамчи, охири ташлаб,
Умидим шулмидиким, зору ҳайрон айладинг кетдинг.

Дуойи давлатинг кўзлар Муқимий, гарчиким маҳрум,
Бўлакка неъматини васлинг фаровон айладинг кетдинг.

Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат (1858-1909)

Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат ўзбек адабиётига ўзининг ажойиб лирик шеърлари билан ҳисса қўшган ижодкордир. У Қўқонда савдогар оиласида таваллуд топган. Фурқат тахаллуси тақдирига айланган шоирдир, замон унинг пешонасига ғарибликни, мусофирликни битди. У бир умр ватанига қайтиш армони билан яшади. Лекин бу унинг асарларигагина насиб этди, шоирнинг ўзи Ёркентда вафот этди.

Фурқатнинг адабий мероси 1913 йили баёз ҳолида тошбосмада нашр қилинган. Баёзнинг салмоқли қисми ғазаллардан иборат. Фурқат, шунингдек “Саргузаштнома” номли насрий асар ҳам ёзган.

Ғазалларидан намуналар

Баҳор айёмида гулгашт этарга бир чаман бўлса,
Қилурға шарҳи ҳол, аҳли муҳаббат икки тан бўлса.

Хазон айёмида ул тавба қилган бўлса ҳам майдин,
Етиб майхораликнинг мавсуми, паймоншикан бўлса.

Булут қатра фишону, руҳафзо сабзалар хандон,
Ариғларнинг лабида сабзакори бир чаман бўлса.

Ҳаво ҳам муътадил, ҳавзи мусаффо, суффайи дилкаш,
Оқар сув ғалт уриб, себарга узра мавжзан бўлса.

Сабуи лаъл бирлан шишаи байзоу олтун жом,
Ўшал мажлисда соқий бир нигори сиймтан бўлса.

Гул узра андалибу, сарвнинг бошида қумрилар,
Юзу қад ҳасратидин оҳу фарёд айлаган бўлса.

Киши тўбию кавсар, жаннату ризвонни не қилсун,
Жаҳон айвонида ҳосил бу янглиғ анжуман бўлса.

Суруру шодликни даҳр боғида нечук кўргай,
Камина Фурқатийнинг маскани байтул ҳазан бўлса.

* * *

Сурмадин кўзлар қаро, қўллар хинодин лола ранг,
Гозадин юзларда тобу ўсмадин қошлар таранг.

Заъфароний кўйлак узра арғувоний камзиҳур,
Рўймол оғушидин пешонани аҳволи танг.

Бори нозик панжалар олтун узукдин зебнок,
Қўл биларзукдин музайян, нуқрадин оғизда чанг.

Гавҳар осқон халқалар сиймин баногўшида банд,
Кўринур зулфи тунида субҳи содиқдек аранг.

Ғамза бирла ўлтирур, гаҳ жилвалар бирла юрур,
Турфа бир ноз, офарин, пур ишва таннозу сатанг.

Ақл, ҳуш элтар агар турса паридек силкиниб,
Одамизод ичра ҳам мундоғ бўлурму шўх-шанг?

Йўқ қутулмоғлиғ менга, ул офати жон дастидин,
Қасдима қошлар камон, пайваста мужгонлар хаданг.

Ул париваш ишқидинки, телбадурмен, гоҳ соғ,
Чунки бордур орамизда гоҳ сулҳу, гоҳи жанг.

Жаврларким, Фурқат, ул шўхи жафожў айлади,
Мунча бедоду ситам қилмас мусулмонға фаранг.

* * *

Фасли навбаҳор ўлди, кетибон зимистонлар,
Дўстлар, ғаниматдур, сайр этинг гулистонлар.

Субҳидам тушиб шабнам, бўлди сабзалар хуррам,
Гул уза томиб кам-кам, ёғди абри найсонлар.

Настаран ювиб юзни, ёсуман тузиб ўзни,
Наргис очибон кўзни интизори ёронлар.

Бир саҳар эдим уйғоқ: ўт туташти оламга,
Тоғлар чекибон ларза, титради биёбонлар.

Қумрилар қилиб ку-ку, булбул айлабон чаҳ-чаҳ,
Сарву гул уза доим тортар оҳу афғонлар.

Булбул ўқуғоч йиғлаб субҳидам хазон фаслин,
Ғунча қон ютуб, юз чок этти гул гирибонлар.

Кечтилар вафо аҳли қолмайин тутиб савсан,
Кийди кўк қилиб сунбул зулфини паришонлар.

Қуймасун бу савдода не учун димоғимким,
Ранжу ғуссада доно, кечса шод нодонлар.

Илм хосияти

Дейин сўз илмни хосиятидин,
Баён айлаб анинг моҳиятидин.

Бу сўзни гўши бор одам эшитсун,
Ўзида ҳуши бор одам эшитсун!

Кўпайди илм ила ҳикмат жаҳонда,
Кўрунг ўтган замондин бу замонда.

Сикандарки жаҳонга шоҳ эрди,
Сипаҳ анжум, фалак хиргоҳ эрди.

Наким офоқ ародур баҳр ила бар,
Ҳама ўлмиш эди анга мусаххар.

Юруб барча ани ҳукми йўлиға,
Низоми мамлакат олди қўлиға.

Аниким, лашкари оламга тўлди,
Низоми забт ҳикмат бирла бўлди.

Бор эрди тўрт минг соҳиб заковат,
Ҳамиша хизматида аҳли ҳикмат.

Алар ҳар қайсиси монанд Арасту,
Хирадда балки Афлотунга қаршу.

Алар ичра эди лекин Фалотун,
Ҳамии илму ҳикмат бирла афзун.

Қилиб бир неча ҳикмат ошкоро,
Ажалга қилғудек бўлди мадоро.

Неча илму неча фан, андин ижод,
Ўлуб хосиятидин олам обод.

Сикандар амри бирла ҳикмат ойин,
Қилиб ойна андоғким жаҳонбин.

Жаҳонда хоҳ баҳру хоҳ бардур,
Ўшал ойна ичра жилвагардур.

Агар қилса жаҳонбинлиқ таманно,
Боқиб андин қилур эрди тамошо.

Кўрар эрди қилиб анга назора,
Вале йўқ эрди сўзлашмоққа чора.

Иложин аҳли ҳикмат қилмади ҳеч,
Қилурди, лек илмин билмади ҳеч...

Керак одамга қилғой илм ҳосил,
Жаҳондин ўтмагай то маҳз жоҳил.

Жаҳон бастаи кушоди илм бирла,
Надур дилни муроди илм бирла.

Кўнгулларни сурури илмдандур,
Кўрар кўзларни нури илмдандур.

Керак ҳар илмдин бўлмоқ хабардор,
Бўлур ҳар қайси ўз вақтида даркор.

Дариғо, Фурқатий, беилм қолдим,
Ўзимни жаҳл зиндониға солдим.

ҒАРБ ВА РУС МУМТОЗ ШОИРЛАРИ

Франческо Петрарка (1304-1374)

Франческо Петрарка шоир, мутафаккир, олим ва давлат арбоби сифатида машҳурдир. У ўзининг ажойиб асарлари, бой бетакрор лирикаси билан нафақат ватани Италияда, балки бутун Европада лирика йўналишини белгилаб берди. Петрарканинг назми Испания, Португалия, Англия, Польшадан етишиб чиққан буюк шоирларни илҳомлантирди. Айниқса, Петрарка шеърияти Шекспир ижодига кучли таъсир кўрсатди.

Петрарка адабий турнинг сонет, секстина, концона, сенегал, мадригал, эпистола, баллада каби жанрларида ижод қилди. Лекин у жаҳон шеъриятида “сонет жанрининг отаси” сифатида шуҳрат қозонди.

Сонетлар

Мадонна Лауранинг ҳаётига

О, бу бол такаллум, о, қараш қийғоч,
Кўргумми сизни бот, эшитгумми бот?
Кўйида хунига чўмган Муҳаббат,
Тақдиридан рози, о, бу сумбул соч!

О, бу ажиб чеҳра, қаҳри бошда тож,
Зорману кўргали, чўчирман, ҳайҳот!
О, бу ишқ чойшаби ваъда қилган тот!
Ётсанг ёндирадир, хоҳласанг-да, қоч!

Навозиш ва сеҳру жоду кўрсатиб,
Қиё боқур аҳён-аҳёнда бир-бир,
Маъно қоришадир бор ҳаётимга.

Ва шу он ҳасад-ла олай, деб тортиб-
Шу зарра ҳаққим ҳам, Фортуна- тақдир
Беомон ғанимдай шошар олдимга.

* * *

Ҳашам, дабдабадан этай деб огоҳ,
Озурдажонман мен, имкон борича.
Эй ношуд, сенга бахш этдим кеча,
Бугун тортиб олмоқ истайман ногоҳ.

Бир ўтинч ўргат, деб ўтиндим ҳар чоқ,
Тошбағир, сен пинак бузмадинг пича.
Саннайсан эртадан қаро кечгача,
Ўнгда ҳам, тушда ҳам орттириб чарчоқ.

Қайдасиз, эй тунги фиғоним, айтинг,
Нега жўш урмайсиз ёр ҳузурида?
Шафқат уйғотмайсиз ул қалбда, ҳайҳот!

Оҳлар! Кўнглим қолди сиздан ҳам жуда,
Нега мум тишлайсиз-ёнида пайтим?
Изҳори дил этар юз-кўзим фақат.

* * *

Очқўзлик, танбаллик ва сохта шукуҳ,
Бўғар олижаноб ҳисларни нуқул,
Дунёда яхшилар қолмади буткул,
Оҳ, деб фарёд қилмас табиат-беруҳ.

Кўкда шуъла сочиб кўринмас бир чўғ,
Ҳаёт ўз тарзини ўзгартиб маълул.
Камдир ичимизда ҳайратларга қул,
Кўнглини куй-қўшиқ улғайтган гуруҳ.

“Дафна баргларими? Гултожми шараф?
Илму ҳикматдан бош тортаётирсан!”-
Куйлар аҳли суврат, мана, жўр бўлиб.

Бақамти борамиз манзилга қараб,
Озчилик ичра сен бунга қодирсан,
Муносибсан босиб ўтмоққа йўлни.

* * *

Қушлар чирқиллайди, йиғлайди булбул,
Туман аримаган қадрдон водий.
Қуноқ биллурий, шўх-тоғлар ижоди-
Жилғалар олмишдир ўрмон сари йўл.

Оқи-оқ, қизили-қизил бўлган ул,
Зар сочи нурчамбар, дилрабо қадли,
Қарияни суйган ва эътиқодли
Сочлари қорини тарайди нуқул.

Қўш қуёш кўраман, уйғонганим он,
Бири - болалиқдан қадрдон, бири -
Севмай-севилганим, ўшал гул юзим.

Кузатдим уларни, балқди ёнма-ён,
Бири - юлдузларни хиралаштирди,
Бошқасидан хира тортди сўнг ўзи.

Мадонна Лауранинг вафотига

Йироқ-йироқлардан боқасан келиб,
Тунларим оралаб, бу жоду кўзлар-
Тагин-да қадрдон, тагин-да гўзал!
Сенга дахл қила олмабди ўлим.

Мен қандай хушбахтман! Безайсан кулиб
Қайғули чўзилган умрим бу кезлар.
Керагидан ортиқ изтироб эзар,
Гўзалликнинг хазон билмаган гули-

Ишқим бир маҳал барқ уриб, барҳаёт,
Юксак қўшиқларни бахш этган ерда
Сени тирик кўриб турибман, наҳот?!

Ва лекин келурсан, қайғу бўлур ёт,
Огоҳман юришинг таратган сирдан,
Танийман уст-бошинг, юзинг, сўзинг бот.

* * *

Қаро ер, мен сенга қиламан ҳасад,
Қучдинг - мен қучмаган ёри жонимни,
Ҳаётим таянчи-меҳрибонимни
Тортиб олдинг мендан шундоқ бешафқат.

Ажиб нурларидан абадулабад
Бебаҳра айлабон жон-жаҳонимни,
Руҳлар, даврангизга қўшдингиз кимни?
Демак, ҳасадим бор сизга ҳам беҳад!

Муқаддас ва сокин, нурафшон манглай
Нурин симирганлар, ҳасад-сизга ҳам!
Сиз уни томоша қиласиз яйраб.

Ҳасадим бор сенга, номард ўлим, ҳай!
Уни олиб кетдинг ҳукмингга бу дам,
Дунёи дун аро мени зор айлаб.

* * *

Эзгулик ва гўзаллик ёр ҳаётида
Касб этдики шундай бир уйғунлик, бирлик,
Тушолмади ўртага ғашлик ва кирлик,
Собит қолаверди у эътиқодида.

Ўлим олиб кетди жим ёғоч отида;
Бириси - осмонларга бўлди арзирлик,
Иккинчиси - қабрдан жой олди сирлик-
Нурдай очиб-юмилган кўз бисотида.

Лаблари, сўзлари, кўзлари томон,
Қабрда ухлаётган Ишқимни қўмсаб,
(Самовий руҳ ортидан) йўлга чиққали

Менга фурсат етмаган кўринар ҳали.
Қани энди, қаламим азм этса шоён,
Номин унинг мангу шон-шарафга кўмсам.

* * *

Оҳанглари қалби ҳароратидан,
Шеърларида урдим оёғига бош.
Ерда юриб бўлдим ҳажрида одош,
Осмонлар бахтиёр эди ёдидан.

Олтин сочин куйлаб байтимда зотан
Дедим: “Ўлдирадир мени бу кўз-қош!”
Жаннатий роҳатдан тўлди кўзга ёш,
Бош олиб кетди у, мана ҳаётдан.

Тухум пўчоғидек қайиғим ҳайдаб,
Ҳаёт денгизида бораман сузиб.
Ҳар томон бураман йўлни таваккал.

Шеър ҳам чала қолур севгидан айнаб,
Шоир бор дунёдан кўнгилни узиб,
Қўлини қўлтиққа урган бу маҳал.

* * *

Гултож хазон бўлди. Орзулар барбод.
Руҳ қашшоқ, шум етим каби бўзлар хор.

Йўқотганим топиб беролмас зинҳор
Марвдан то Ҳиндистон чўзилган ҳаёт.

Қоқ туш, бир соя йўқ. Қани ҳиссиёт?
Йўлчидай харобман - томчи сувга зор.
Олди барчасини ўлим - бадқирдор
Тож-тахт қани? Шуми менга мукофот?!

На олтин, на кумуш. Тақдир ҳукми бу!
Нетай пешонамга ёзилган ғамни?
Кетайми елкалаб, ютганча оғу?!

Дунё - кўринишдан гўзал. Одамнинг
Йиллаб йиғганини совуради у
Ёвқур шамолида телба бир дамнинг.

(Русчадан Шуқур Қурбон таржимаси)

Шарль д' Орлеан (1394-1465)

Шарль д' Орлеан машҳур француз шоиридир. У зодагонлар оиласида таваллуд топган бўлиб, қирол Карл VI нинг жияни ҳисобланади. Унинг ҳаёти ва ижодий фаолияти Франция учун ўта оғир бўлган дамлар - юз йиллик уруш даврига тўғри келди. У инглизлар томонидан асир олинди ва чорак аср давомида Англияда тутқунликда ҳаёт кечирди. Ватанига қайтгач, Мари де Клевга уйланди, ундан бир ўғил кўрди ва унинг ўғли Людовик XII номи билан Франция тахтига ўтирди.

Шарль д' Орлеан лирик турнинг *рондо* ва *баллада* жанрларида ижод қилди. Рондо оддий ва мураккаб шакллардан иборат бўлиб, оддий рондо 13 мисрадан, мураккаби эса 24 мисрадан иборат. Мисраларнинг қофияланиши, мазмуни, оҳанги маълум бир изчиллик ва равонликка асосланади. Унинг қуйида келтириладиган шеърлари оддий рондо шаклида битилган.

* * *

Бўса сотиш гар ёқса сизга
Жон деб олгум, харидор биз-да!
Юрагимни мен ҳадя этай,

Бир умрлик мақсадга етай,
Менга минглаб бўсалар теккай.

Менга сотманг бунчалар қиммат,
Сотган каби бир бегонага.
Онт ичаман, бу бир кафолат,
Мен харидор Сиз-жононага.
Жон-жон дея олгайман сотиб,
Юрагимни қилайин тортиқ.

Менинг қалбим, менинг хоҳишим
Сизга гарчи хатарли ишим.
Сиз ақлли, бўлинг вафодор,
Ўпичларни менга асранг ёр.
Бўсаларни сиз менга сотинг!
Ишқ-чун бўлсин ўрнак ҳаётим.

* * *

Бу шунчаки оддий бўсамас,
Бўса олгум хилват маконда.
Бўса олгум овлоқ томонда,
Ҳеч ким бизни кўрмаслиги шарт.

Оvloқ жойда минглаб бўсалар,
Ҳам лаззатли, ҳамда фаровон.
Бу бир оддий бўсамас, жонон
Бўса олмам қараб турсалар.

О, қанчалар қиммат бўсалар,
Шунча яхши бундан кетсалар-
Бегоналар, рақиб кимсалар,
Истаклари- завқлар олсалар.
Бўса олмам қараб турсалар.

* * *

Муҳаббатим, ягона бахтим,
Мен иложсиз Сиздан олисда.
Мажолсизман, бошим болишда
Қувват олгум эслаб, дарахтим.

Умид билан яшайман, санам,
Вақт ўтмоқда, мен овораман.
Сиз қувончим, о қоши қалам,
Сизни эслаб қувват оламан.

Юрак асрар ғам билан аҳдим,
Бундан кечиб Сиз билан бирга,
Боролмайман ям-яшил қирга-
Сизми сўлим ёшлик манзара,
Муҳаббатим- ягона бахтим.

(Француз тилидан Раҳмон Фармонов таржимаси)

Уильям Шекспир (1564-1616)

Машҳур англиз шоири, драматурги ва актёри Уильям Шекспир 1564 йили Стратфорд шаҳарчасида, савдогар оиласида дунёга келди. Кейинчалик у Лондонга кўчиб ўтди. Юксак истеъдод эгаси ва ноёб драматик асарлар муаллифи У. Шекспир тез орада шуҳрат қозонди. У. Шекспир ўз драмаларида кўпроқ тарихий мавзуларга қўл урди. Унинг “Генрих IV”, “Ричард III”, “Ромео ва Жульетта”, кейинчалик ёзилган “Гамлет”, “Отелло”, “Макбет”, “Қирол Лир”, “Антоний ва Клеопатра” каби драмалари бутун дунёга машҳур ҳамда жаҳон театрлари саҳналарида ҳалигача қўйилиб келинмоқда. У. Шекспирнинг “Гамлет”, “Отелло” каби трагедияларини буюк ўзбек адиби Абдулҳамид Чўлпон ва Ғафур Ғулом ўзбекчалаштирган ва буюк ўзбек актёри Аброр Ҳидояттов томонидан Гамлет ва Отелло роллари ўзбек саҳнасида юзлаб маротаба қойилмақом даражада ижро этилган.

Уильям Шекспир поэмалар ва саҳна асарлари ёзиш билан бирга, шеърийатнинг сонет жанрини юксак поғонага кўтарди. Маълумки, сонет жанри Италияда (Петрарка, Данте ижодларида) пайдо бўлиб, кейин Францияга тарқалди. Сонетларнинг учинчи ватани Англия ҳисобланади.

Сонетлар

Менга таъкидларкан соатнинг занги
Тезда тун қаърига олам чўкар деб,
Сўниб борар экан бинафша ранги
Қорамтир гажаги йилт-йилт оқариб,

Тушда кун тифидан бизни асраган
Япроқлар галаси учаркан гизза,
Ғарамлар жаноза аравасидан
Соқолин силкитиб ўтаркан бизга, -

Мен сенинг ҳуснингни ўйлайман бирдан,
Ўрмонлар, далалар чечаги мисол
Ўзаллигинг сўлар, ўсиш бор ерда
Алмашиниб турар, бу табиий ҳол.

Ажал ўроғини тўхтатиб бўлмас,
Сен насл қолдиргин унга қасдма-қасд!

* * *

Юлдузларга қараб мен очмайман фол
Мунажжим қўлида эмас қисматим.
Қай юлдуз очлигу қай юлдуз иқбол,
Қай бири фалокат, уруш-билмадим.

Билмайман баҳор, куз не этар ҳадя,
Қиш қандоқ келару ёз қандоқ келар.
Фойдасиздир кўкка қанча боқсам-да -
Айтолмайман, қай шоҳ омадли бўлар.

Аммо шул кўзларинг сўйлар ҳаққоний,
Юзингда қўш юлдуз қилур башорат:
Насллар қошига кўчса гар қошинг
Ўлмагай ҳақиқат, ўлмас нафосат.

Акс ҳолда-чи? Эвоҳ, совуқ лаҳадда
Иккиси ҳам чириб битур, албатта.

* * *

Кўпдан таниш ролда ногаҳон актёр
Тутилиб қолгандай, ҳаяжон босиб,
Ақли эмас, жаҳли келганида зўр
Чиқмай қолганидай ошиқнинг саси,

Мен сукут сақлайман, айтолмайман сўз,
Қалбим музлашидан эмас бу ҳолат.
Муҳаббатим ахир шунчалик чексиз:
Лабимда муҳри бор абадулабад.

Зероки, сен билан сўзлашсин китоб,
Тилсизгина менинг бу элчим, ошкор-
Кўрсатсин қалбимни ва этсин талаб
Инсофан муҳаббат, инсофан иқрор.

Тилсиз ишқдан дилим, англармисан, айт?
Товушим кўз билан тинглармисан, айт?

* * *

Пири бадавлатман, ҳар лаҳза зеро
Хазина - бойликка ўзимман молик.
Шу нарсани аниқ биламан аммо:
Тақдир берган бахтнинг қирраси нозик,

Маржон шодасида ҳамиша сийрак
Учрагани каби олмос донаси,
Йилнинг тасбеҳида кўп эмас байрам,
Шу боисдан тансиқ шодиёнаси.

Олмосни яширган қутича янглиғ
Майли, сени пинҳон сақлайверсин вақт.
Тутқунликдан охир чиқмоғинг аниқ,
Бахтлиман олмосим, қўлимдасан нақд.

Бағишлайсан менга висол жомини,
Орзиқиб қутишнинг ҳаяжонини.

* * *

Яхши бор! Йўлингдан қайтаролмайман.
Аммо қадрлайман ишқинг ҳимматин.
Омонатни берай итоат билан,
Зеро, сақламоққа етмас қудратим.

Бир эҳсондай экан ишқинг-ардоғинг,
Лойиқ хизмат билан қозонмабман, ёр.
Шундай бўлгач, шартни хоҳлаган чоғинг
Бузмоқликка ҳаққинг ва ҳуқуқинг бор.

Инъом қилибмидинг зар қадрин билмай,
Сезмабмидинг нуқсим, фазилатимни?
Хиёнатсиз асраб келдим ҳар қалай
Нолойиқ бўлсам ҳам омонатингни.

Туш кўрган чоғимда эдим подшоҳ -
Уйғонганда тахтдан айрилдим ногоҳ.

* * *

Аслзодалигини пеш қилар кимдир,
Полвонлиги билан мақтанар биров.
Бировда ҳамёну либос кўркаmdir,
Бировда лочин бор, бировда бедов.

Одамларда минг хил ишқибозлик бор,
Биттаси жигардан ургуси, аммо.
Менинг юрагимга бир саодат ёр,
Жамики ҳисларим унда жобажо.

Сенинг ишқинг, ёрим, газнадан афзал,
Шоҳларнинг тожидан мартабалироқ
Ҳар қандай ялтироқ либосдан гўзал,
Бекор лочинлар ҳам, бекор арғумоқ.

Сен ўзинг борлигим, сен ўзинг фақат
Ё қашшоқ этасан, ёки бадавлат.

* * *

Бинафшага таъна қилдим: ўғирлар
Оромбахш ҳидни у дудоқларингдан.
Гул барги духоба каби жимирлар
Баҳра олиб сенинг ардоқларингдан.

Қўлингдан оқликни олмиш нилуфар,
Кокилинг тўлқини сунбулда аён.
Ёноғингга тақлид оқ атиргуллар,
Қизил атиргулда чўғинг бор алвон.

Қордай оқ бошқа бир атиргул билан
Шафақ ранг гулда-чи, хуш нафасинг.
Ҳа, ўғри жазодан қолмабди омон:
Илдизини қуртлар ебди қасоскор.

Боғлардаги жами гуллар, бокирам,
Сендан ўғирлайди ё ҳид, ёки ранг.

(Юсуф Шомансур таржимаси)

Йоханн Вольфганг Гёте (1749-1832)

XVIII аср буюк немис мутафаккири, шоир ва ёзувчи, олим ва драматург Гёте Германиянинг “эркин шаҳри” ҳисобланган Франкфурт шаҳрида ўзига тўқ оилада дунёга келди. У университетда таълим олди, талабалик йилларида ҳуқуқ, табиий фанлар ва тиббиётни қунт билан ўрганди. Бир неча хорижий тилларни мукамал эгаллаб, замонасининг етук

инсонларидан бирига айланди. Гёте бадавлат бўлишига қарамай, камтарона ҳаёт кечирди. Америкаликларнинг миллий истиқлол учун олиб борган курашлари, Буюк француз инқилоби ғоялари унинг ижодига баракали таъсир кўрсатди.

Гёте ўзининг “Фауст” номли назмда ёзилган трагедиясида инсониятнинг азалий муаммоси - тирикликнинг мақсад ва моҳияти ҳақида бош қотиради, инсон ҳаётининг мазмунини ёритиб беришга ҳаракат қилади.

Й.В.Гёте Қуръони Карим, Ҳадиси шариф ҳамда Фирдавсий, Анварий, Низомий, Румий, Саъдий, Ҳофиз, Жомийлар таъсирида “Ғарбу Шарқ девони” китобини яратди, бу девон 1819 йили чоп этилган бўлиб, кўплаб хорижий тилларга таржима қилинган.

Ҳикматнома

Токи бўлсин мувозанат унда пайдо
Қўйиб чиқдим китоб ичра туморларни,
Ким илоҳий нина билан уни тикса,
Дарддан халос айлагай у беморларни.

* * *

Ўздан кетма,
Кеча олган неъматингни
Ҳозирги кун ё тунингдан
Талаб этма.

* * *

Кимки машъум тунда туғилди, инон
Ёвуз ишлар унга маъқул бегумон.

* * *

Осонмиди бу иш айтади илло
Қай зот этган бўлса уни ихтиро.

* * *

Денгиз тўлқин отади, фақат,
Замин уни тутолмас ҳеч вақт.

* * *

Дилда ҳадик, қўрқув нечун?
Ҳаёт қисқа, кун-чи узун.
Кенг ерними қўмсайди жон,
Ё осмонни? Кимга аён?

Кўксимни тарк этмоқ истар,
Юрак қочиб кетмоқ истар.
Топа олар дилим ором,
Сийнамга жой бўлсанг мудом.
Ташвишлару ғамларни ҳам
Унугади унда, эркам.
Ғамгинми у ва ё хурсанд
Чиқолмайди дарвозадан.

* * *

Тақдир имтиҳон этса, гунг бўл, одамзот,
Фойда этмас айламак минг доду фарёд.

* * *

Қуёш ҳали нур сочмоқда, айла шитоб, эй мард!
Тунда эса этолмай иш рангу рўйинг бўлар зард.

* * *

Нени яратмоқчисан, яралган бу дунёда,
Парвардигор яратган сену мендан зиёда.
Қуръанга тушибдими яшамоқ деган қисмат,
Йўлни бошлабсан, давом айла уни, марҳамат.
Руҳинг мувозанатинг буза олмасин асло,
Бу манзилда на ғаму, на таважжух, илоҳо.

* * *

Гар аламзада юрак
Ноумид бўлса, бешак-
Даволай олар кам-кам
Дўст сўзи мисли малҳам.

* * *

“Хонангизга бахт кирган фурсат
Ранжитдингиз этмай марҳамат”.
Лекин у Қиз чекмабди озор,
Сизни йўқлаб келмишдир такрор.

* * *

Менга мерос теккани ҳар жойда нақд
Давлатим Вақтдир, далам ҳосили Вақт.

* * *

Муҳаббатдан эзулик пайдо,
Қонда кезар бу хислат, ҳар гал.

Неваранга кўпроқ ўтади,
Камроқ ўтса ўғлингга агар.

* * *

Шундай демиш донишмандлар сарвари
Улуғ қалбли дилшунос ул Анварий:
“Яшай олгай ҳар жойда, ҳар вақтда соз
Кимки Ростгўй, Оқилу Муросасоз!”

* * *

Эътироф эт, экан улканроқ
Шарқ шоири ғарблиқдан, бироқ.
Тенг эканмиз бир ҳисда фақат
Бир хил экан биздаги нафрат.

* * *

Дунёда юради не сабаб
Яхши ҳам Ёмон ёнма-ён?
Ёшлар эски Сўзни такрорлаб,
Бизнинг Сўз деб ўйлар ҳар қачон.

* * *

Ҳақиқат бу қадар олис, ажабо,
Заминнинг қатида яширин нечун?
Бирор кас тушунмас уни мабодо
Тушунса келарди яқинроқ, мамнун.
Ва унга етмоқ ҳам бўларди раво,
Севимли бўларди у ҳамма учун.

* * *

Ўргимчакни ўлдириб, шу дам
Гоят ғамгин бўлдим, ажабо,
Унга ҳаёт берган-ку Худо
Ҳақли мендай яшашга у ҳам.

* * *

Тун зулмат бандида, нур-чи Худодан,
Бўлсайдик баҳраманд биз ҳам зиёдан.

* * *

Атрофингда турли-туман жамоа жам,
Худо берган зиёфатда ўтирар дўсту душман.

* * *

Тақсим этмиш дарду шифони,
Сен Аллоҳга шукр эт, жовид.
Ўз дардини бамисли табиб
Билса бемор, бўлар ноумид.

* * *

Нодон ҳар ҳодисани ўзича шарҳлашга шай,
Ҳар ҳодиса сабабин билгум, деган авом-да!
Аллоҳга итоатдур Ислом деган сўз асли,
Исломда яшаб ҳамма, ўлажакмиз Исломда.

* * *

Дунёга келган маҳал,
Уй қурдик. Биз ўтган дам
Ўзгаси қураар илдам,
Уй-чи, ҳамон нотугал.

* * *

Кириб, неки мен-чун муқаддас
Поймол этмоқ бўлсанг хонамга,
Қирмоқни сен айлама ҳавас,
Йўлатмайман ҳеч остонамга.

* * *

Машриқ буюк, шубҳалар абас,
Денгиз кечиб бормоқ шарт экан.
Ким Ҳофизни билмасу севмас,
Тушунмайди Калдеронни ҳам.

«Ғарбу Шарқ девони»дан парча

Зулайхонома

Кўп нарсага кўнгили мойил,
Озига ҳам қаноат -
Қилдим, шунинг учун хушҳол
Яшадим топиб роҳат.

Майхонада базм этсам,
Хоҳ кулбада мен якка,
Хаёл доим сен билан банд.
Руҳ боғлиқ сен малакка.

Темур ҳукми, салтанати
Сенга аслида жоиз.
Лаъл Бадахшон мамлакати
Берсин - феруза денгиз.

Ширин-шакар, қуруқ мева
Серқуёш ул Бухоро.
Самарқанд-чи, дафтар тўла
Қўшиқ тортиқ қилсин то.

Ормузд ҳақда сенга ёзсам
Ўқир эдинг пайдар-пай.
Барча савдо йўллари ҳам
Сен учун хизматга шай.

Ҳиндустоннинг ипагига
Сени ўрамоқ учун,
Брахманлар юрти меҳнат
Этаётир туну кун.

Ер остини титиб қиш, ёз
Қўмир, тош кесиб ҳарчанд.
Шайдоларинг топиб олмос,
Сени этмоқчи хурсанд.

Олиб чиққан денгиздан дур
Ғаввос сенга, қийнаб жон.
Бахш этмоқ-чун сенга ҳузур
Шоирлар битар Девон.
Басраданми ё ўзга юрт
Зиравер, тутатқилар
Қарвон билан барака, қут
Йўллаб сени шод қилар.

* * *

Самарқанд, Балх, Бухорони
Сенинг ҳусн-жамолинга,
Инъом этмоқ ё этмаслик
Келмабди хаёлимга.

Берарларми шаҳаншоҳлар
Мулку кишвар? Гумондур.
Улар - доно, бою довор,
Лекин ишқда нодондур.

Журъат этмас шоҳ бу корга,
Юрт инъом этгай илло,
Фақат сендай гўзал ёрга-
Мендай сахий бир гадо.

(Немис тилидан Садриддин Салимов таржимаси)

Жорж Гордон Байрон (1788-1824)

Инглиз зодагони, машҳур шоир Жорж Байрон озодлик, ҳақиқат, муҳаббат куйчиси сифатида жаҳон адабиёти тарихида ёрқин из қолдирди. Байрон лордлар палатасида сўзлаган нутқида зўравон бойларнинг сиёсатига қарши чиқиб, заҳматкаш ишчиларнинг ҳақ-ҳуқуқлари учун олиб борган курашларини қўллаб-қувватлади. Ўзининг “Чайльд-Гарольд” достонида Европа монархларининг “Муқаддас Иттифоқ”қа бирлашиб, миллий-озодлик ва инқилобга қарши олиб борган аксилинқилобий чора-тадбирларини қоралади. Жорж Байрон грекларнинг Усманийлар империясига қарши олиб борган миллий-озодлик қўзғолонида фаол қатнашди ва ҳалок бўлди. Шоирнинг қатор лирик шеърлари, “Шийлон тутқуни” ва “Манфред” номли драматик достони ўзбек тилига ўтирилган.

Мэрионга

Нечун ғамга ботдинг, Мэрион,
Ранжитдими бирон беимон?!
Малаксиймо чеҳранга рости,
Ранжу алам ярашмас асти.

Дарди ишққа йўлиқдингми ё,
Фавворадай тўлиқдингми ё?
Муҳаббат, оҳ, ҳам қувонч, ғусса,
Гоҳо шод, гоҳ қайғули қисса.

Гарчи қилар телба- девона,
Бироқ бу дард сенга бегона.
Билмам нечун ботибсан ғамга,
Не кам, айтгил, сендай санамга?!

Офтобдай чарақла, дилдор,
Қолмагай ҳеч қалбингда ғубор.

Бўлгай десанг жумла эл банда,
Жилва қилгай чеҳрангда ханда.

Чарақлагай кўзларинг юлдуз,
Табассум қил, қошлари қундуз.
... Маликаси қалбимнинг бўлак,
Даъватимга қулоқ тут, малак.

Қанча чарос бўлмагай кўзлар,
Болдан тотли бўлса-да сўзлар,
Сунбул сочлар қайта-қайта дом,
Тикса-да боз, инон, дилором.

Яккаш оний кўрсатгай таъсир,
Йўқ, бутунлай қилолмас асир.
Олам бино бўлгандан буён,
Ишқ бобида муқаддас мезон:
Юрак ила меҳрга тўла,
Қозонилар севги бир йўла!

Ўттиз олти ёшга тўлган таваллуд кунимда

Кундан кунга яқин интиҳо,
Эсар фасли хазон еллари.
Қаро қабр кутар оч, юҳо,
Бағримда тек армон унлари.

Гар дилимда аланга, учқун,
Ҳамон ёнар ва боз ўт олар,
Руҳимни шод айламоқ учун,
Ёқилган шам бўлиб туюлар.

Гарчи кулиб боқмади тақдир,
Ҳалоскорим бўлдинг, муҳаббат.
Йиллар абгор айлаган тақир
Дилимга ёр ўзинг то абад.

Надоматлар пайтимас бу он,
Тўрт тарафда шодлик, тантана.
Гулчамбарлар ёқутдай алвон,
Ғолибларга интизор, ана.

Юнонистон! Қиличинг, туғинг,
Ўғлонларинг чорлайди жангга.

Завол билмас зафар, ютуғинг,
Фидо минг жон она Ватанга.

Қанот боғла беором руҳим,
Сор лочиндай парвозга шайлан.
Надоматим, афсус, андуҳим,
Шижоатга, шиддатга айлан.

Жасоратни касб айла боз,
Пуч орзулар этмагай асир.
Ишқ Тангриси чертаётган соз,
Қалбингга йўқ, қилмагай таъсир.

Чекма қанча алам-изтироб,
Ёшлигинг ҳеч келмагай қайтиб.
Жангга отлан ёвқур ҳам шитоб,
Жангга отлан алёрлар айтиб.

Мардлигингга элу юрт шоҳид,
Кўкрагингни қалқон қил, қалқон.
Шер йигитга кетмоқдан шаҳид-
Зиёд толе бўлмас ҳеч қачон!

* * *

Кунинг битди, қаҳрамон, бироқ,
Бошлангуси мангу ҳаётинг.
Завол билмай то абад порлоқ-
Алёрларда яшагай отинг.
Ватан учун фидо этган жон,
Завол билмай яшар бегумон.

Элу юртинг то эмин-эркин,
Хотирангни эъзозлар мудом.
Орамизда йўқсан ва лекин,
Йўқлаб сени кўтаргаймиз жом.
Жасоратинг, эй мардона зот,
Бағишлагай бизга қўш қанот.

Қутлуғ номинг янграган палла,
Ғанимларга дунё бўлгай тор.
Хонандалар куйлагай ялла,
Жасоратинг шаънига такрор.
Хотиранг боз баҳодирона,
Куйлагаймиз мағрур, мардона.

(Абдул Ҳамид таржимаси)

Генрих Гейне (1797-1856)

Машхур немис шоири Генрих Гейне XIX асрнинг буюк лирикларидан бири бўлган, бироқ унинг кўпгина асарларида ўз замонасининг сиёсий муаммолари қаламга олинган эди. Айниқса, Германиянинг сиёсий тарқоқлиги, уни бирлаштириш орзуси Гейне ижодининг бош мавзуларидан бири эди. 1830 йил Франциядаги Июнь революциясидан сўнг Гейне Парижга кўчиб келди ва умрининг охириги дамларигача Парижда сиёсий мухожир сифатида ҳаёт кечирди.

Генрих Гейне Германиянинг Дюссельдорф шаҳрида дунёга келди. У Бонн университетининг ҳуқуқшунослик факультетида таҳсил олди. Шу билан бирга Геттинген ва Берлин университетларида маърузалар тинглади. У университетни тугатгач, ҳуқуқшунослик фанлари доктори илмий даражасини олиш шарафига муяссар бўлди. 1827 йили Генрих Гейне ўзининг сара шеърларини “Тароналар китоби” номи остида нашрдан чиқарди.

У кейинчалик “Атта Троль”, “Германия. Қиш эртаги” номли дostonларни, 1848-51 йилларда “Романсеро” номли шеърый тўпламларини яратди.

“ГЕРМАНИЯ. ҚИШ ЭРТАГИ”дан парчалар

Париж билан хўшлашув

Хуш қол энди, хуш қол, эй Париж,
Гўзал шаҳар, тенги кам пойтахт.
Яйрар, яшнар - неки сенда бор,
Бағрингда куй, тантана ҳар вақт!

Менинг немис юрагимда дард
Менга кўпдан таниш азоб бу.
Шифо бергай фақат бир табиб-
Аммо уйда – шимол ёқда у.

Донг таратган билимдондир хўп,
Даволагай тезу беқусур,
Лекин, рости, ҳали дорисин
Ичмасимдан кўнглим беҳузур.

Хуш қол, азиз француз халқи,
Биродарлар, дўстларим, бу чоқ

Телбанамо соғинчдан қочиб,
Кетмоқдаман, қайтай деб тезроқ.

Хўрсинишсиз эслай олмайман
Ҳозир ҳатто торф ҳидини ҳам,
Люнебургнинг қўй-қўзилари
Ҳатто шолғом, барг ёзган карам,

Улкан бочка, пиво, тамаки
Ва немисча қўполлик барин-
Қоровулу семиз амалдор
Ё қирмиз юз кашиш қизларин.

Қўрмоқ ўйи кекса онамни,
Рости, кўпдан энг ширин орзу.
Ахир бундан салкам ўн уч йил
Аввал мени кузатганди у.

Хуш қол энди, рафиқам сенга
Англаш мушкул бу дардни дилдор.
Сени ёниб қучаман, аммо
Айрилиқни қистайман ночор.

Қалб эзилар. Васлинг бахтидан-
Олий бахтдан қочаман бу дам:
Германия нафасин туймоқ
Ё соғинчда ўлмоқ - насибам.

Тенгсиз дардга айланди соғинч-
Ҳаяжоним, ҳадик, ҳисларим.
Яқин сезиб немис тупроғин,
Сабри тугаб титгар тизларим.

Шифо топиб, лекин Парижга
Тез қайтгайман - комил имоним.
Янги йилда бир дунё совға
Келтиргайман сен учун, жоним.

Ҳартсга саёҳат **(Туркумдан)**

Дебоча

Енглар оппоқ, бурама, қат-қат,
Камзул қора, пайпоқлар ипак,

Ширин сўзлар, қучоқлашишлар-
Оҳ. Бўлсайди юрак ҳам андак!

Оҳ, бўлсайди юрагу меҳр,
Кўксингизда андак қайноқ ҳис!-
Тегиб кетди жуда жонимга
Сохта кўз ёш, сохта қайғунгиз.

Мен тоғларга кетгайман қочиб,
У ерларда одамлар содда,
У ерларда шамоллар эркин,
Ўпкам яйрар эркин ҳавода.

Мен тоғларга кетгайман қочиб,
Унда куйлар қуюқ арчазор.
Қушлар куйлар, чашмалар куйлар,
Булутлар ҳам кезар пурвиқор.

Омон бўлинг силлиқфарш заллар,
Силлиқ хоним, силлиқ эркаклар!
Мен тоғлардан боққанда кулиб,
Қаҳ-қаҳлагай сиздан юксаклар.

Ёш подачи

Ёш подачи бамисли қирол,
Яшил дўнглик тахтидир унинг,
Олтин тожлар бошида улкан
Чарақлаган гардиши куннинг.

Қизил хочли қўзичоқлар жим
Оёғига унинг қўяра бош:
Жўмардлардек кезар новвослар,
Ўтлоқ бўйлаб сипо ва юввош.

Бу саройнинг машшоқ, ҳофиз
Қушу эчки, сигирлар гўё,-
Бунда най ҳам, қўнғироқ ҳам бор,
Жўр янграйди мусиқий дунё.

Бирам майин куйлайди ўрмон,
Жилға куйлар, куйлайди сувлоқ,
Куй элитар қиролни аста,
Боса бошлар бир ширин мудроқ.

Содиқ ит-чи дарғазаб вазир,
Энди танҳо ҳокими баттол.
Андак тартиб бузилса агар
Фуқарога ириллар дарҳол.

Қирол эса уйқу аралаш
Дер: “Ҳокимлик тегди жонимга;-
Қайтақолсам қанийди тезроқ
Қироличам, бекам ёнига!

Қани энди тождор бошимни
Мен қўйсайдим кўксига тезроқ
Ва кўрсайдим шахло кўзида
Поёни йўқ мулкимни порлоқ!”

(Абдулла Шер таржимаси)

Александр Пушкин (1799-1837)

Рус адабий тилининг асосчиси, шоир, ёзувчи, драматург Александр Пушкин Москвада дворянлар оиласида дунёга келди. Санкт-Петербург яқинидаги лицейда ўқиб юрган кезларидаёқ шеърлар машқ қила бошлади. 1817 йилда лицейни тугатгач, ўз ҳаётини тўлалигича ижод қилишга бағишлади. Пушкин ўша вақт анъаналарига кўра француз тилини ўз она тилидек мукамал билар эди, шу сабабли Расин, Ронар, Рабле, Лапартин, Лафонтен ва В.Гюго асарларини аслият (оригинал)да ўқирди. Унинг “Эркинлик”, “Чадаевга” шеърлари тез орада шуҳрат қозонди. 1820 йил А.Пушкин “Руслан ва Людмила” номли дoston яратди. 1823 йилдан бошлаб А.Пушкин “Евгений Онегин” номли шеърлий романни ёзишга қўл урди. Пушкиннинг 4 йиллик ҳаёти Кавказу Қрим, Украинаю Молдовада ўтди. Жанубда у “Кавказ асири”, “Лўлилар”, “Боғчасарой фонтани” каби романтик дostonларини яратди.

1830 йиллар давомида А.Пушкин “Мис чавандоз”, “Дубровский”, “Капитан қизи” номли машҳур асарларини яратди. Агар “Мис чавандоз” асарида подшо Пётр I нинг ижтимоий-сиёсий фаолияти қаламга олинган бўлса, “Капитан қизи” қиссасида деҳқонларнинг XVIII аср охирида Е.Пугачёв бошчилигидаги қўзғолони баён қилинган.

А.Пушкин 1837 йил 27 январ куни француз офицери Жорж Дантес билан бўлган дуэлда ҳалок бўлди.

Булбул ва гул

Баҳор чоғида холи боғда бир зулматли тун эрди,
Ғариб булбул фиғон айлаб, “Гулим, раҳм айлагил”,
дерди.

Бироқ ул гул қулоқ солмас эди фарёд афғона,
Фақат ором оларди ноладан тўлғона-тўлғона.

Сени ҳеч севмаган бир гул учун, эй шоирим, сен ҳам,
Ёзарсан, ўртанарсан, дод этарсан тинмайин бир дам.

Қўй энди, беҳуда дод этма, оҳинг унга етмайди,
Қарайсан, яшнаган бир гул, фақат додингга етмайди.

(Абдулҳамид Чўлпон таржимаси)

Тумор

Яланг қояларга сира тўхтамай,
Денгиз ҳамишалик чайқалиб урган.
Илиққина порлаб тунда тўлин ой,
Туннинг ширин пайти жилмайиб турган.
Ҳарамда мусулмон, кайфини суриб,
Яшаган диёрда - кўзлари хумор.
Жоду қиз эркалаб, нозланиб туриб
Қўлимга тутқизган эди бир тумор.

Эркаланиб туриб менга дедик:
“Менинг туморимни йўқотмай сақла.
Унда сирли куч бор, муҳаббатимни
Бағишладим сенга, сен уни оқла!
Бўронда, довулда, мудҳиш тўфонда-
Касалдан, ўлимдан, тўфондан, эй ёр,
Бошингни сақламас ҳеч бир маконда
Сенга мен бахш этган сеҳрли тумор.

Шарқнинг сон-саноқсиз давлатларини
Бағишламас сенга бу тумор ҳеч ҳам,
Ҳамда пайғамбарнинг умматларини
Бош эгдириб сенга қилмайди қарам:
Ҳамда сени ғамгин бу узоқ юртдан
Дўстлар оғушига, ватанга, дилдор,-
Шимол сари, она юртга жанубдан
Учириб еткизмас мен берган тумор..

Ва лекин макрли, ҳийлакор нигоҳ
Мафтун этиб қўйса сени дафъатан,
Ё зулмат кечада дудоқлар ногоҳ
Севмасдан бўсалар олса лабингдан.
Азиз дўст, ўшандай бир жиноятдан
Юракка янгидан қўймай дард, ғубор!
Хиёнат, унутиш каби ҳолатдан
Сақлаб қолар сени мен берган тумор”.

Боқчасарой фонтанига

Ишқ фонтани, эй ўлмас фонтан,
Сенга икки қизил гул совғам!
Шилдирашинг ёқимли чунон,
Шоирона кўз ёшларинг ҳам.

Сачрар менга кумуш тўзонинг,
Эсар салқин шабнам нафаси,
Тинмайин оқ, юпанч чашмаси!
Шилдир-шилдир сўйла достонинг...

Ишқ фонтани, қайғули фонтан,
Мармарингдан айладим сўроқ,
Мен эшитдим йироқ элга шон;
Мариядан айтмадинг бироқ...

Унут бўлдинг наҳотки мангу-
Сен, эй сўлғин ҳарам юлдузи?
Ё Мария, Зарема бону-
Наҳот ширин хаёлнинг ўзи?

Ёки бари ширин бир уйқу,
Бу қоронғи хилватда хаёл,
Ё бир дамлик тимсолмиди у,
Ё қалбдаги мажҳул идеал?

(Миртемир таржимаси)

Ҳаммаси тугади, орамиз очиқ...

Ҳаммаси тугади, орамиз очиқ...
Сўнг бор қўлларингни ўпаркан, пари,
Шаънингга тўқийман мунгли бир қўшиқ,
Тинглайман жавобинг: “Тугади бари...”

Энди алдовларни қилмасман расм
Ва сени алам-ла ахтармоқ нечун?!
Ўтди... ўтганларнинг унут ҳаммасин,
Сен ёшсан, қалбингнинг гўзал маҳали,
Севимли бўларсан кўпларга ҳали...

Дунё

Шундоқ эди бу дунё, шундоқ бўлур ҳамиша,
Кўҳна бир ҳақиқатнинг дўкони ёпилмайди:
Доно одам жуда кам, гарчи кўп илм пеша,
Бисёрдир таниш-билиш, лекин дўст топилмайди.

(Абдулла Орипов таржимаси)

Зар билан ханжар

“Ҳамма нарса меникидир”, - деди зар;
“Ҳамма нарса меники”, - деди ханжар.
Зар дедики: - “Барин сотиб оламан”;
Ханжар деди: - “Барин тортиб оламан”.

(Рустам Комилов таржимаси)

...га

Эсимдадир ажиб дам ҳали:
Кўз олдимда бўлдинг намоён,
Пок гўзаллик даҳоси каби,
Бир лаҳзалик хаёл, тушсимон.

Ғам-аламдин дилим ёнганда
Тушларимда кўрдим чеҳрангни,
Ҳаётдаги бўм-бўш суронда
Келиб турди товшинг жаранги.

Йиллар ўтди. Исён бўрони
Хаёлларим совурди дилдан.
Ва унутдим дилбар садонгни,
Ўчди азиз чеҳранг ёдимдан.

Қувғинликнинг чангида нурсиз
Ғамга тўлиб кунларим ботди;
Худо, илҳом ва кўз ёшисиз,
Ишқ, изтироб, ҳаётсиз оқди.

Мана, қалбга ошно бўлди най,
Кўз олдимда бўлдинг намоён,
Гўзалликнинг соф парисидай,
Бир лаҳзалик ажиб тушсимон.

Руҳим яна уйғонди бу дам,
Яна унда тирилди нажот:
Яна тилда Худо ва илҳом,
Кўз ёшию муҳаббат, ҳаёт.

(Зулфия таржимаси)

Сизни севган эдим...

Сизни севган эдим: қалбдаги олов
Сўниб битмагандир ҳали, эҳтимол;
Ранжитмасин лекин, сизни ушбу ҳол,
Койитмайин асло ва бўлмайин ёв.

Сизни севган эдим: сокин, бенаво,
Жасоратсиз эдим, ғамда бедаво;
Сизни севган эдим, содиқ, вафодор,
Энди Ҳақ айласин бошқага дилдор.

(Ҳамид Олимжон таржимаси)

Михаил Лермонтов (1814-1841)

Буюк рус шоири Михаил Лермонтов 1814 йили Москва шаҳрида дунёга келди. У 1828 йили Москва Давлат университети қошидаги пансионатга кириб ўқиди ва улардаги адабий тўғаракларда фаол қатнашди. У шеърят билан бирга расм чизиш ва мусиқа санъати билан ҳам шуғулланди. Болалиқдан у А.Пушкин асарларини катта иштиёқ билан ўрганди. Пансионат ёпилгач, М.Лермонтов Москва университетига кириб ўқиди, икки йилдан сўнг Петербургга келиб ҳарбий мактабга кирди, уни тугатгач, офицерлик хизматини ўтай бошлади. Петербургда зодагонлар ҳаёти билан танишди ва 1835 йили “Маскарад” номли драмасини ёзди.

1837 йили Пушкиннинг фожиали ўлими М.Лермонтовни чуқур қайғуга солди ва “Шоирнинг ўлими” номли машҳур

шеърини эълон қилди. Бу шеър шоирга қимматга тушди ва подшоҳ Николай I фармони билан Кавказга бадарға қилинди. Кавказ унинг кўпгина асарлари учун илҳом бахш этди.

1838 йили Петербургга қайтгач, М.Лермонтов “Мцири”¹, “Демон”² номли ажойиб дostonларини яратди.

1840 йили М.Лермонтов “Замонамиз қаҳрамони” номли романини ёзиб тугатди. Бу роман рус адабиётида биринчи сиёсий психологик асар ҳисобланади.

Кавказдаги иккинчи бадарға даврида М.Лермонтов урушда қаҳрамонлик кўрсатди ва 1841 йил унга уч ойлик таътил берилди ва Петербургга қайтиб яна бир неча шеърлар ёзди.

Шоирнинг иродасига қарши унинг болаликдаги мактабдоши Мартинов М.Лермонтовни дуэлга чақирди. М.Лермонтов ўқ отишдан бош тортади, бироқ Мартинов уни отиб ўлдирди. Лермонтовнинг қабри Пятигорскда.

Юлдуз

Чарақла, чарақла, олис юлдузим,
То сени учратсин тунлари кўзим,
Тун билан олишиб нуринг йилтирар
Ногирон кўнглимга орзу келтирар,
Юксак парвоз қилар сен томон кўнги,
Кўксимга нафасим эркин ва энгил...

Мен кўзлар кўрганман оташга тўлиқ,
(Улар кўпдан буюн мен учун юмўқ),
Сенга талпингандай қалб интилади,
Илож йўғу, ҳамон кўргим келади...

(Асқад Мухтор таржимаси)

Видолашув

Ташлаб кетма, лезгин қиз, зинҳор,
Бунча ошиқмасанг элингга?...
Отинг ҳорғин, тоғда туман бор,
Бунда макон тайёр, ором ёр,
Мен ҳам кўнги берганман сенга!..

¹ “Мцири” грузинча сўз бўлиб, “монах ёрдамчиси” ёки “хизмат қилмайдиган монах” деган маънони англатади.

² . “Демон” – “дев” ёки “иблис” маъносида ишлатилади.

Наҳотки, тонг отсаю одоқ
Бўлса икки туннинг ҳузури,
Ҳадя қилай десам: мен қашшоқ,
Аммо менга тангри берган, пок,
Сенингдек юракдан бирин.

Келган эдинг ёмғир қуйган кун,
Чакмонинг нам, нигоҳингда ғам...
Қуёш чақнаб этаркан мафтун,
Ёруғ кунни менга қилиб тун
Кетиб қолсанг мангу, жонгинам:

Теграга боқ: баҳайбат тоғлар
Тизмасига югурмоқда ранг:
Буталарда тонгги нур порлар:
Оқ кўнгил ва ҳурмиз:- ким чорлар
Сени йироқ ўлкага?... аттанг...

Ишон, қайда севишса бизни
Ўша ерда ватан; жонажон-
Водийларда хушторинг қизни
Учратмайсан, дединг шу сўзни,
Ёнимда қол! Бир кун, бирор он!-

Менда йўқдир Ватан, дўсту ёр,
Бисотимдир тулпор ва қилич,
Севгинг билан эдим бахтиёр,
Афсуски, кўз ёшларинг, дилдор,
Мени олиб қололмайди ҳеч.

Қалбда яшар яширин қасам,
Шу деб, йиллаб санғиб юрибман:
Токи, ёвнинг қонин тўкмасам,
Рад этаман муҳаббатни ҳам,
Жавобим шу? Кечир мени сан.

(Султон Акбарий таржимаси)

* * *

У дилбар, жанубнинг қизгин боласи-
Сурган хаёл каби гўзал-ди ғоят,
Ким изоҳ қилибди: ҳусн нимаси-
Келишган кўкракми, хушбичим қомат,
Ё шаҳло кўзларми? Лекин гоҳо биз
Бунинг ҳеч бирини гўзал демаймиз

Сўз билмас лабларни мумкинмас севмак.
Оташсиз нигоҳлар - бўйсиз бир чечак!-
Ё раб! Онт ичаман, у эди сўлим!...
Манглайдан тўзғиган зулфларнинг баъзан
Олтин ипагига текканда қўлим-
Ўртаниб танимни қопларди парда,
Унинг оёғига йиқилмоққа шай,
Дер эдим жонимни жаннатни берай,
Тоинки, менга бир нигоҳ солса у,
Шундай бир нигоҳки, лаззати - оғу.

Ватан

Менинг ватан ишқим ажиб муҳаббат,
Бу ишқни енголмас идроким, зеҳним;
На қонлар тўкилиб топилган шуҳрат,
На мағрур хотиржам орому тиним,
На узоқ ўтмишдан азиз қиссалар
Менда шод хаёллар туғдира олар.

Севаману аммо - билмайман нечун?-
Жимжит ҳамда мудроқ далаларини,
Мавж уриб турувчи кенг ўрмонларин
Ва шўх дарёларин, бари-барини...

Қишлоқлар йўлида юрмоқлик маза!
Чопсам аравада дейман, тун чоғи:
Ҳасрат-ла қўнимгоҳ излаган лаҳза-
Дуч келса қулбалар хира чироғи.

Севаман ёқилган анғизлар дудин,
Йўлда йўлга чиққан карвонни-тунни,
Севаман адирда етилган экин-
Ичида оқарган қўша қайинни.

Қўплар сезмас, мен-чи: хурсандман-
Хирмонларни бўлиқ кўрганда,
Похолли томларга дилбандман
Менга ёқар ўйма дарпарда.

Байрам чоғи, шудрингли кеча
Боқсам дейман ярим тунгача-
Хуштак билан рақс нағмасига,
Маст деҳқонлар ҳангомасига.

(Мақсуд Шайхзода таржимаси)

Фёдор Тютчев (1803-1873)

Фёдор Тютчев Россия маънавияти тарихида улуғ шоир, таржимон ва дипломат сифатида машҳурдир. У буюк шоир Горацийнинг асарларини рус тилига таржима қилган, чет элларда рус дипломати сифатида фаолият юритган, ўз замонасининг Шеллинг, Гейне сингари атоқли ижодкорлари билан танишган.

Фёдор Тютчевнинг асарларида табиат ва инсоннинг муносабблиги катта маҳорат билан қуйланган. Унинг шеърларида рус поэзиясининг қуёши А.Пушкин асарларининг сезиларли таъсири кўзга ташланади.

Ф.Тютчев етмиш ёшида Царское Селода вафот этган.

Шеърларидан намуналар

Унута олмайман, чунки ўша кун,
Ҳаёт тонги эди асли мен учун.

Жимгина турарди, қаршимда жонон,
Кўксида муҳаббат қиларди тугён.

Юзлари тонг мисол қиларди жилва,
Ширин энтикарди ёниб бу лаҳза.

Энди кўтарилган қуёш мисоли,
Кўксидан юлқингач севги иқрори, -

Олтин муҳаббатнинг лаззати гўё,
Кўз олдимда очди янги бир дунё...

* * *

Офтоб чарақлайди, сувлар ярқирар,
Борлиқда табассум, борлиқда ҳаёт.
Дарахтлар шодликдан қалтирар,
Зангори осмонда чўмилишиб шод.

Дарахтлар гуллайди, ярқирар сувлар,
Ҳаво муҳаббатга қорилиб қолган.
Ҳаёт лаззатига мириқиб, қонган
Дунёнинг яшнаган дунёси кулар.

Сенинг азобланган сўник қалбингдан,
Бир марта отилса майин табассум,

Гулламоқ лаззатин татиган дунё,
Яшамоқ завқини туярди бир зум.

* * *

Иссиқ кул устида қоғоз ўрами,
Тутаб-тутаб ёниб кетади,
Кўз илғамас оловнинг дами,
Сўз ва мисраларни ютади.

Шундай ғамгин ўтади умрим,
Тутунга айланиб кунма-кун.
Мана шундай сўнмоқдаман, жим,
Чидаб бўлмас азобда беун.

Фалак! Агар бир мартагина.
Таратса у ёрқин аланга,
Иккиланмай, қийналмай сира,
Бир марта чарақлаб, сўнардим яна.

* * *

Қўйгин, баҳслашмагин, бўлма овора,
Излаш ақлсизлик, баҳс аҳмоқлик.
Кундузнинг заҳмига уйқудир чора,
Эрта нима бўлар – манглайга боғлиқ.
Ғам ва шодлик безовталикка,
Чидасанг яшайқол чекиб барчасин.
Нимага сиғинмоқ, қайғурмоқ нега
Бугунни яшадинг, шукрона қилгин.

* * *

Ҳали ҳам қўймайман сени, ўртаниб,
Интиламан ҳамон борлигим билан.
Ғамгин хотиралар ичра товланиб,
Кўз ўнгимга келар сенинг қиёфанг,
Сенинг азиз сиймонг унутилмасдир,
Менинг кўз ўнгимда мангу намоён.
Сира ўзгармасдир ва қўл етмасдир.
Кўкдаги юлдуздек мангу чароғон.

(Муҳаммад Ҳайдар таржимаси)

Борис Пастернак
(1890-1960)

Борис Пастернак гоят мураккаб даврда яшаб, машаққатли умр йўлини босиб ўтган буюк адибдир. У Москвада

туғилиб ўсди. Б. Пастернак “Синглим”, “Ҳаёт”, “Қайта туғилиш” каби машҳур поэмаларнинг муаллифи.

Уни дунёга танитган асари “Доктор Живаго” собиқ СССРда эмас, балки 1958 йили Италияда нашрдан чиқди.

Борис Пастернак Октябрь тўнтариши, гражданлар уруши, Шўролар ҳукуматининг зуғум ва қатағонларига қарамай, юксак адабиёт талабларига содиқ қолди. У.Шекспир асарларини рус тилига моҳирона таржима қилди.

Борис Пастернак шеъриятида дардчиллик, теран ғоялар ўз аксини топган. Борис Пастернак ижоди 1958 йили жаҳон афкор оммаси томонидан юксак баҳоланиб, Нобель мукофотига лойиқ кўрилди.

Марбург

Титрардим мен. Азобларда ёниб-ўчардим.
Қалтирардим. Ва ниҳоят дил ёрдим-у, оҳ,
Англадим: кеч, хайф умидлар, рад қилди дардим.
Сўнг кўзимга ёшлар қалқди. Менда не гуноҳ.

Яланг майдон сари чиқдим. Мисли қайтадан
Туғилгандим. Теграмдаги борлиқ ҳам зеро
Яшнар эди, менга парво қилмай сира ҳам,
Аммо энди барчасида теран бир видо.

Йўл-нақ оташ, қизиб ётган кўча манглайи
Қорайганди ҳамда бужур тошлар осмонга
Хўмраяр ва сарин эпкин қайиқчи каби
Эшкак эшар арғувонлар узра ўрмонга.

Мен борлиқнинг ғусса қалққан нигоҳларидан
Қочдим. Мунглиғ саломларга на жавоб қилдим
Нурсиз, зада юрагимга сиғмасди қил ҳам.
Бехос хўнграб юбормаслик учун отилдим.

Шубҳапараст туғма туйғу, кекса-ялтоқи
Дил оздириб қийнар ҳамда пусиб изма-из.
Уйлар нуқул: “Гўр ошиқлар! Ожиз тутақиб,
Иккиси ҳам жонидан ўч олмасин ҳаргиз”.

“Юргин, юргин” деб ундару ул туйғу фақат,
Бошлар қари донишманддек вазмин илғари.
Кирдим қизғин новдалари чирмашган дарахт,
Настаринлар, оташ ҳислар оғуши сари.

“Юргин, кейин югуришни ўргангунг ҳатто”,
Таъкидларди такрор-такрор, қуёш тиккадан
Боқардики ерлик зурёд қандай шу асно
Ёт, бегона маъволарда ташлар деб қадам.

Булар бари кўп кўзларни қамаштирса-да,
Туяларди бошқаларга зим-зиё лекин.
Кавкабгулнинг остин титар бир тўда жўжа,
Чирилдоғу ниначилар сайрарди бетин.

Сопол томлар жимирлар ва бўғриққан осмон-
Узра офтоб киприк қоқмас. Маргубургда эса
Кимдир хуштак чалиб ясарди камон,
Кимдир Троицк бозорига отланар бесас.

Сарғаярди қум соҳиллар, булутни ямлаб.
Чақмоқли уфқ бутазорлар баргини ўйнар.
Тунд, қўрғошин тусин олган ҳаво эрир ва
Баргизубга зардоб янглиғ томчилар қўнар.

Шу кун сени олиб юрдим ўзимда буткул,
Шекспирнинг фожиаларин севган фидойи
Санъаткордек ва номингни такрорлаб буткул
Санқидим мен шаҳар бўйлаб дилгир, савдойи.

Ҳузурингда йиқилганда қучоқлаб беун
Туманни бу, музни бу ва мажҳул бўшлиқни
(О, қандайин яхши!)- дилни оздирган қуюн
Не ҳақдайди? Эсла! Йўқ у. Қучар йўқликни.

Бунда Мартин Лютер ўтган, ака-ука Гримм,
Қунгурали том. Дарахтлар. Қабр тошлари.
Сира ёддан ўчмагандек, ҳаммаси тирик.
Боқий руҳга, кўҳналикка ярашиқ бари.

Йўқ, эртага қайтмагайман у ёққа зинҳор.
Ажралишдик. Алвидо. Бас. Орамиз очиқ.
Бизга вокзал ур-урҳоси эмас дахлдор.
Нетурман мен, айтинг, қўҳна бинолар тоши?

Йўл бўғчасин еча бошлар ҳар ёқда туман,
Осар икки деразага иккита ҳилол.

Йўловчилар - қўлда китоб, қунишиб бу дам-
Ўриндиқда маҳзун-маҳзун сурарлар хаёл.

Мен чўчийин недан? Ахир, уйқусизликни
Қўп қадимдан биламан-ку, дўстмиз у билан.
Нечун, ахир, ташрифидан оддий фикрнинг
Шомкезардан қўрққан каби чўчийман бирдан?

Тунлар, ахир, ўйнамоққа мен билан шатранж
Паркет полга чўқ тушарлар ой нур сепган чоқ.
Анқиб кетар акац бўйи, ойна очиқ ланг
Ва изтироб гунг термилар, сочлари оппоқ.

Терак - шоҳ. Мен бедорлик-ла бошлайман ўйин.
Булбул - фарзин. Қўл чўзаман булбулга алҳол.
Тун енгади ва доналар четлашар шу зум,
Оппоқ тонгни чеҳрасидан танийман дарҳол.

Ҳамлет

Говур тинди. Саҳнага чиқдим,
Қесакига ғамгин суяниб-
Ўйлаяпман руҳлар нидосин
Ва ўз умрим сасин гувраниб.
Рўпарамга ястанган зулмат
Тикилмоқда минглаб дурбиндан.
Ёлбораман, эй Олий Хилқат,
Йироқ тут ул қадаҳни мендан.
Ўжар феълинг мақбулдир жуда,
Ролингни-ку, ўйнашга шайман.
Лекин бу кун бошқа фожиа
Бормоқдадир, маъзур тутгайсан.
Унда бари тўқима лекин.
Якуни ҳам олддан аён, бас.
Ёлғиз қолдим, қабоҳат енгди.
Умр - дала сўқмоғи эмас.

* * *

Машҳур бўлиш одобдан эмас,
Юксакликка кўтармайди бу.
Бор бисотни тўплаб, бешикаст-
Асрамоқ ҳам шарт эмас мангу.
Ижод асли фидойилиқдир,

На тантана, наинки сурон.
Ҳеч нарсага арзимаи тақир,
Эл оғзига тушмоқлик ёмон.
Хоксоргина яшамоқ керак,
Яшаш керак шундайин, токи
Ишқ уфқларин кашф этсин юрак,
Келажакни туйсин идрокинг.
Умр айрим бобин, ҳойнаҳой,
Ҳошияга туртиб, албатта,
Қолдирмоқлик керак очиқ жой,
Қоғоз узра эмас, қисматда.
Овлоқларга сингиб кетсин дил-
Равона бўл узлат масканга,
Бамисоли зим-зиё манзил
Яширинган каби туманга.

Бошқалар йўл қилиб изингни,
Бир кун босиб ўтар экан, бас,
Зафар нима, мағлублик нима-
Фарқламоғинг сенинг шарт эмас.
Ҳиёнатдир чекиниш бешак,
Қиёфанга қўнмасин кадар.
Фақат жўшиб яшамоқ керак
Умрнинг энг сўнгига қадар.

Нобель мукофоти

Қуним битди - йўлин йўқотган
Йиртқич каби ёзғирдим нолон.
Тинмай урқо солиб ҳар ёқдан
Мени ўраб келар оломон.
Бир томон - қўл, бир томон эса
Қарағайлар йиқилган ўрмон.
Нажот йўлим қолмади сира,
Нима бўлса бўлсин, нетурман.
Не қабихлик қилдим, айтингиз,
Не иш қилдим мен разил, тубан?
Ё дунёни йиғлатганимми
Туққан ерим нафосатидан?
Лекин тобут ёнида ҳатто
Ишонаман, шундай кун келар,
Ўлим топмас эзгу руҳ асло,
Қабих кучлар ундан енгилар.

(Мирпўлат Мирзо таржимаси)

Сергей Есенин (1895-1925)

Сергей Есенин Рязань губерниясининг Константиново қишлоғида дунёга келди. У ўсмирлигиданоқ шеърлар машқ қила бошлади. Унинг шеърларида Россия қишлоқлари, ўрмонлари, табиати, йил фасллари, айниқса, рус деҳқонининг руҳий кечинмалари, кайфияти тараннум этилган.

Шоирнинг ҳаёти ва фаолияти XX аср бошларида Россияда юз берган бир қанча революциялар, биринчи жаҳон уруши ҳамда фуқаролар уруши йилларига тўғри келди. Унинг ҳаёти фожиа билан тугади; у 1925 йил охирларида ўзини ҳалок этди.

С.Есениннинг ижоди у ҳаётлигидаёқ турли шов-шувларга сабаб бўлди. Унинг шеър ва поэмаларига нисбатан қарама-қарши фикрлар билдирилди. Бироқ шоирнинг асарлари замонлар синовидан ўтиб, кўпдан-кўп мухлислари диққатини ўзига жалб этмоқда.

С.Есенин шеърларида шоирнинг таржимаи ҳоли ёрқин акс этган. Шоирнинг “Пугачёв”, “Анна Снегина”, “Буюк юриш тўғрисида қўшиқ”, “Ярамаслар мамлакати” поэмалари маълум ва машҳур.

Шеърларидан намуналар

Шоир бўлмоқ - бу-ку тайин гап -
Ўз жонингни ўртамоқ фақат.
Ҳанжар уриб нозик таниннга,
Ўзгаларга бахш этмоқ лаззат.

Шоир бўлиш - кенгликни куйлаш,
Сенга кўпроқ бўлсин деб ошкор.
Булбул қўнгли бўларми ҳеч ғаш -
У қилади бир куйни такрор?!

Ўзгаларнинг овози билан
Тўтиқуш ҳам бийрондир, аммо,
Қуйла фақат ўз созинг билан,
Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто.

Қуръонда ман этмиш Муҳаммад
Лаб урма деб ҳатто шаробга.
Шоир ичар шунинг-чун ҳам май
Ташлар экан ўзни азобга.

Шоир келиб ёри олдига
Ёт қўйнида кўрса уни гар,
Оби ҳаёт таскин қалбига,
Қиз кўксига урмайди ханжар.

Рашкда ёниб, кўнгилда туғён
Аста куйлаб ташлайди қадам:
“Майли, ўлай хору саргардон,
Тақдиримда бор экан бу ҳам”.

* * *

Кел, мени ўп, ўпа қол
Қонагунча то лабим,
Фақат шодлик ва висол
Бу ҳаётдан талабим.

Тўнкарилган қадаҳлар
Бизга эмас базм аро.
Бу дунёда яшарлар
Фақат бир бор, дилрабо!

Шом пардаси кўк, ҳарир,
Фалакка бир қил нигоҳ.
Сариқ қузғун мисоли
Чарх уради кўкда моҳ.

Ўпгин мени, ўп тезроқ,
Сўнаётир ҳаётим.
Ўша кўкда учган зоғ
Сезди менинг мамотим.

Ўлим асли ҳақ экан,
Майли, энди ўлайин,
Лек кўз юмиш олдидан
Лабларингга тўяйин.

То мангулик уйқуда
Янграб турсин ҳар нафас
Майин, тиниқ, осуда –
“Сеникиман” деган сас.

Доим тўла қадаҳлар
Сочиб турсинлар зиё...
Бу дунёда яшарлар
Фақат бир бор, дилрабо!

* * *

Тонг отади беозор ва жим,
Туман ичра бўзарар осмон.
Бугун яна сени эсладим,
Меҳрибоним, мунис онажон!

Аввалгидек яна, ҳойнаҳой,
Тепаликка чиқарсан ҳар тун.
Сув устида қалқиб турган ой
Тасвирига боқарсан маҳзун.

Қарайсану ўйга чўмарсан,
Ўртагувчи дард кўксинг аро.
Хаёлингга ўғлинг бемаскан,
Ватанини ўйламас асло.

Қабристонга борасан аста,
Тошга боқиб кўрасан кимни?
Хўрсинасан майин ва хаста,
Ўйлаб ака-сингилларимни.

Гарчи ўсдик безори, чапан,
Қизлар эса май гулисимон.
Лекин хира кўзларинг билан
Бунча ғамгин боқма, онажон!

Етар кулфат, етар ғам, алам,
Тушун ҳаёт алдоқларини.
Маънос қолур ҳатто дарахт ҳам
Йўқотганда япроқларини.

Ноёблик бор қувончда, бахтда,
Висолдан кўп ҳаётда фироқ.
Чиригандан кўра дарахтда
Шамолларда ёнган яхшироқ.

* * *

Селдек тошар чумчуқ сурони,
Кеча ойдин, кеча мусаффо.
О, қандай соз, қандай дилрабо!
Кеча ойдин, кеча мусаффо,
Қуйга кўмиб борлиқ дунёни,
Селдек тошар чумчуқ сурони.

Ой шуъласи мисли бир дарё,
Ургим келар унга кўкрагим.
Шундай тиниқ, мовийки ҳаво,
Сира тинчлик билмас юрагим.
Ой шуъласи мисли бир дарё,
Ургим келар унга кўкрагим.

Ёр, сенми бу? Адашдимми ё?
Ширин лабинг дардимга даво.
Ширин лабинг бўлса бир чашма,
Дилбар, кўнглим бўсанга ташна.
Ёр, сенми бу? Адашдимми ё?
Гул бўлдим қаршимда пайдо?

Тақдиримда, билмайман, не бор.
Дилни ўртаб, бир лаҳза тинмай,
Қайлардадир йиғлар хаста най.
Мен-чи, боқиб нилуфарга, ёр —
Сийнасини қилурман хаёл..
Қайлардадир йиғлар хаста най,
Тақдиримда, билмайман, не бор..

* * *

Лабларингни бурма, менга қилма таманно,
Ўзгададур менинг кўнглим, сендамас асло.

Атай сенинг деразанга эгилганим йўқ,
Сени излаб келганим йўқ, тикилганим йўқ.

Зор эмасман сенга, фақат бу оқшом бехос
Ўта туриб боққим келди дарчангдан, холос.

* * *

Хайр энди, хайр дўстгинам,
Бағримдасан, кўнгил малҳами.
Муқаррар бу айрилиқнинг ҳам
Висоли бор олдинда ҳали.

Хайр, дўстим, сўзга очма лаб,
Қўй, мен учун ўртама бағир,
Бу ҳаётда ўлмоқ-ку бор гап,
Яшамоқ ҳам янгимас, ахир!

(Эркин Воҳидов таржималари)

Онамга хат

Онажоним, бормисиз омон,
Мен ҳам борман, кўпдан-кўп салом.
Кулба узра, майли, нурафшон
Зиё сочсин фарахбахш оқшом.

Ёзадилар, сизни босмиш ғам,
Ҳасратларни беркитиб дилга,
Эски, тўзган кўйлак билан ҳам
Чиқармишсиз сиз тез-тез йўлга.

Гўё сизга кўринар ҳар гал
Кечки мовий зулмат тушган чоғ,
Майхонада бўлгану жанжал
Кимдир урган кўксимга пичоқ.

Ҳечқиси йўқ, бўлинг хотиржам,
Булар фақат мудҳиш хомхаёл.
Ўта майхўр эмасман мен ҳам
Сизни кўрмай топмасман завол.

Мен ўшаман - очиқ, меҳрибон
Ва бир орзу ҳоким ўйимга,
Тезроқ дилдан тарқаб ғалаён
Қайтай дейман ўсган уйимга.

Мен қайтаман барча дов-дарахт
Баҳор чоғи безанган маҳал.
Тонгда мени уйғотманг фақат
Уйғотгандай саккиз йил аввал.

Ёдга солманг сўнган орзуни,
Орзуларнинг тўлқини асов.
Бу кеч энди унутай уни,
Бу ҳаётда кўрдим кўп синов.

Сиғинмоқ ҳам менга эрур ёт,
Ортга йўл йўқ мен учун асло.
Ёлғиз сизсиз қувонч ва имдод
Сиз эрурсиз умримга зиё.

Унут бўлсин хавотир, гумон
Яшамасин ҳасрат юракда.

Чиқаверманг ҳадеб йўл томон
Тўзғиб кетган эски кўйлақда.

(Анвар Тоғаев таржимаси)

Анна Ахматова (1889-1966)

Анна Горенко (Ахматова- унинг адабий тахаллуси) 1889 йил 23 июнда Одесса шаҳрида, рус офицери оиласида дунёга келди. Анна Ахматова Киевдаги Олий Хотин-қизлар курсида ўқиди, кейинчалик Киев университетининг ҳуқуқшунослик факультетини битирди.

Шеърят шайдоси, истеъдодли шоира 1912 йилдан 1921 йилгача бир неча шеъррий тўпламларни нашр эттиришга муваффақ бўлди: “Оқшом”, “Қўшалоқ”, “Оқ тўда”, “Баргизуб” шулар жумласига киради.

1917 йили Октябрь тўнтариши, Шўролар ҳукмронлигига шоиранинг кўникиши ниҳоятда қийин кечди. Шунга қарамай, Анна Ахматова баракали ижод қилди.

Унинг “Маяковский 1913 йилда” “Данте”, “Царское село ҳақида қасида”, “Ҳунар сирлари”, “Жасорат”, “Петербург 1913 йилда”, “Қасамёд”, “Смоленск қабристонини”, “Ой тиккада” каби шеър ва дostonлари маълум ва машҳур.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида Анна Ахматова кўпгина рус олимлари, адиблари қатори Тошкентда яшади ва ўзбек халқининг бағрикенглиги, меҳмондўстлиги, мусофирпарварлигини ўз кўзи билан кўрди, уларни қаламга олди.

Анна Ахматовага ҳам шўролар ҳукумати ўз зуғумини ўтказди, унга, унинг ижодига асоссиз айблар қўйилди.

“Қаҳрамонсиз поэма” асари Анна Ахматова ижодининг юксак чўққиси ҳисобланади. Шоиранинг шеър ва дostonлари самимийлиги, равонлиги, аниқлиги ҳамда образлилиги ва муסיқийлиги билан ўқувчиларни ўзига ром этади.

Шеърларидан намуналар

Деди: - Нечун бугун йўқ тобинг,
Ва қўлимни сиқди билдирмай.
Дедим, чунки қисмат шаробин
Нўш айладим томчи қолдирмай...

Чиқди, кетди қандай унутай
Ўғирганча мендан юзини..
Эшиккача тўсиқни сезмай
Мен югурдим, билмай ўзимни.

Фарёд урдим: - Оҳ, ҳазил эди!
Қайриларкан беомон деди:
Шамоллайсан, ичкарига кир!..

* * *

Узоқларда ўлсам ва унга
Жуда ҳам кеч етса бу хабар,
У титрамас, ачинмайди ҳам,
Кулиб қўяр беғам, бекадар.

Сўнг эслайди: Нева бўйлари..
- Қорга чўмган осмону замин..
Ва эслайди: “Сени бир умр
Асрайман!” деб ичган қасамин.

* * *

Боғланмади юрак-юракка,
Истасанг кет, қўй мени якка.
Етиш мумкин ҳар бир тилакка,
Боғламаса ким ўз йўлини.

Йиғламасман, наво қилмасман,
Йўқ, бахтингга даъво қилмасман.
Ўпма мени, чарчадим, бас, ман,
Ўлим келар ўпгани мени!..

Яшаб ўтдим ғамбода, дилхун
Узун қишлар оқшоми беун.
Нима учун, оҳ, нима учун,
Ортиқ кўрдим ҳаммадан Сени?!

* * *

Беркитмадим эшикни бу кеч,
Ёндирмадим шамчироқни ҳам.
Сен билмайсан, қанчалар толдим,
Сўрамайман ва лекин малҳам..

Сен билмайсан тунги шафақда
Қандай сўнар энг сўнгги шўъла.

Мустағриқлар товушин “Сен” деб,
Югурганим йўлга бир йўла...

Йўқ билмайсан, макруҳ бу ҳаёт
Йўқотмишин муҳр этар ёдга.
О, мен қандай ишонар эдим,
Қайтасан деб бир қуни ортга!..

* * *

Сен энди вазмину афтода, эзгин,
Орзу ва шухратдан мангу йироқсан.
Лекин мен учун сен, тузалмас севгим,
Шунча яқин, шунча қоронғуроқсан!
Майга юкингансан.
Тунларинг нопок
Эслолмайсан нелар кўрганинг хобда.
Лекин маъюс, маъсум кўзингдан аён:
Таскин тополмассан шароби нобдан!

Мен юракка тезроқ сўрайман ажал,
Судралган умримга қазонинг тинчин.
Ғарб шамоли менга келтирар ҳар гал,
Сенинг маломатинг,
сенинг ўтинчинг...

Қайта оламанми ёнингга наҳот?!
Бўз осмон ёпинган ватанда танҳо
Мен сени куйлайман ва айлайман ёд,
Сен мени эшлашга уринма аммо!

Шундай кунлар ўтар, ғам эса ортар.
Мен қандай сен учун сўрайман карам?!
О, рост айтдинг, менинг севгим шундайки:
Илож тополмассан ўлдирмоққа ҳам

(Зебо Мирзо таржимаси)

Муҳаббат

Қулча бўлган илондай юҳо,
Юрагингни авраб қолади.
Каптар бўлиб кун бўйи гоҳо,
Деразангда сайраб қолади.
Қиров ичра баъзан ярқираб,
Мудроқ самбит узра кўринар.

Сеҳр билан қўлингдан ушлаб,
Тинчинг бузмоқ бўлиб уринар.
Унга одат юм-юм йиғламоқ,
Зериккан тор куйига монанд.
Даҳшатлидир уни англамоқ,
Табассум-ла ақлинг этса банд.

* * *

Сув ичмаймиз биз бир косада
Ва ичмаймиз ширин шароб ҳам.
Ўпишмаймиз эрталаб – тонгда,
Деразадан боқмаймиз оқшом.
Сенда қуёш, менда ой ҳусни,
Ҳис этамиз лекин бир ҳисни.

Ажралмас ёр менинг билан-ку,
Сен биландир рафиқанг қувноқ.
Менга аён кўзингда қўрқув,
Сен айбдор дард чексанг гоҳ-гоҳ.
Қисқа висол бизларга ётдир,
Истагимиз жимжит ҳаётдир.

Шеърларимда овозинг, сасинг,
Шеърларингда менинг нафасим,
Бир гулхан бор, ўчиrolмасдир
Фаромушлик ва қўрқинч нафси.
Билсанг эди мен учун ҳозир
Дудоқларинг кўп сеvimлидир.

Ой тиккада

1
Хафаҳол ухламоқ,
Севилиб уйғонмоқ,
Қизғалдоқни қип-қизил кўрмоқ.
Қандайдир куч-қувват
Қиргандир ушбу кун
Ёп-ёруғ нур бўлиб
Қўйнингга, зулумот!
Манғаллик тор ҳовли,
Тутунинг аччиқдир,
Теракдай узундир...
Шаҳризода
Келмоқда боғдан...
Шарқ шундоқ ҳузурдир!

2

Ленинград майдонларидан,
Ё фараҳли дегрез йўлидан
Сен юбординг салқин ҳаводан,
Тераклар-ла безаб йўлларни
Осиёнинг зиёси билан
Қопладингми қайғуларимни?

3

Ҳамма нарса қайтар шу асно:
Қизгин кеча, дил орзиқиши
(Уйқусирар гўё Осиё),
Ҳалиманинг булбул хониши,
Наргисларнинг гуллар очиши,
Қариларнинг дуо-олқиши
Шивирлайди ушбу юрт аро.

4

Хотирда каштанинг нақшларидай
Ҳар нима билгувчи лаб табассуми,
Дўшпайган қабрлар боқишларидай
Анорлар кўмилган кеч куз мавсуми.

5

Кутилмоқда учинчи баҳор
Юртдан йироқда,
Учинчими? Назаримда у
Сўнгги баҳордир.
Унутмасман бироқ ҳеч қачон,
Ўла-ўлгунча,
Дарахтларнинг остидан оққан
Ариқларнинг шилдир-шилдирин.
Шафтолилар гуллади қийғос,
Бинафшалар очилди хушбўй.
Мусофир деб мени бу ерда
Айтмоқ учун ким оғиз очар?

6

Етти юз йил бўлмадим бунда,
Ўзгармабди ҳеч нарса аммо.
Ўз меҳрини сочмоқда кунда
Юксаклардан ул қодир Худо.
Ўша-ўша юлдузлар, сувлар,
Ўша-ўша осмон гумбази.

Ўша-ўша шамол ғувиллар,
Ўша-ўша она алласи.
Осиёдай уйим мустаҳкам,
Хавотирда очмасман оғиз...
Келажакман сенга яна ҳам,
Тўлиб тургин, покиза ҳовуз.

Ойнинг кўриниши

7

Қимматбаҳо турфа тошлардан,
Хира тортган ойналар оша
Кутилмаган чоғда шошганча
Тантанавор, ўзга яраша.
Бамисоли “Ой сонатаси”
Сузиб чиқди куй, қўшиқ саси.

8

Емакхона кабидир хона,
Деразадан боқар оймома.
Бизлар ичиб шароб ва қаҳва,
Муסיқадан мастмиз ғоятда.

Девор узра гулламиш новда,
Қўнгил ўткир лаззатни туймиш.
Такрорланмас бу лаззат яна.
Жонли гуллар, ўртада кишмиш,
Ватан бермиш бизга бошпана.

* * *

Чоржўйнинг бир тилим қовуни мисол
Боқар ой ойнадан, ҳаво ғоят дим:
Эшик зич ёпилган, чирмовиқдан жим
Сеҳрланган уйдан бўлсанг ҳайрон, лол,
Сопол пиёлада муздаккина сув,
Қордай оппоқ сочиқ, ёниб турар шам,
Парвона тўдасин чорлаб дам-бадам,
Сукунат сўзларим эшитмас зинҳор,
Бир соя думалаб беркинар тезкор,
Мен эсам чўчимай, қўрқмайман зинҳор...
Тўрига ўради мени ёлғизлик.
Беканинг мушугин кўзи бигиздек,
Ёрдамга келмайди кўзгуда аксим.
Мен ширин ухлайман. Хайрли оқшом.

* * *

Қоплон кўзи кўзинг, Осиё,
Кўрар менда алланимани.
Ғашга тегиб сукунат аро
Яратилган ғоятда оғир
Термиздаги жазирамани.
Гўё барча хотира, оғриқ
Эриб ётган лавадай оқар.
Гўё менинг кўз ёшим оқиб,
Ўзга кафтни тўлдириб ётар.

(Азиз Абдураззоқ таржимаси)

Жак Превер (1900-1964)

XX аср француз лирик шоирлари ичида Жак Превернинг ўзига хос ўрни бор. Унинг шеълари содда, самимий ва ҳаётий реаллиги билан ажралиб туради. Шоир атайлаб шеърларини “содалаштириш”га интилган, шу сабабли уларнинг бир қисми қўшиқ қилиб қуйланади. Унинг лирикаси халқ оғзаки ижодиётига яқин бўлиб, XIX асрда ижод этган деҳқонларнинг қўшиқчи - шоири (бахши) Пьер-Жак Беранже қўшиқларини эслатади. Жак Превер шеърлар ёзиш билан бирга катта ҳаёт мактабини ўтади: жамоатчилик асосида ташкил этилган театр ва кино учун сценарийлар ёзди. Болалар ўйинчоқлари ва турли буюмлар яшаш орқали ишчилар ва ҳунармандларнинг оғзаки нутқларини ўрганди, уларни шеърятга киритди. Бехуда эмаски, унинг биринчи шеърый тўплами “Сўзлар” (1946) деб номланган. Унинг “Тарихий қиссалар”(1946), “Спектакллар”(1951), “Ёмғир ва очиқ ҳаво”, “Дарахтлар”, “Тунги қуёш” каби тўпламлари машҳур.

Мен кутиб яшайман бахтли соғинччи

Қуш тасвирин чизмоқ учун
ин расмин чизмоқ даркор -
туйнуклари ланг очиқ
Кейин унга қўшимча
чизмоқ даркор шунингдек
нимадир гўзалликдан
нимадир содаликдан
нимадир эзгуликдан
тасвирга сингиб кетсин

қуш учун даркор индек
Сўнг тасвирни осмоқ даркор
боғлар бағрига
ўрмон қўйнига
чангалзорларга
дарахтлар ортига бекиниб
бирор сўз айтмай...
Баъзида қуш жуда тез қайтар
баъзан йиллаб этар мунтазир
Номид бўлмасдан
кутмоқ даркор
йиллар оқимида оқиб
соғинчдан толиқиб
бўлса ҳам кутмоқ даркор.
Қайтиб келса агар қуш
кузатмоқ даркор
жимгина беиш
инга киргунга қадар
Кириб олгандан кейин
бекитмоқ даркор инин,
жуда-жуда оҳиста
сўнг бирма-бир аста
йўлдаги тўсиқларни
ҳам икир-чикирларни
беозор олмоқ даркор
ҳатто бирорта пати
чекмасин озор
Энди чизмоқ учун
дарахт расмини
энг гўзал шохидан бирини танлаб
ўша қуш учун
шунингдек чизмоқ даркор
яшил барг зумрадлигин
шабода салқинлигин
қуёш чангларини ҳам
Шунингдек
ёзнинг иссиқ ҳароратидан
бурқиган майсаларни
жониворлари билан
чизмоқ даркор
ўша қуш учун
Сўнг кутмоқ даркор
қуш сайрашга этсин жазм
Шунча тасвирни кўриб
куйламаса агар қуш

демак чизган бу сурат
мавҳумликдан иборат.
Лекин бирдан
сайраб юборса у қуш
эзгуликдан нишон бу
сархушликдан нишон бу
Ўша пайт астагина
патидан бирин олиб
ёзиб қўйинг четига
отингизни
ишдан қониқиб.

Пикассо сайри

Тоза чиннидан ясалган
юмалоқ ликопчада
турар бир олма.
Унинг қаршисида
Мусаввир
ўша асил олманинг
аксини чизмоқ учун
уринар эди.
Лекин олмага бу
ёқмасди,
чунки унинг айтар сўзи бор эди
халтадаги барча Олмалар номидан ҳам!

Гулчамбар

- Ҳозиргина узилган хушбўй Гулни Сиз
қизалоғим айтинг нима қилгайсиз
Қўлингизда сўлаётган Гулни Сиз
не қилгайсиз айтинг-чи бўйқиз
- Сўлиб турган Гулни тутиб Сиз хиёл
не қилгайсиз гўзал бокира Аёл
- Қуриб битган Гулни Сиз кекса хоним
айтинг-чи не дея атайсиз номин
Ғолибни кутмоқдаман.

Эркин мавзу

Мен кепкамни қуш инига айлантриб
қушни эса бошимга қўйиб
кўчага чиқдим
Шаҳар ҳокими буни кўриб сўради:

- Бирор кимса салом бердими?
- Ҳеч ким, жаноб, -
қуш қилди жавоб
- Узр, мен ўйлабман кимдир
салом берганми, - дея
- Узрингиз қабул қилдим
ҳаётда ҳар кимдан ҳам
хато ўтар-да, -
қўшиб қўйди қуш.

* * *

Сохталик майдонида
табассумнинг алвон оти
йўрғалайди
Мен ҳам майдон комида
ҳақиқатнинг ўкинч қамчиси
қўлларимда сирғалади
Ўрни йўқ бунда сўзнинг
кўриб турибман
тўрт мучамдай ҳақ
табассуминг.

Япон гули

Болаларнинг отаси бир қутича олиб
қутичанинг қулфини очиб
кичик қоғоз парчасин олди
Стул устидаги бўш тақсимчага
ўша қоғоз парчасин солди
Болалар бесабр боқарди
бир мўъжиза бўлишини кутарди улар
буни қарангки
тақсимчада турган қоғоздан
чарақлаб гул очилиб кетди
чиройли япон гули
шундай гўзалки, шундай ранг-баранг!
Болаларнинг бола тасаввурида
бу гул ҳеч ҳам кўрмагай завол
у айланмас бошқатдан
қоғоз парчасига
чунки у гул бир дақиқада
болалар кўзи олдида очилиб
айланганди Ҳақиқатга!

* * *

Мен латиф беваликни кутаман,
ҳам кутиб яшайман бахтли соғинчни.
Орзумдаги ёниқ Оловуддин чироғидан
жазманим
Ўзига тунги шуъла яратди.
Мени у ҳақликда айблаганда ҳам
бир сўз демадим.
Мотам либосини орзу қиламан,
Азанинг кўйлаги бунча тиллоранг?
Ишратхонага кирар экан у,
никоҳ узугини ечди қўлидан.
Ҳам у ердан танлаб олди
менга ўхшаш битта аёлни.
Сўнгра бутун вужуди билан
барча исми-жисми
ҳам менга қўйган лақаби қадар
босиринқи бир кайфиятда
У аёлни сўка кетди
қамчилай кетди..
Мотам либосини орзу қиламан
Азанинг кўйлаги бунча тиллоранг?
Менга раво кўрмас эди бундай кўргуликни!
Итдай вафодор бўл!
Ўзимники бўлғил ёлғиз сен!
Вафо қизи бўлсин номинг,
бор гўзаллик чирой маним бўлсин, -
деярди ул аёлга тинмай.
Сўнг бирдан менга ташланди
энг ашаддий душманига ташланганидек!
Сўнг мени эркалай кетди
сўнг
ҳаётида очилган гули
ёлғиз ишқи эканлигимни айтиб
йиғлай кетди у!
Кутаман латиф беваликни мен,
ҳам кутиб яшайман бахтли соғинчни!
Мени ўлимга маҳжум этганим
ҳам суйганим
ҳам қотилим
қўлларининг қонини
кўзларимдан оққан ёшга
юварди.

(Француз тилидан Шарофат Ботирова таржимаси)

XX АСР ЎЗБЕК ШОИРЛАРИ

Ҳамза Ҳақимзода Ниёзий (1889-1929)

Ҳамза Ҳақимзода Ниёзий 1889 йили Қўқонда, Ҳақимча исмли машҳур табиб оиласида дунёга келди. Ҳамза 1899-1906 йиллар давомида мадрасада, 1908 йилда Наманганда таҳсил олди. 1899-1900 йиллардан шеърлар ёза бошлади. 1911 йили Тошкентнинг Қашқар маҳалласида янги усулдаги мактаб очиб, болаларга дарс берди. 1911 йили ҳажга бориб Афғонистон, Ҳиндистон, Туркия ва Арабистоннинг бир қанча шаҳарларини зиёрат қилди. Шоир, драматург, ёзувчи, мусиқанавис, мураббий Ҳамза 1914-1917 йилларда Марғилон ва Қўқонда камбағал болаларни ўқитиш учун мактаблар очди ва улар учун дарсликлар яратди. 1920-йилларда сайёр труппа тузиб, Қизил Армия frontiда тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб борди. 1921-1924 йилларда Бухоро, Хоразм, Хўжайлида маориф муассасаларида хизмат қилгач, Фарғонага қайтиб келди, 1926 йил - адабиёт ва театр соҳасидаги катта хизматлари учун Ҳамзага «Ўзбекистон халқ ёзувчиси» унвони берилди. У 1929 йил Шоҳимардонда фожиали равишда халок бўлди.

Ҳамзанинг адабий мероси асосан шеърият ва драматургиядан иборат. Унинг “Заҳарли ҳаёт ёхуд ишқ қурбонлари”, “Бой ила хизматчи”, “Лошмон фожиаси”, “Бурунги сайловлар”, “Майсаранинг иши” каби драма асарлари билан бир қаторда, бир қанча шеърий тўпламлари нашр этилган. Ҳамза 1905-1914 йилларга оид шеърларини тўплаб девон тузган, уларда Ниҳоний тахаллусини ишлатган, 1915-1917 йилларда халқ куйларига басталаган шеърларини жамлаб, “Миллий ашулалар учун миллий шеърлар мажмуаси” номи остида бир неча тўпламларни нашр эттирди.

Соғиниб

*(1916 йил фронт орқаси ишига олинган
бир мардикор тилидан)*

Қора сочим ўсиб қошимга тушди, ёр-ёр-эй,
Бу савдолар мени бошимга тушди, ёр-ёр-эй,
Бориб айтинг мени кимки сўраса, ёр-ёр-эй
Жудоликнинг захри ошимга тушди, ёр-ёр-эй.

(Халқ қўшиғи)

Қаттиқ тегма менга мунча, юзбошим,
Оқузма кўп ғамим узра кўз ёшим,
Юрак-бағрим ўзи ҳадсиз эзилган,
Орту ватан, элларимни соғиниб.

Олти ойдир тушдим шундоқ ғурбатга,
Суйганларим ташлаб бирдан фурқатга,
Дилим қондир, ширин ўғлон, қизларим,
Муҳаббатлик дилбаримни соғиниб.

Рангим сомон янглиғ дард ила ғамдан,
Жудоликдан тушган ҳажру аламдан.
Тоқатим йўқ эслаб чидаб турарга,
Ака, сингил, жигаримни соғиниб.

Ўз юртимдан келдим қанча узоқлаб,
Билолмасдан кимдан элим сўроғлаб,
Кундан-кунга ортар дарду ҳасратим,
Мунис, аҳли дардларимни соғиниб.

Тушса ногоҳ қайси бири ёдимга,
Фалак титрар чин оҳ урсам додимга,
Босолмасман, кўнглим кетар дам-бадам,
Қари ота, модаримни соғиниб..

Юртимдаги эсга тушиб чорбоғлар,
Жўраларим, жондан ортиқ ўртоқлар,
Бутун ақлу ҳушсиз девона бўлғум,
Ўйнаб юрган кунларимни соғиниб.

Алалхусус тўй қилолмай ўғлоним,
Кетарму деб юракда бу армоним,
Қўлим ишга бормас, кўзимдан ўтса,
Ширин қизим - Раҳбаримни соғиниб..

Кўнгли синиқ мусофирман, қақшатма,
Бўлакларга мени ҳаргиз ўхшатма,
Дилим кўтар, ёзиб хатлар элимга,
Ўқусунлар дафтаримни, соғиниб.

Қачон озод бўлур, Тангри, бошимиз.
Ватан бориб, қурур кўздан ёшимиз.
Кўп қатори раҳм айлагил бу зора,
Адо бўлдум элларимни соғиниб.

Дардига дармон истамас

Бизни Туркистон эли дардига дармон истамас,
Зулмат ичра кечса умри, моҳи тобон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Кўнглидур ошуфтаи лавҳи тараб, нафсу ҳаво,
Тилса зиллат ханжари бағрини Луқмон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Қўлидадир доми таъма, кўзидадир кайфи хумор,
Соч оқаруб қадди хам бўлса пушаймон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Илмсизликдан ҳама келган балони англаюр,
Иттифоқу ғайрат айлаб лек ирфон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Ўзга миллат учсалар ҳикмат топиб сўйи само,
Бизни эллар лоақал ер узра даврон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Ўзгалар этмоқда ҳар кун бинг санайи ихтиро,
Биз ақалли топмоққа беранж бир нон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Бу не ваҳшат, на жаҳолат, эр, қизу пиру жувон,
Доми ғафлатдин халос ўлмакка имкон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Эй Ниҳон, бинг ҳайф, эй инсоният, исломият,
Миллати хор ўлмагин ҳеч номусулмон истамас,
Ухлама кўп, ўзбек эли, асри тараққий вақтида.

Ўзбек хотин-қизларига

Келди очилур чоғи ўзлигинг намоён қил,
Парчалаб кишанларни ҳар томон паришон қил,

Мактаб, анжуман борғил, унда фикр очиб гоҳи
Илму фан тиғи бирлан жаҳл бағрини қон қил.

Сояларда сарғайған юзларинг қилиб гулгун,
Кел бугун бу захмингга маърифатни дармон қил.

Оналик ҳуқуқингни ҳурмат этмаганларни
Юзларин қаро айлаб, феълидан пушаймон қил.

Ой юзинг қора чиммат зулмидан қутултирғил,
Чиқ қоронғи турмушдан, нур ичида жавлон қил.

Сен қачон маорифнинг даргоҳига йўл топсанг,
Нурларин олиб кўзга сурмайи сулаймон қил.

Турсуной марсияси

Қуримасдан дорга ёйган қўйлагим,
Ёзмай шимарилган нозик билагим,
Вафосиз ёр экан қонимни тўкди,
Шул эрдими, дўстлар, севган тилагим?!

Ортиқ бино қўйдим ёр, деб ўзимга,
Кулгуч эрким уйқу бермай кўзимга,
Номард экан чалди боғлаб қўлларим,
Қиё боқмай, кўз ёш томган юзимга.

Мўлтирладим ҳар ён, ёлғиз чоғимда,
Бир меҳрибон кўрмай, мен ҳар ёғимда,
Юрагимда кетди армон, ёронлар,
Очилмасдан бир йўл ғунча боғимда.

Ёв юракка сиздан кечдим, суяндим,
Дод этгани ваъдам эслаб уялдим.
Яхши қолинг, севган юрту диёрим!
Хизмат қилиб қонмай, қонга бўялдим.

Манга мотам тутиб қора боғламанг,
Тенгу тўшим нозик бағрин доғламанг!
Турсунойдек ёвуқ сеving, сингиллар,
Тўкис билим кўрмай турмуш чоғламанг!

Соғинганлар сўрса: алдаб, юпатинг,
Мендан салом айтиб, кўнглин қувонтинг!
Ҳожиқулдек ёвуз юрак ётларни
Ёш турмушдан, ёшлар, қувлаб йўқотинг!.

Абдулҳамид Чўлпон (1898-1938)

Абдулҳамид Чўлпон (тонг юлдузи) 1898 йил Андижон шаҳрида туғилган. Унинг отаси Сулаймон ака деҳқончилик, базозлик ва ҳунармандчилик билан шуғулланиб, “Расво” тахаллуси билан ҳажвий шеърлар ёзган. Онаси Ойша ая Чўлпоннинг шаклланишида катта таъсир кўрсатган. Чўлпон дастлаб эски мактабда, кейин Андижон, Тошкент мадрасаларида ва рус-тузем мактабида ўқиди. У бир неча тилларни биларди, Европа маданиятини чуқур ўзлаштирган ҳолда ниҳоятда зиёли шахс бўлиб етишди. Чўлпон 16 ёшдан ижод қила бошлади. У жаҳидларнинг йирик намояндаси бўлиб, шоир, ёзувчи, драматург, моҳир таржимон сифатида ўзбек тилининг ривожланишига катта ҳисса қўшди. 1932-1935 йиллар давомида Чўлпон Москвада яшади. Бироқ Шўроларнинг қатағон сиёсати авжига чиққан бир пайтда Абдулҳамид Чўлпон “миллатчи” ва “буржуа вакили” сифатида 1937 йил қамоққа олиниб, 1938 йил отиб ўлдирилди.

Чўлпон ўзидан бой адабий мерос қолдирди. Унинг “Кеча ва кундуз” романи, “Ёрқиной” драмаси ва бир қанча шеъррий тўпламлари, ҳикоялари маълум ва машҳур.

Гўзал

Қоронғу кечада кўкка кўз тикиб,
Энг ёруғ юлдуздан сени сўрайман.
Ул юлдуз уялиб, бошини букиб,
Айтадир: ”Мен уни тушда кўраман.
Тушимда кўраман, шунчалар гўзал,
Биздан-да гўзалдир, ойданда-гўзал!”

Кўзимни оламан ой чиққан ёққа,
Бошлайман ойдан-да сени сўрмоққа.
Ул-да айтадирки: ”Қизил ёноққа
Учрадим тушимда, кўмилган оққа
Оққа кўмилганда шунчалар гўзал,
Мендан-да гўзалдир, кундан-да гўзал!”

Эрта тонг шамоли сочларин ёзиб,
Ёнимда ўтганда сўраб кўраман.
Айтадир:” Бир кўриб, йўлимдан озиб,
Тоғу тошлар ичра истаб юраман!
Бир кўрдим мен уни: шунчалар гўзал,
Ойдан-да гўзалдир, кундан-да гўзал!...”
Ул кетган кун чиқар ёруғлик сочиб,

Ундан-да сўрайман сенинг тўғрингда.
Ул-да уятдан беркиниб, қочиб,
Айтадир: ”Бир кўрдим тушдамас, ўнгда.
Мен ўнгда кўрганда шунчалар гўзал,
Ойдан-да гўзалдир, кундан-да гўзал!...”

Мен йўқсул на бўлиб, уни суйубмен?!
Унинг-чун ёнибман, ёниб-куюбмен.
Бошимни зўр ишга бериб қўйубмен,
Мен суйуб... мен суйуб... кимни суйубмен?
Мен суйган “суюкли” шунчалар гўзал,
Ойдан-да гўзалдир, кундан-да гўзал!!!

Қаландар ишқи *(Эски тартибда)*

Муҳаббатнинг саройи кенг экан, йўлни йўқотдим-ку,
Асрлик тош янглиғ бу хатарли йўлда қотдим-ку.

Карашма денгизин кўрдим, на нозлик тўлқини бордир,
Ҳалокат бўлғусин билмай, қулочни катта отдим-ку.

Ажаб дунё экан бу ишқ дунёси, аё дўстлар,
Бу дунё деб, у дунёни баҳосиз пулга сотдим-ку.

Унинг гулзорида булбул ўқиб қон айлади бағрим,
Қўзимдан ёшни жў айлаб, аламлар ичра ботдим-ку.

Қаландардек юриб дунёни кездим, топмайин ёрни,
Яна кулбамга қайғулар, аламлар бирла қайтдим-ку.

Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар,
Қуёшнинг нурига тоқат қилолмай ерга ботдим-ку.

Халқ

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир,
Халқ исёндир, халқ оловдир, халқ ўчдир..
Халқ қўзғолса куч йўқдурким, тўхтатсун,
Қувват йўқким, халқ истагин йўқ этсун.
Халқ исёни салтанатни йўқ қилди,
Халқ истади: тож ва тахтлар йиқилди.
Халқ истаги озод бўлсун бу ўлка,
Кетсун унинг бошидаги кўланка.

Бир қўзғолур, бир кўпирар, бир қайнар,
Бир интилуру, бир ҳовлиқар, бир ўйнару.
Йўқликни-да, очликни-да йўқ этар,
Ўз юртини ҳар нарсага тўқ этар...
Бутун кучни халқ ичидан олайлик,
Қучоқ очиб халқ ичига борайлик!

Кўнгил

Кўнгил, сен мунчалар нега
Кишанлар бирла дўстлашдинг?
На фарёдинг, на додинг бор,
Нечун сен мунча сустлашдинг?

Ҳақорат дилни оғритмас,
Тубанлик мангу кетмасми?
Кишанлар парчаланмасми?
Қиличлар энди синмасми?

Тириксан, ўлмагансан,
Сен-да одам, сен-да инсонсан,
Кишан кийма, бўйин эгма,
Ки, сен ҳам ҳур туғилғонсан!...

Гўзал Туркистон

Гўзал Туркистон, сенга не бўлди?
Саҳар вақтида гулларинг сўлди.
Чаманлар барбод, қушлар ҳам фарёд,
Ҳаммаси маҳзун, бўлмасми дил шод?
Билмам, на учун қушлар учмас боқчаларингда?

Бирлигимизнинг тебранмас тоғи,
Умидимизнинг сўнмас чироғи.
Бирлаш, эй халқим, келгандир чоғи,
Безансин энди Туркистон боғи.
Қўзғол, халқим, етар шунча жабру жафолар.

Ол байроғингни, қалбинг уйғонсин,
Қуллик, асорат - барчаси ёнсин.
Қур янги давлат, ёвлар ўртансин,
Ўсиб Туркистон, қаддин кўтарсин!
Яйрат, яшнат ўз Ватанинг гул боғларингда.

Гўзал Фарғона

Эй, гўзал Фарғона, қонли кўйлагингдан айланай,
Тарқалиб кетган, қора яхши сочингга боғланай.
Яъни бир ўрмон каби бағрингни босмишдир қамиш,
Кўзларингда ҳеч кўринмас бир олов, бир ўт ёниш.
Кенг, чўзиқ яйловларинг ёвларга очмиш кўксини
Бир қора парда босибдур тупроғингнинг устини.
Кўзларинг сўлган, ўлук руҳинг билан боқдинг менга,
Қутулишнинг юлдузи асло кўринмасми сенга?
Ул баланд зўр тоғларинг нега тўсолмас ёв йўлин?
Йўқмидур ўткир қилич кесмакка ёвларинг қўлин?
Биз бугун ожиз, заиф, бағри эзилган сен учун,
Бу қадар қонлар тўкилди ул даҳлдор сен учун.
Йиғлама, юртим, агар-чи бул кунингда йўқ баҳор,
Келгуси кунларда бахтинг юлдузи ўйнаб қолар.

* * *

Лолалар дардини англаган Лола,
Лолалар тилидан қилибсан нола,
Лолалар ноласи аччиқ бўлса ҳам,
То қалбдан келгувчи санчиқ бўлса ҳам,
Тинглаб келган эди карқулоқ девор,
Эркакнинг ўзидек бир нўноқ девор...
Энди бу нолангни жаҳон тингласин!
Дилларда бор эса виждон тингласин!
Яъни у муҳтарам инсон тингласин!
Мен қаламимни аламга солиб,
Нолангни қалбимга кўчирдим, Лола,
Эй, лола тилидан қилгувчи нола!

* * *

Билдим энди, шунча берган ваъдалар ёлғон экан,
Кўнглингни ўзгалар ўз кўнглига олган экан.
Мен кўнгли бердим, у ҳам менга кўнгли берди десам,
Айрилиқ ўз ханжарин кўксимга ўқталган экан.
Ёш эканман, билмаганман ваъдаларнинг охирин,
Бевафоликка кишилар ўрганиб қолган экан.
Оқибат, меҳру муҳаббат зарра таъсир этмади,
Шум рақиблар ёрни бешак йўлдан оздирган экан...

Ғафур Ғулом (1903-1966)

Машҳур шоир, ёзувчи Ғафур Ғулом 1903 йил Тошкентдаги Қўрғонтеги маҳалласида, деҳқон оиласида туғилди. Отаси “Мирза”, “Ғулом” тахаллуслари билан газаллар ижод қилган. 1912 йил отадан, 1918 йил онадан барвақт ажралган Ғафур етим қолиб, этикдўз косибга қарашди, кечқурунлари тегирмонда қоровуллик қилди, Сарибой номли бойнинг боғини қўриқлади. 1916 йилда рус-тузем мактабига кириб ўқиди, 1917 йил Октябрь тўнтаришидан сўнг 8 ойлик муаллимлик курсини тугатди ва мактабларда ўқитувчи, директор бўлиб ишлади, интернатга мудар бўлди. Кўпгина газета, журналларда фаолият кўрсатди ва бадиий ижод билан шуғулланди.

Ғафур Ғулом “Турксиб йўлларида”, “Кўкан”, “Ёз боши”, “Гулхона”, “Она”, “Ҳамза хотираси”, “Кузатиш”, “Сен етим эмассан”, “Аввал ўқи”, “Сурнай”, “Тўзаллик нимада?”, “Алишер”, “Соғиниш” каби шеър ва достонлари билан бир қаторда “Шум бола”, “Нетай”, “Ёдгор”, “Тирилган мурда”, “Менинг ўғригина болам” каби машҳур қисса ва ҳикояларнинг ҳам муаллифидир.

Соғиниш

Зўр карвон йўлида етим бўтадек,
Интизор кўзларда ҳалқа-ҳалқа ёш.
Энг кичик заррадан Юпитергача,
Ўзинг мураббийсан, хабар бер, қуёш.

Узилган бир киприк абад йўқолмас,
Шунчалар мустаҳкам хонаи хуршид,
Бугун сабза бўлди қишдаги нафас,
Ҳозир қонда кезар эртаги умид.

Хоки анжир тугаб, қовун ғарқ пишган,
Бахтли тонг отар чоғ уни қузатдим,
Бир малъун гулшанга қадам қўймишкан,
Жони бор жондошлар қолармиди жим.

Унда етук эди мерос мард ғурур,
Остонани ўпиб, қасамёд қилди.
Укаларин эркалаб ўзимдай мағрур,
Яъни обод уйимни у дилшод қилди.

Иблисининг ғарази бўлган бу уруш
Албатта, етади ўзин бошига.
Ўғлим омон келади, ғолиб, музаффар,
Гард ҳам қўндирмасдан қора қошига.

Не қилса отаман, мерос ҳиссиёт...
Жондан соғинишга унинг ҳаққи бор,
Кутаман узоқдан кўринса бир от,
Келаяпти, дейман кўринса ғубор.

Баҳор новдасида бўртган ҳар куртак
Соғинган кўнгилга берар тасалли.
Кўчатлар қоматин эслатганидек
Нафасин уфурар тонг отар ели.

Кечқурун ош сузсак бир насиба кам,
Қўмсайман бировни, аллакимимни,
Доимо умидим бардам бўлса ҳам,
Баъзан васвасалар босар дилимни.

Балки бир ғалат ўқ, ё хавфу хатар,
Ҳазинаи умримдан йўқотди олмос...
Йўқ у ўлмас, қадами олам яратар,
Ҳаётий бу олам сизу бизга хос.

Тонг отар чоғида жуда соғиниб,
Бедил ўқир эдим, чиқди офтоб.
Лойқа хаёлотлар чашмадай тинди,
Пок-покиза юрак бир қатра симоб.

Ўроғу гулқайчи, истак кўтариб,
Ҳовримни босишга боққа жўнадим.
Ҳашарчи қўшни қиз - унинг севгани,
Маъюс босар эди орқамдан одим.

Боғда сарвинозим йўқ эрди гарчанд,
Кўмакчим арғувон ёринг Нафиса,
Сени соғинганда қилдим гул пайванд,
Бу баҳордан ҳаёт оларди бўса.

Дур бўлиб тақилур ёрнинг бўйнига,
Садафдай кўзимда беҳуда бу ёш,
Икковинг икки ёш лабинг лабингга,
Қўяр. Васвасадай кулади қуёш...

Сизларни келди деб эшитган қуни,
Ўзинг тўқиб кетган катта саватда
Тўлатиб шафтоли узиб чиқаман,
Галаба кунлари яқин албатта.

Яёв, кўксим очиқ, бошда шафтолу,
Худди мўйлабингдек майин туки бор.
Ҳар битта шафтолу мисоли қулгу,
Шафақдай ним пушти, сарин, беғубор.

Суйганинг лабида реза тер каби,
Унда титраб турар сабуҳий шабнам,
Мунчалик мазани топа олмайди,
Уйқуда тамшанган чақалоқлар ҳам.

Э ўғлим, жонгинанг саломат бўлсин,
Ўз боғинг, ўз меванг данагин сақла...
Шу мерос боғингни ўз қўлингга ол,
Менга топширилган меросий ҳақ-ла.

Боғда товус каби хиромон бўлиб,
Умид данагини бирга экингиз.
Ғолиб келажакни сайр қилайлик,
Мушфиқ онагинанг билан иккимиз.

Вақт

Гунча очилгунча ўтган фурсатни,
Капалак умрига қиёс этгулик,
Баъзида бир нафас олғулик муддат-
Минг юлдуз сўниши учун етгулик.

Яшаш соатининг олтин кафгири,
Ҳар бориб келиши бир олам замон.
Қоинот шу дамда ўз куррасидан
Ясаб чиқа олур янгидан жаҳон.

Ярим соат ичида туғилиб, ўсиб,
Яшаб, умр кўриб, ўтгучилар бор.
Кўз очиб юмгунча ўтган дам-қиммат,
Бир лаҳза мазмуни бир бутун баҳор.

Бир оннинг баҳосин ўлчамоқ учун,
Олтидан тарозу, олмосдан тош оз.

Нурлар қадами-ла чопган секунднинг
Барини тутолмас айюҳаннос овоз.

Йигит термилади қизнинг кўзига,
Киприк сузилиши, майин табассум...
Қўша қаримоққа муҳр бўлади,
Ҳаётда икки лаб қовушган бир зум.

Яшаш дарбозаси остонасидан,
Зарҳал китоб каби ечилур олам,
Тириклик кўркидир меҳнат, муҳаббат,
Фурсатдир қилувчи азиз, мукаррам.

Қатрада осмон акс этганидек,
Ҳаҳондай маънодор қорачиғимиз.
Ғолиб асримизга қуёшдай машғал,
Замон куррасининг сўнмас чўғимиз.

Азиз асримизнинг азиз онлари,
Азиз одамлардан сўрайди қадрин.
Фурсат ғаниматдир, шоҳ сатрлар-ла,
Безамоқ чоғидир умр дафтарин.

Шуҳрат қолдирмоққа Геростратдек
Диана маъбудин ёқмоқ шарт эмас,
Қўпларнинг бахтига ўзликни жамлаб,
Шу улуг бинога бир ғишт қўйсак бас.

Ҳар лаҳза замонлар умридек узун,
Асрлар тақдири лаҳзаларда ҳал,
Умрдай ўтажак ҳар лаҳза учун
Қудратли қўл билан қўййлик ҳайкал.

Ҳаёт шаробидан бир қултум ютай.
Дамлар ғаниматдир, умрузоқ соқий.
Қуёш-ку фалакда кезиб юрибди,
Умримиз боқийдур, умримиз боқий.

Чўлпон билан Ғафур Ғулом мушоираси

Ч.-Бу масоил¹ дан зерикдим, сўнгра ислоҳ истадим,
Сўнгра ислоҳдин қочишга ўзга бир роҳ истадим.

¹ Масоил-масаланинг кўплиги.

F.F.: - Шак¹ яқин, муҳдис² буларнинг барчаси мендан
Бен эса салқин шаробли хийра³ хоргоҳ⁴ истадим. йироқ,

Ч.: - Бу жавобни мен қабул қилдим чиройлик қиз каби,
Май ила, мутриб⁵ ила шоҳона даргоҳ истадим.

F.F.: - Бир қоронғулик чўкди ахир вожибул⁶ автод⁷ дин
Бен реал кўкдин буларнинг қалбига моҳ истадим.

Ч.: - Кўз ўнгимда ҳар замон Хайём қиларди жилвалар,
Бир кеча масту аласт ўлмоқни валлоҳ истадим.

F.F.: - Теврагим дўзах, беҳишт, аърофларнинг шубҳаси,
Шул чигалларни еширга бунда оллоҳ истадим.

Ч.: - Ушбу жойдин тўғри кетсайди бирор сайфияга⁸,
Лолазор тоғ бағрида улвий⁹ саҳаргоҳ истадим.

F.F.: - Лола жомидек қизил майгун дудоқлар бўсасин,
Яхши ҳам эса тушурдингизки, ногоҳ истадим.

Ч.: - Лола жомидин йироқ тушгач, бу Чўлпон найласин,
Ноилож созимни тўхтатдим, қароргоҳ истадим.

F.F.: - Ҳар қароргоҳида соз бўлганда, мен унга Гулом,
Сиз каби гапга тушунган марди огоҳ истадим.

Ойбек (1905-1968)

Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбек 1905 йили Тошкентда,
ҳунарманд-тўқувчи оиласида дунёга келди. Олдин эски

¹ шак-гумон, шубҳа

² муҳдис-янгидан пайдо бўлган, янгидан ўқитилган.

³ хийра-яжабланган, сурбет

⁴ коргоҳ-ишхона

⁵ мутриб-созанда

⁶ вожибул-лозимлик юзасидан бажарилган шарт иш

⁷ автод-пона, мих

⁸ сайфия-ёзлик

⁹ улвий-юксак.

мактабда, кейинчалик Шўроларнинг янги мактабида таълим олди. Зеҳни ўткир Мусо синфдан-синфга муддатидан илгари ўтиб яхши маълумотга эга бўлди. 1925 йили педагогика техникумини тамомлаб, Ўрта Осиё Давлат университетининг (САГУ) ижтимоий-фанлар факультети иқтисод бўлимига ўқишга кирди. 1927 йилдан Ленинград халқ хўжалиги институтида ўқишни давом эттирди. 1930 йили олий ўқув юртини тамомлаб, САГУнинг иқтисод факультетида маърузалар ўқиди. 1932-35 йилларда иқтисод кафедрасида ассистент бўлиб ишлади. 1935 йилга келиб олим-иқтисодчи ва ёзувчилик малакаларига эга бўлган 30 ёшли Ойбек ўзини адабиётга бағишлашни лозим топди. Ўша пайтдаёқ у истеъдодли шоир сифатида эл орасида танилган эди. Биринчи шеърий тўплами “Гуйғулар” 1926 йили, иккинчиси эса “Кўнгил найлари” номи билан 1929 йили нашрдан чиқди. 1934 йили эса “Бахтигул ва Соғиндиқ” поэма-эртаги яратилди.

1938 йил “Қутлуғ қон” ва 1942 йил “Навоий” романлари ёзиб тугалланди. “Навоий” романи 1944 йили нашр этилди. 1946 йили эса мазкур роман Давлат мукофотиغا сазовор бўлди. Шунингдек, Ойбек “Қуёш қораймас”, “Улуғ йўл”, “Олтин водийдан шабадалар” романларининг муаллифи ҳамдир.

Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбек ижодининг талай қисмини шеърият ташкил этади, у “Навоий” романини ёзишдан олдин “Навоий” поэмасини нашр эттирди. Ойбекнинг “Машъала”, “Қуёш қўшиғи” шеърий тўпламлари билан бирга “Дилбар - давр қизи”, “Ўч”, “Темирчи Жўра”, “Қаҳрамон қиз”, “Қизлар”, “Ҳамза”, “Зафар ва Заҳро”, “Ҳақгўйлар”, “Бобом” каби поэмалари нашр этилган.

Ойбекнинг Амир Темур ҳақида тарихий дoston ёзиш нияти бор эди. У 1968 йили вафот этди. Ойбекнинг бу эзгу нияти амалга ошмай қолди.

Онамни эслаб

Онажон, кўзларинг йўқликлар сари,
Юмилган чоқларга бўлди кўп замон.
Фақат, бу ўғлингнинг ҳар бир нигоҳи,
Сайлайди сир каби хотиранг ҳар он.

Ёз чоғи... Сен якка, ариқ бўйида,
Ёдингга келган бир дардли қўшиқни,
Қуйлаб секингина... хаёл қўйнида
Қаттим тортиб қучдинг умид-тўпиқни.

Куйларкан секин руҳсиз оқшомлар
У ёпиқ кўзларинг қорачиғида.
Кундузги меҳнатнинг излари қатор,
Биз-ла ўлтирардинг айвон бурчида...

Еттинчи лампанинг олов тилчаси,
Қоралик бағрини аста тиларкан,
Тиззангда бир дўппи, ё тўн жияги,
Ишлардинг тинмасдан, асло тинмасдан...

Қаҳратон қиш... Совуқ... Титрар қўллари
Тутолмас игнани ... Ўлик бир кеча
Илиқ нафаслари сўнган танчага
Ётқизгач бизларни, очиб китобинг...

Ўқирдинг ичингда... Мендан-да, уйқу.
Қочарди... Боқардим маънос жимгина,
Болалик севгим-ла, олтин севгим-ла...
У онлар кўнглимдан ўчмайди мангу!

Варақлар бетига юмаланарди,
Руҳинг косасига тўлган инжу ёш.
Ховлида қутурган шамол ва қорди,
Юзингда бир қўрқув сирлар аралаш.

Баъзан йиғилишиб қиш оқшомлари,
Сени тинглашарди қўшниларимиз.
Қизлар, келинчаклар ва қўмшик-қари
Кампирлар... ҳаммаси “чурқ” этмай тилсиз.

“Тарозу”, “жаҳаннам”, “гурзу”, “қил кўприк”
Сўзлари қалбларни тешар ўқ каби.
Ўмидлар, нашъалар, борлиқлар-кўпик,
Сиқарди бир қўрқув бутун сийнани!

Тўзон кафанида абадий қотган
Китобларингни кеча ахтардим, она!
Хаёл саҳросида кўп узоқлардан,
Кўринди болалик, қанча хотира...

“Биби сешанбалар” унутилгандир,
Оқшомлар радиода мусиқа, қўшиқ...
Мамлакат ишларин тинглар хотин-қиз
Йўқ энди у қайғу, тутқинлик, қуллик.

Норжон хола бу кун пилла заводда,
Роҳатой кеккайиб кўнка ҳайдайди.
Гулчеҳра ёш келин, кийиб ботинка,
Эри-ла қўл ушлаб ВУЗга қатнайди

“Бобо Равшан”, “Зарқум”, “Сўфи Оллёр”
Ва энг кўп севдигинг “Аҳмад Яссавий”
Замон денгизида абадий яшар
Тўлқинларда чирик кемалар каби...

Ҳаёт ва борлиқнинг фалсафасини
Мен ҳам ўрганаман шавқ, ҳавас билан
Отдик дилдан, она, тун шарпасини,
Энди завқланамиз ўзга куйлардан.

Наъматак

Нафис чайқалади бир туп наъматак
Юксакда, шамолнинг беланчагида,
Қуёшга кўтариб бир сават оқ гул!
Виқор-ла ўшшайган қоя лабида
Нафис чайқалади бир туп наъматак...

Майин рақсига ҳеч қоникмас кўнгил,
Ваҳший тошларга ҳам у берар фусун.
Сўнмайди юзида ёрқин табассум,
Яноқларин тутиб олтин бўса-чун
Қуёшга тутади бир сават оқ гул!

Пойида йиғлайди кумуш қор юм-юм..
Нафис чайқалади бир туп наъматак.
Шамол инжуларин сепар чашмадек.
Бошида бир сават оқ юлдуз-чечак,
Нозик саломлари нақадар маъсум.

Тоғлар ҳавосининг ферузасидан
Майин товланади бутун ниҳоли
Ваҳший қояларнинг ажиб ижоди:
Юксакда рақс этар бир туп наъматак,
Қуёшга бир сават гул тутиб хурсанд!

Пушкин

Шеър қуёши дерлар - эмас беҳуда,
Сўзлари дилларни қуёшлантлар:

Қуёшдек баланду, тантидир жуда;
Нафасидан мудом ёш кўклам эсар.

Улуғ рус қалбини эркин тараннум
Этди созида у дадил ижодкор.
Қудратли сасидан титратди тахт, зулм:
Шоир - нур, ақлга, ҳақиқатга ёр.

Кўмқ-кўк Фарғонанинг далаларида,
Тошкент боғларида куйлари-лапар.
Қадим Самарқанднинг болалари-да
Пушкинни қўлтиқлаб мактабга чопар.

Шўх Амударёнинг соҳилида ҳам,
Хоразм қизларига ёддир бу қўшиқ.
Нева бўйларида тўкилган кўркам,
Шеърдан бугун ўзбек юраги тўлиқ.

Қўшиқларимиз бир, дилларимиз бир,
Дарёларимиз бир, оқса-да ҳар ён.
Пушкин тўйи ўзбекнинг ҳам тўйидир,
Эй, халқлар дўстлиги, мангу бўл омон.

Ҳамид Олимжон (1909-1944)

Ҳамид Олимжон Жиззахда, 1909 йили деҳқон оиласида туғилди. У Жиззахдаги Наримонов номли мактабда, Самарқанд билим юртида, Ўзбекистон Давлат педагогика академиясида таҳсил олди.

Олий маълумот олгач, “Зарафшон” газетасида, “Қурилиш”, “Ўзбекистон шўро адабиёти” журналлари таҳририятида ишлади. Ўзбекистон Маданий қурилиш илмий-текшириш, Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтларида илмий иш олиб борди. Ҳамид Олимжон Ўзбекистон ўқув-педагогика нашриётида, Алишер Навоий юбилейи қўмитасида масъул вазифаларни бажарди. 1939 йилдан умрининг охиригача Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси бўлиб келди.

Ватанпарвар лирик шоир, истеъдодли драматург, талантли нотиқ ва публицист, олим, ўзбек адабиётининг жонқуяр ташкилотчиси Ҳамид Олимжон қисқа ва мазмунли умри давомида баракали ижод қилди.

У “Қўқлам”, “Олов сочлар”, “Пойга”, “Ўлим ёвга”, “Дарё кечаси”, “Ўлка”, “Бахт”, “Она ва ўғил”, “Қўлингга қурол ол!”, “Ишонч” каби шеърӣ тўпламлари билан бирга, “Ойгул ва Бахтиёр”, “Зайнаб ва Омон”, “Семурғ ёки Паризод ва Бунёд” дostonлари ва “Муқанна”, “Жиноят” шеърӣ драмаларини ҳам яратди.

Ўрик гуллаганда

Деразамнинг олдида бир туп
Ўрик оппоқ бўлиб гуллади.

Новдаларни безаб гунчалар
Тонгда айтди ҳаёт отини,
Ва шаббода қурғур илк саҳар
Олиб кетди гулнинг тотини.

Ҳар баҳорда шу бўлар такрор,
Ҳар баҳор ҳам шундай ўтади,
Қанча тиришсам ҳам у беор
Еллар мени алдаб кетади.

Майли дейман ва қилмайман ғаш,
Хаёлимни гулга ўрайман;
Ҳар баҳорга чиққанда яккаш,
Бахтим борми, дея сўрайман.

Юзларимни силаб, сийпалаб,
Бахтинг бор, деб эсади еллар.
Этган каби гўё бир талаб
Бахтинг бор, деб қушлар чийиллар...

Ҳамма нарса мени қаршилар
Ҳар бир куртак менга сўйлар роз,
Мен юрганда боғларга тўлар
Фақат бахтни мақтаган овоз:

“Мана сенга олам-олам гул,
Этагинга сиққанича ол,
Бунда толе ҳар нарсдан мўл,
То ўлгунча шу ўлкада қол.

Умрида ҳеч гул кўрмай, йиғлаб
Ўтганларнинг ҳаққи ҳам сенда,

Ҳар баҳорни йиғлаб қаршилаб
Кетганларнинг ҳаққи ҳам сенда...”

Деразамнинг олдида бир туп
Ўрик оппоқ бўлиб гуллади...

Ўзбекистон

Водийларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди менда...
Чаппар уриб гуллаган боғин,
Ўпар эдим Ватан тупроғин.
Одамлардан тинглаб ҳикоя
Ўсар эди шоирда ғоя.
Дарёлардан куйлаб ўтардим,
Эртақларга қулоқ тутардим.
Ҳаммасини тинглардим, аммо
Ўхшашини топмасдим асло.

Ўхшаши йўқ бу гўзал бўстон,
Достонларда битган гулистон,-
Ўзбекистон дея аталур,
Уни севиб эл тилга олур.
Чиройлидур гўё ёш келин,
Икки дарё ювар кокилин:
Қорли тоғлар турар бошида,
Гул водийлар яшнар қошида.
Чор атрофга ёйганда гилам,
Асло йўқдир бундайин кўклам.
Тоғлардаги қип-қизил лола
Бўлиб гўё ёқут пиёла,
Булоқлардан узатади сув,
Эл кўзидан қочади уйқу.
Далаларда бошланади иш,
Бошланади ижод ва турмуш.
Кундан-кунга ўсади пахта,
Барг чиқади ҳар бир дарахтда,
Олмазорлар гулин тўкади,
Мева боғлаб шохин букади.
Шаҳарларда ишга чиқиб эл,
Одам билан тўлар Текстил.
Ҳаммасининг бир истаги бор,
Ҳаммаси ҳам хурсанд, бахтиёр.
Бу ўлкада ҳар нарса бордир,

Кўрмаганлар доим хумордир.
Аму билан Сирдан сув ичган
Зарафшонни лойлатиб кечган
Чавандозлар бордир бу элда.
Баҳор чоғи пишқирган селда
Арғумоқлар қўшиғи бордир,-
Бу шундайин ажиб диёрдир.
Даласида ўсмас тиконлар,
Чўлларида чопмас илонлар;
Қуш учганда қуймас қаноти,
Одам ўтса қуримас зоти;
Чанқаб қолиб йўловчи ўлмас,
Ҳар бурчакда бошкесар бўлмас.
Кулбаларни келиб босмас қум,
Гўдакларни ютмас оч ўлим.
Одамга бахт ва толе ёрдир,-
Бу шундайин ажиб диёрдир.

Бунда булбул китоб ўқийди,
Бунда қуртлар ипак тўқийди,
Бунда ари келтиради бол,
Бунда қушлар топади иқбол,
Бунда қорнинг тағларида қиш
Баҳор учун сўйлайди олқиш.
Бир ўлкаки, ҳуснга бойдир,
Унинг энг зўр кўзгуси ойдир;
Бир парча ўт бўлиб бунда кун
Пахтасига ишлайди ҳар кун.
Ботирлари канал қазади.
Шоирлари ғазал ёзади,
Қуйчилари ўқийди ялла,
Жувонлари айтади алла,
Пазандаси ёпади ширмон
Қарилари кутади меҳмон,-
Бу шундайин ажиб диёрдир,
Бунинг қизиқ ҳикмати бордир.

Шунинг учун тинчдир ул кўнгил
Шунинг учун осойишдир ул.
Шунинг учун сомонда ётмас
Шунинг учун совуқда қотмас,
Ёвларига осмон тутундир,
Шунинг учун бағри бутундир.

Шунинг учун ёпинмагай хас,
Шунинг учун кийинар атлас.

Шундай ўлка доим бор бўлсин,
Шундай ўлка элга ёр бўлсин.
Омон бўлсин оғайнилари,
Омон бўлсин дўстларнинг бари.
Доим бўлсин тинчлиги омон,
Шундай бўлсин бу бутун жаҳон.

Шафтолизор боғларни кўрдим,
Гул кўкарган тоғларни кўрдим,
Меҳр қўйиб ўпган сари оқ,
Ошпоқ бўлди бу азиз тупроқ.

Водийларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда.

* * *

Халққа айтинг, мен асло ўлганим йўқ,
Ёв қўлига таслим ҳам бўлганим йўқ;
Мен элимнинг юрагида яшайман,
Эрк деганнинг тилагида яшайман.

* * *

Розимасман, бир ёш томса кўзимдан,
Розимасман, сал ранг кетса юзимдан.
Йўл ошсаму, сал яшашдан адашсам,
Розимасман, унда тамом ўзимдан...

* * *

Дунёларни тикка қўпормоқ
Ўти агар бўлса орида,
Ёвларини айласа тупроқ
Сўлмоқ бўлмас эл баҳорида!

* * *

Кечир мени, нозли малагим,
Сени мақтай олмасим тайин.
Сенга ўзи ҳусн берган ким?
Айтиб бергин, уни мақтайин.

Зулфия (1915-1996)

Зулфия.. Бу ҳассос шоиранинг нозик ва ўйноқи сози қанча юракларни сеҳрламаган, қанча диллардан мангу жой олмаган. Баҳор ва шодлик куйчиси, ҳаёт ва тинчлик жарчиси Зулфия ижодининг ҳали-ҳануз дилларга завқ, қалбларга сурур бахш этиши шоира қаламига мансуб сатрларнинг умрбоқийлигидан далолатдир.

Зулфия шеърларида тасвир этилаётган ҳаёт кўламининг ниҳоятда кенглиги, унинг ижтимоий турмушдаги ҳар бир жараёни жиддий, шоирона мушоҳада қилиб, эътиборта-лаб хулосалар чиқариши шеърят шинавандаларининг қалбини ром этади.

70-йиллардан бошлаб Зулфия ижодидаги миллий ҳаёт тасвирида янги ранглар камалаги пайдо бўлди, ҳаққонийлик ва ҳис-ҳаяжон кучайди. Воқеликни фалсафий идрок этиш тамойили шоира ижодида чинакам бадий юксалиш даври бошланганини намоён этди.

Кўзингда ёш дейсан

Кўзингда ёш, йиғладинг нега?
Сўрамоқдан тинмадинг.
Шодлигимнинг боиси нима,
Ё бахтим ҳис қилмадинг?

Мен бир жонки, борлигим туйғу,
Ҳамма билан бор ишим.
Афсус, озор мудом беуйғу,
Бахтга чангал солар жим.

Мана, донгдор пахтакор жувон,
Рухсори гулми, қуёш?
Кемираркан висолсиз ҳижрон,
Сирқирадим, тақдирдош.

Сирқирайман... Ҳижрон илонин
Янчишга заиф одам.
Шунинг-чун ишқ, бахт, ҳижрон доғи,
Жуфт яшар борки олам...

Сой уйқумдай оқади шаффоф,
Остида ранг-баранг тош -

Худди палак, бахтли келинбоп,
Ҳайратдан кўзимда ёш.

Шундай, барча тақдир йўлдошим,
Кўзларим қалбга кўзгу.
Ер бахтидан айланар бошим,
Тинчлик бермас минг орзу.

Кел, дўст бўлсанг, кўз ёшга боқма!
Эриб кет шодлигимда!
Рақиб бўлсанг ёнимда оқма,
Ботасан гирдобимда.

Нурдай севинч ёшларим ювар
Сендан қолган сўнг гардни.
Мени шодлик, бахт бошлаб юрар,
Мен қалб аталган дардни.

Эмиш ...

Эмиш: шуҳрат ўраб кемтик қисматим,
Кўзлардан узоқда сирқираб оқар.
Қалбда қўрғошиндай ётиб ҳасратим,
Кўзларим жаҳонга бахтиёр боқар.

Эмиш: ҳаёт менга аёл бахтидан
Тўлиқ косасини кўрмапти лойиқ,
Лекин қалбим тўккан шеър шуҳратидан
Бахтли аёл дермиш мени халойиқ...

Танда қўрғошин-ла юрганлар озми?

У жангчи танида, аёл дилида
Қарийб чорак аср зангламай ётар.
Бахтнинг минг жилосин берган элида
Ҳар бир жон жаҳонга толе ёр боқар.

Лиммо-лим қисматга бўлмаганлар ёр,
Кемтиклик ҳасратин биларми дардин!
Қалбни безаб кетган ишқда зўр бахт бор,
Юрак унутарми олтин дамларин?.

Аёл бахти!
Мендай аёл бахтига

Тақдир маликани кўрганми лойиқ?
Халқ меҳрида, ёрман эл шуҳратига,
Бахтли аёл деса ҳақли халойиқ.

Тун

Ўзга юртда бунча қоронғу,
Узун бунча тун?
Юлдуз қатор чироғлар ёғду
Тўкмасми мен-чун?

«Хайрли кеч» тилаб мезбонлар
Кетар йўлига,
Топширишиб мени серардоғ
Хонам қўлига.

Шу хонада тунаш ҳам бурчим,
Ёт юртда танҳо.
Лекин, мудом буюк таянчим,
Юртим нақ зиё.

Ўрар мени ёрқин оғушдай,
Қоронғу тунда.
Уясида сайраган қушдай,
Ёзаман шунда.

Ёзганимни минг сирга тўлиқ
Ёт тун ўқирми?
Ўз тилида шўх ёки сўниқ
Қўшиқ тўқирми?

Ўқий берсин, ҳаммаси аниқ,
Сатрларимда.
Чунки шундай муҳаббат ёниқ
Томирларимда.

Ўқувчимга

Юрак ниҳол олов қўйнида
Ёнар, қулар, яшнарди шайдо.
Орзу, ҳиснинг соф ўйинида,
Илк шеърларим бўларди пайдо.

Шеъринг мурғак, лекин дилинг соз,
Нафасингда, дедингиз, ўт бор.

Ёниб куйлаш шоирликка хос,
Ўсгин, совиш билмагин зинҳор.

Бу оташни бағримдан олиб,
Водийларга, гулларга бердим.
Тўқувчини қўшиққа солиб,
Қўриқ ерлар бағрига кирдим.

Ишқ - ҳақиқат қудрати гўё
Менинг билан тебратди қалам.
Қўшиқларим билмай ғаш, риё,
Ошкор кулдим, ошкор чекдим ғам.

Дили шоир ҳассос бир элга,
Фарзандлигим нақл этар бурчим.
Халқ қалбидай бир гўзал шеърга
Етармикан ҳеч қачон кучим...

Усмон Носир (1912-1944)

Усмон Носир 1912 йил Наманган шаҳрида хизматчи оила-сида дунёга келди. Кўп ўтмай, 1921 йили унинг оиласи Қўқонга кўчиб келди. У “Янги ҳаёт” мактабида, 1929-1930 йилларда Москвадаги кинематография давлат илмгоҳининг 1-курсиди, 1933-1934 йилларда Самарқанд Педагогика ака-демиясида таҳсил олди. Бадий ижод билан жуда эрта шу-ғулланган Усмон шоир ва ёзувчи Чўлпонни ўзининг устози деб ҳисобларди.

1930 - йилларнинг ўрталарида Тошкентга кўчиб келган Усмон Носир собиқ иттифоқ миқёсидаги кўпгина қурултой-ларда қатнашди. Фавқулодда истеъодли шоир Усмон Но-сир шеърят осмонида тонг юлдузидек порлади. Эндигина 24 баҳорни қаршилаган ёш Усмон 1937 йили қамоққа олин-ди, қамоқдаги қийноқларга бардош берди, бироқ оғир хас-талиikka чалинган шоир 1944 йил Кемерово вилоятидаги Моршанск шаҳри лагерларидан бирида вафот этди. Усмон Носирнинг қабри Суслово қабристонидадир.

Усмон Носир Шарқ шеъряти билан бир қаторда ғарб ва рус поэзиясини ҳам яхши эгаллаган эди. У ўзбек шеъряти-га сонет жанрини олиб кирди.

Усмон Носир гўзал, нафис шеър ва дostonлар ёзиш билан бир қаторда, “Зафар”(1929), “Назиржон Халилов”(1930),

“Нахшон”(1931), “Сўнги кун” каби пьесалар ёзгани ҳам маълум. Унинг “Гўрўғли” пьесаси эса йўқолган. Усмон Носир 1936 йили Пушкиннинг “Боқчасарой фонтани”, Лермонтовнинг “Иблис” (“Демон”) асарларини ўзбек тилига ўтирган.

Юрак

Юрак, сенсан менинг созим,
Тилимни найга жўр этдинг.
Қўзимга ойни беркитдинг,
Юрак, сенсан ишқибозим.

Сенга тор келди бу кўкрак,
Севинчинг тошди қирғоқдан,
Тилим чарчар, ажаб, гоҳи
Сени таржима қилмоқдан.

Сен эй, сен - ўйноқи дилбар,
Зафардан изла ёрингни.
Тўлиб қайна, тошиб ўйна,
Тирикман, куйла борингни.

Итоат эт! Агар сендан
Ватан рози эмас бўлса,
Ёрил, чақмоққа айлан сен,
Ёрил! Майли, тамом ўлсам.

Монолог

Севги! Сенинг ширин тилингдан
Ким ўпмаган, ким тишламаган?
Дардинг ёйдай тилиб кўксидан,
Ким қалбида қонлар тўкмаган?

Сени яхши биламан, гўзал.
Петраркани ўқиганим бор,
Буюк Римнинг Сапфоси азал
Хаёлимни ошиқдай тортар.

Биламанки, Тассо бечора
Роҳат кўрмай ўтган бир умр.
Эй маккора қиз, Леонора,
Номи қора билан ёзилгур!...

Балки, гулдан яралган пари
Тош кўнгилли Биатрича?
Гадосан, - деб қочмаса нари
Данте бахтли бўларди пича!

Балки Гамлет ойдин тунларда
Офелияни эркалатарди,
Балки узун сочини силаб
Азонгача эртак айтарди.

Агар хиёнатни билмаса,
Эзмаса фожиа юрагин!
Йўқ. Йўқ, шоир! Гар шундай бўлса,
Шекспирнинг йўқди кераги!

Дездемона, гуноҳсиз дилбар,
Жигар қонларингни ичган ким?
Биламан, Отелло, биламан.
Отелло ҳақлими?... Шоир жим!...

Жим!.. уфқдан ботар қуёшни
Шарт кесилган бошга ўхшатдим.
Парча-парча куйган шафақлар
Тирқираган қонни эслатди!

Қандай қўрқинч! Қандай қабоҳат!
Мумкин эмас ҳеч қийналмасдан!
Ақлидан озганми муҳаббат?
Мумкин эмас, қарши турмасдан!

Мумкин эмас, эй олий жаноб,
Неча юракни айлаб хароб,
Шоҳона тош кийган муҳаббат,
Мумкин эмас! Қандай қабоҳат.

Ки одамнинг ўзлигинимас,
Ҳиссини ҳам хароб қилса давр!
Қийналаман!.. Юрагимда ҳавр.
Бу қаршилиқ! Ён! Гина эмас,
Бу қаршилиқ! Кўринг тарихни.

Парвонадек қаноти куйган
Бу қаршилиқ! Кўринг тарихни
Умр тепасида мушт тутган..

Қийналаман виждон билан ман.
Мумкин эмас, қарши турмасдан.

Ўз зиммамга катта иш олдим,
Эҳтимолки, тамом қилмасдан-
Умрим тугар. Аммо бўлмайди
(Кўнглим ўрнига ҳеч тушмайди!)
Сенга қарши бош кўтармасдан,
Асрларни йиғлатган севги!!!

Боғим

О, у қандай фусункор!
Нур билан тўлган бутун.
Гуллари чаман-чаман,
Мен уларни ичаман:
Кўнглимда яшнар баҳор..
Нур билан тўлган бутун.

Баргдек узилиб кетсам,
Унутмас мени боғим:
Ишимни ҳурмат қилур,
Гуллардан ҳайкал қурур.
Минг йиллардан кейин ҳам
Унутмас мени боғим!

Шеърларим янграб қолур..
Бир умрга ўлмайман!
Ҳаётимнинг давоми-
Келажагимга ҳомий.
Ўрнимга боғбон бўлур:
Бир умрга ўлмайман!

О, у қандай давомдор!
Нур билан тўлган бутун.
Гуллари чаман-чаман,
Мен уларни ичаман:
Кўнглимда яшнар баҳор
Нур билан тўлган бутун.

Денгизга

Оқ денгиз, яхши қол! Яхши қол, шимол!
Кўнглимда ишқингни олиб қайтаман.
Сочимни ўйнайди муздек шўх шамол,
Мен унга дардимни қандай айтаман?

Кечқурун қирғоқда айланиб танҳо
Севдим, севиб қолдим тўлқинларингни,
Ойни чўмилтирган тинч тунларингни
Тушимда кўрганда не қиларман, о ?

Ўйнагил сўнг марта, чайқал, эркалан!
Армоним қолмасин кетар олдимда.
Бағрингда балиқдай сузган оқ елкан
Бир умр сайр этгай менинг ёдимда..

Яхши қол, эркин сув! Яхши қол, денгиз!
Тўлқинлар, қўйнимга қиздай кирдингиз..

Эркин Воҳидов (1936 йили туғилган)

Ўзбекистон Қаҳрамони, истеъдодли шоир Эркин Воҳидов 1936 йил Фарғона вилоятининг Олтиариқ туманида зиёли оилада дунёга келди. Ота-онасидан эрта етим қолган Эркин Тошкентлик тоғаси Соҳибоевлар хонадонида вояга етди. 1955 йили ўрта мактабни, 1960 йилда ТошДУнинг филология факультетини тугатди. 7-синфда ўқиб юрган кезларидаёқ биринчи шеъри “Муштум” журналида босилиб чиқди.

Шоир “Ёш гвардия” ва Гафур Ғулوم нашриётларида ишлади, “Ёшлик” журнаliga бошчилик қилди. Шўролар давридаги камситишларга қарамасдан Эркин Воҳидов бармоқ билан бир қаторда аруз вазнида ижод қилиб, ниҳоятда гўзал, нафис, бетакрор ғазаллар ёзди, аруз вазнининг бой мусиқий имкониятларидан фойдаланди. Муболағасиз айтиш мумкинки, Эркин Воҳидов ўзбек ғазалини яна бир поғона юксакликка олиб чиқди.

Эркин Воҳидовнинг “Юрак ва ақл”, “Менинг юлдузим”, “Ёшлик девони”, “Ҳозирги ёшлар”, “Муҳаббат”, “Тирик сайёралар” шеърий тўпламлари, “Олтин девор” комедияси, “Руҳлар исёни”, “Истанбул фожиаси” каби дostonлари маълум ва машҳур. Эркин Воҳидов буюк немис шоири И.Гётенинг “Фауст” ва доғистонлик шоир Р.Ҳамзатовнинг “Менинг Доғистоним” асарларини ўзбек тилига ўгирди.

Эркин Воҳидов миллатпарвар шоир сифатида Ўзбекистонимизни дунёга танитишда катта ҳисса қўшиб келмоқда. Шоир Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси юқори палатаси Сенатининг қўшма раиси.

Севги

Ўн саккизга кирмаган ким бор,
Боғингдан гул термаган ким бор.
Сен ҳақингда ёзиб тўрт сатр
Сирдошига аста кўрсатиб,
Қўшни қизга бермаган ким бор.

Дастлаб ҳар ким қалам олган он
Ёниб сени куйлар бегумон.
Маскан қуриб ҳар бир кўнгилдан,
Ошиқларни қолдириб тилдан,
Шоирларни қилурсан бийрон.

Тушдим чоғи мен ҳам доминга,
Эзгу ҳислар бахш этдинг менга,
Ҳаётимга зар лавҳа бўлдинг,
Илк шеъримга сарлавҳа бўлдинг,
Хаёлларим улфатдир сенга.
Юрагимда ҳис этдим қанот,
Тилсим каби очилур ҳаёт,
Висолдаги дамларим ширин
Ҳижрондаги ғамларим ширин
Қулиб боқар менга коинот.

Ўн саккизга кирмаган ким бор
Боғингдан гул термаган ким бор.

Дебоча (Ёшлик девонидан)

Истадим сайр айламоқни
Мен ғазал бўстонида.
Кулмангиз, не бор сенга деб
Мир Алишер ёнида.

Шеърят дунёси кенг,
Гулзори кўп, бўстони кўп,
Ҳар кўнгил арзини айтур
Неки бор имконида.

Эй мунаққид, сен ғазални
Кўҳна деб камситмагил,

Севги ҳам Одам Атодан
Қолган инсон қонида.

Тошга ҳам ширин ғазал
Бахш айлагай оташ ва жон,
Шавқ ўти ёнса агар
Шоир - ғазалхон қонида

Рост, ғазал авжида барча
Ой ила Зухро эмас,
Қўп эрур сомончилар ҳам
Шеърият осмонида..

Дўстларим, шоир деманг,
Эркин ғазал шайдосидур,
Ёш денгу маъзур тутинг
Саҳв ўлса гар девонида

Лола

Дейман: саҳар шафақдан
Учқунми, лоласанму,
Шодлик майига тўлган
Гулгун пиёласанму?

Дейди: қизиқ саволинг,
Қайда, ажаб, хаёлинг,
Еллар кўриб бу ҳолинг
Кулмоқда, боласанму?

-Сўзимни қаттиқ олма,
Бошингни қуйи солма,
Бунча қизарма, лола,
Мендан уяласанми?

-Сен айт-чи, қайси ёғдан,
Қайси чаман ва боғдан?
Кулсанг дедим, шу тоғдан
Тушган шалоласанму?

-Билсанг, уйим шаҳарда,
Келдим сенга саҳарда,
Юр, хўп десанг агарда,
Ё шунда қоласанму?

- Кўксингда, майли, инсон,
Сенга фидо қилай жон.
Баргимни шеър ёзилган
Дафтарга соласанму?

- Дема фақат варақдан,
Жой олгусен юракдан,
Учқунмисан шафақдан
Ёинки лоласанму,
Ёқут пиёласанму?

Ўзбегим

Тарихингдур минг асрлар
Ичра пинҳон, ўзбегим,
Сенга тенгдош Помиру
Оқсоч Тиёншон, ўзбегим.

Ёғди тўрт ёндин асрлар
Бошингга тийри камон,
Умри қурбон, мулки тарож,
Юрти вайрон, ўзбегим.

Сўйласин Афросиёбу
Сўйласин Ўрхун хати,
Кўҳна тарих шодасида
Битта маржон, ўзбегим.

Давр ҳукмига ва лекин
Бир умр бош эгмадинг,
Сен - Муқанна, сарбадор - сен,
Эрксевар қон, ўзбегим.

Ал Беруний, Ал Хоразмий,
Ал Фороб авлодидан,
Асли насли балки Ўзлуқ,
Балки Тархон, ўзбегим.

Сен на зардушт, сен на буддий,
Сенга на оташ, санам,
Одамийлик дини бирла
Тоза имон, ўзбегим.

Ўтдилар шўрлик бошингдан
Ўйнатиб шамширларин
Неча қоон, неча султон,
Неча минг хон, ўзбегим.

Маърифатнинг шуъласига
Талпиниб зулмат аро,
Кўзларингдан оқди тунлар
Кавкабистон, ўзбегим.

Тоғларинг тегрангда гўё
Бўғма аждар бўлди-ю,
Икки дарё - икки чашминг,
Чашми гирён, ўзбегим.

Тузди-ю Мирзо Улуғбек
Кўрагоний жадвалин,
Сирли осмон тоқига илк-
Қўйди нарвон ўзбегим.

Қайсари Рум найзасидан
Бағрида доғ узра доғ,
Чингизу Боту тигига
Кўкси қалқон, ўзбегим.

Мир Алишер наърасига
Акс-садо берди жаҳон,
Шеърят мулкида бўлди
Шоҳу султон ўзбегим.

Илму шеърда шоҳу султон,
Лек тақдирига қул,
Ўз элида чекди ғурбат,
Зору нолон ўзбегим.

Мен Ватанни боғ деб айтсам,
Сенсан унда битта гул.
Мен Ватанни кўз деб айтсам,
Битта мужгон ўзбегим.

Мирзо Бобур - сен, фиғонинг
Солди олам узра ўт,
Шоҳ Машраб қони сенда
Урди тугён, ўзбегим.

Фахр этарман, она халқим,
Кўкрагимни тоғ қилиб,
Кўкрагида тоғ кўтарган
Танти деҳқон ўзбегим.

Шеърятнинг гулшанида
Сўлди маҳзун Нодира
Сийм танни ювди кўз ёш,
Кўмди армон, ўзбегим.

Ўзбегим деб кенг жаҳонга
Не учун мадҳ этмайин!
Ўзлигим билмоққа даврим
Берди имкон, ўзбегим.

Йиғлади фурқатда Фурқат
Ҳам муқимликда Муқийм,
Нолишингдан Ҳинду Афғон
Қилди афғон, ўзбегим.

Мен буюк юрт ўғлидурман,
Мен башар фарзандиман,
Лекин аввал сенга бўлсам
Содиқ ўғлон, ўзбегим.

Тарихинг битмакка, халқим,
Мингта Фирдавсий керак,
Чунки бир бор чеккан оҳинг
Мингта дoston, ўзбегим.

Менга Пушкин бир жаҳону
Менга Байрон бир жаҳон,
Лек Навоийдек бобом бор,
Кўксим осмон, ўзбегим.

Орта қолди кўҳна тарих,
Орта қолди дард, ситам,
Кетди ваҳминг, битди заҳминг,
Топди дармон, ўзбегим.

Қайга бормай, бошда дўппим,
Ғоз юрарман гердайиб,
Олам узра номи кетган
Ўзбекистон, ўзбегим.

Бўлди осмонинг чароғон
Толе хуршиди билан,
Бўлди асрий тийра шоминг
Шуъла афшон, ўзбегим.

Бу қасидам сенга, халқим,
Оқ суту туз ҳурмати,
Эркин ўғлингман, қабул эт,
Ўзбегим, жон ўзбегим.

Камтарлик ҳақида

Гарчи шунча мағрур турса ҳам,
Пиёлага эгилар чойнак.
Шундай экан, манманлик нечун,
Кибру ҳаво нимага керак?

Қамтарин бўл, ҳатто бир қадам
Ўтма ғурур остонасидан.
Пиёлани инсон шунинг-чун
Ўпар доим пешонасидан.

Абдулла Орипов
(1941 йил туғилган)

Ўзбекистон халқ шоири, Ўзбекистон Қоҳрамони Абдулла Орипов 1941 йили Қашқадарё вилояти Қосон туманида деҳқон оиласида туғилган. 17 ёшида ўрта мактабни олтин медалга битириб, 1958 йил ТошДУ филология факультетининг журналистика бўлимига ўқишга кириб, уни муваффақиятли тугатди. 1965 йили унинг биринчи шеърий тўплами - “Митти юлдуз” нашр этилди. Ўтган қирқ йил давомида шоир катта ижодий йўлни босиб ўтди. Абдулла Орипов нашриётларда, театрда, Тошкент Маданият институтида, республика Ёзувчилар уюшмасида фаолият кўрсатди. Таржимонлик билан шуғулланиб, Италиянинг буюк шоири Данте Алигьеренинг “Илоҳий комедия”си (“Дўзах” қисми) ўзбек тилига ўтирди. Шоирнинг шеър ва дostonлари, теран мазмунли, фалсафий мушоҳадали бетакор назми халқ орасида машҳур бўлиб кетган. У Алишер Навоий, Ҳамза номидаги давлат мукофотларига сазовор бўлган. Унинг ўнлаб шеърий тўпламлари ва тўрт жилдли “Танланган асарлар”и (2000-2001) нашр этилган.

Абдулла Орипов ҳозирги пайтда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига раҳбарлик қилиши билан бир қаторда, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси сенатори сифатида ҳам фаолият кўрсатмоқда.

Мен нечун севаман Ўзбекистонни?

Мен нечун севаман Ўзбекистонни,
Тупроғин кўзимга айлаб тўтиё.
Нечун Ватан дея еру осмонни,
Муқаддас атайман, атайман танҳо.
Аслида дунёда танҳо нима бор,
Пахта ўсмайдими ўзга элда ё?
Ёки қуёшими севгимга сабаб?
Ахир қуёшли-ку бутун Осиё.

Мен нечун севаман Ўзбекистонни?
Боғларин жаннат деб кўз-кўз этаман,
Нечун ардоқларкан тупроғини мен
Ўпаман: “Тупроғинг бебаҳо, Ватан...”
Аслида тупроқни одил табиат
Тақсим айлаган-ку ер юзига тенг.
Нечун бу тупроқ, деб йиғлади Фурқат,
О, Қашқар тупроғи, қашшоқмидинг сен?!
Хўш, нечун севаман Ўзбекистонни,

Сабабини айтгин десалар менга,
Шоирона гўзал сўзлардан олдин
Мен таъзим қиламан она халқимга:
Халқим, тарих ҳукми сени агарда
Мангу музликларга элтган бўлсайди,
Қорликларни макон этган бўлсайдинг,
Меҳрим бермасмидим ўша музларга?
Ватанлар,
Ватанлар,
Маили, гулласин,
Боғ унсин мангулик музда ҳам, аммо
Юртим, сени фақат бойликларинг-чун
Севган фарзанд бўлса, кечирма асло!

* * *

Сен Пушкиннинг севган малаги,
Сен Гёте орзу этган қиз.
Сен Байроннинг ўтли юраги
Сен Гейнени ёндирган юлдуз.
Алишернинг Гулисисан сен,
Сен Лутфийнинг сўлим ғазали.
Булбулисан Ҳофиз гулшанин
Ва Хайёмнинг ширин асали,
Толеимда нозланиб турган
Эй сен, менинг эрка гўзалим!

Инсон қалби

Инсон қалби билан ҳазиллашманг сиз,
Унда миллат яшар, унда тил яшар.
Унда аждод фаҳри яшайди сўзсиз,
Унда истиқомат қилади башар.

Инсон қалби билан ҳазиллашманг сиз,
Унда она яшар, яшайди Ватан.
Уни жўн нарса деб ўйламанг ҳаргиз,
Ҳайҳот! Қўзғалмасин бу қалб дафъатан!...

Инсон манзараси

Баъзан ўйлаб дейман, не бўларди гар
Қудратин кўргазса табиат ҳассос.
Ва инсон суратин унинг муқаррар
Феълу атворига айлаб қўйса мос.

Бунёд бўлар эди ажиб бир ҳолат,
Не-не инсонларнинг абас ор, шарми.
Намоён бўларди аввал хушомад,
Эмаклаб юрарди бу қавмнинг бари.

Бешак яширарди турфа қилмишин
Издихом ичида бадкор мунофиқ.
Таниб бўлмас эди лекин юришин,
Яъни ўз феълига мос ва мувофиқ.

Қанчалар ранг-баранг инсон ҳаёти,
Бари очиқ-ойдин, шундоқ туради.
Оёғи осмонда ивгогар зоти
Айри тили билан изғиб юрарди.

Ҳа, магар чеврилса олам шу тахлит,
Имон келтирардим бир ҳолга бешак:
Оёгин заминга қадаган собит,
Комил Инсон зоти не чоғлик юксак.

Фақат у мавжудки, олам файзиёб,
Фақат инсонликка унинг ҳаққи бор.
Устувор инсонлар, сиз не чоғ ноёб,
Сизни учратган қалб не чоғ бахтиёр...

Ўзбекистон

Юртим, сенга шеър битдим бу кун,
Қиёсингни топмадим асло.
Шоирлар бор, ўз юртин бутун
Олам аро атаган танҳо.
Улар шеъри учди кўп йироқ
Қанотида кумуш диёри,
Бир ўлка бор дунёда, бироқ
Битилмаган дostonдир бори:
Фақат ожиз қаламим маним,
Ўзбекистон, Ватаним меним.

Юрмасман ҳеч беҳиштни излаб,
Тополмасам чекмасман алам!
Ўтирмасман эртақлар сўзлаб,
Мусалло деб йўнмасман қалам!
Қўкламингдан олиб сурурни,
Довруғ солди устоз Олимжон,

Ғафур Ғулом туйган ғурурни
Қилмоқ мумкин дунёга дoston.
Олис тарих қадамим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Кечмишинг бор чиндан ҳам узоқ,
Илғай олмас барчасин кўзим.
Мақтамасман мозийни бироқ,
Ўтмишингни ўйлайман бир зум.
Забтга олиб кенг Осиёни,
Бир зот чиқди мағрур, довонгир,
Икки аср ярим дунёни
Зир қақшатди Буюк Жаҳонгир.
Айтгум, бу кун, у маним, маним
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Боболардан сўз кетса зинҳор,
Бир калом бор гап аввалида,
Осмон илми туғилган илк бор
Кўрагоний жадвалларида.
Қотил қўли қилич солди маст
Қуёш бўлиб учди тилла бош.
Дўстлар, кўкда юлдузлар эмас,
У - Улуғбек кўзидаги ёш.
Ерда қолган, о, таним маним,
Ўзбекистон, Ватаним, маним.

Кўз олдимдан кечар асрлар,
Кўз-кўз этиб нуқсу чиройин.
Сарсон ўтган неча насллар,
Тополмасдан туғилган жойин.
Америка - сеҳрли диёр,
Ухлар эди Колумб ҳам ҳали,
Денгиз ортин ёритди илк бор,
Берунийнинг ақл машғали.
Колумбда бор аламим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Кўп жаҳонгир кўрган бу дунё
Ҳаммасига гувоҳ ер ости.
Лекин, дўстлар, шеър аҳли аро
Жаҳонгири кам бўлар, рости.
Беш асрким, назмий саройни
Титратади занжирбанд бир шер.

Темур тиғи етмаган жойни
Қалам билан олди Алишер.
Дунё бўлди чаманим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Боболардан сўзладим, аммо
Бир зот борким баридан суюк:
Буюкларга бахш этган даҳо,
Она халқим, ўзингсан буюк.
Сен ўзингсан, энг сўнгги нонин
Ўзи емай ўғлига тутган.
Сен ўзингсан, фарзандлар шонин
Асрлардан опичлаб ўтган.
Она халқим, жон-танним маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Бош устингдан ўтди кўп замон,
Ўтди Будда, ўтди Зардушти.
Ҳар учраган нокасу нодон,
Она халқим, ёқангдан тутди.
Сени Чингиз ғазабга тўлиб
Йўқотмоқчи бўлди дунёдан.
Жалолиддин самани бўлиб
Сакраб ўтдинг Амударёдан.
Сенсан ўшал саманим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Толеингда бор жон, яшаш,
Гоҳ қон ичдинг, гоҳида шароб.
Этмоқ бўлиб юртим хомталаш,
Бош устинга келди инқилоб.
Чора истаб жанг майдонидан
Самоларга учди унларинг,
Шаҳидларнинг қирмиз қонидан
Алвон бўлди қора тунларинг.
Қонга тўлган кафаним маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Лекин офтоб поймол ўлмас,
Кавакларда қолмас ой нури,
Одил ҳакам - ҳақ бор, беғараз,
Мазлумларнинг буюк ғамхўри.
Қилич серпаб толе тонгида
Ўзлигингни таниб қолдинг сен.

Ўғлонларнинг қатра қонида
Ўзбекистон номин олдинг сен.
Номи қутлуғ гулшаним маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Тинч турарми бу кўҳна олам,
Тинч турарми доғули замон.
Оромингни бузди сенинг ҳам
Фашист деган ваҳший оломон.
Қоним оқди Данцигда маним,
Собир Раҳим йиқилган чоғда.
Лекин, юртим, кезолмас ғаним,
Ўзбекистон аталган боғда.
Сенсан номус ва шаъним маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Кеч куз эди, мен сени кўрдим,
Деразамдан боқарди биров.
У сен эдинг, о, деҳқон юртим,
Турар эдинг ялангтўш, яёв.
Ташқарида изиллар ёмғир,
Кир, бобожон, яйрагил бироз.
Дединг: - Пахтам, қолди-ку, ахир,
Йиғиштирай келмасдан аёз.
Кетдинг, умри маҳзаним маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Сен кетарсан балки йироққа,
Фарғонада балки, балқирсан.
Балки чиқиб оқарган тоққа,
Чўпон бўлиб гулхан ёқарсан.
Балки устоз Ойбекдек тўлиб
Ёзажаксан янги бир дoston.
Балки Ҳабиб Абдулла бўлиб,
Саҳроларда очажаксан кон,
Тупроғи зар, маъданим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Майли, юртим, кезсанг ҳам дунё,
Фазоларга қўйсанг ҳам қадам,
Ўзлинггни унутма асло,
Унутма ҳеч, онажон ўлкам.
Бир ўғлингдек мен ҳам бу замон
Кечмишингни қилдим томоша.

Иқболини кўролдим аён
Истиқлолнинг уфқлари оша.
Иқболи ҳур, шўх-шаним маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Завол кўрма ҳеч қачон, ўлкам,
Завол билмас шу ёшинг билан.
Музаффар бўл, ғолиб бўл, ўктам,
Дўсту-ёринг, қардошинг билан.
Асрларнинг силсиласида
Боқий тургай кошонанг сенинг.
Улуғ башар оиласида
Мангу ёруғ пешонанг сенинг.
Мангу ёруғ масканим маним,
Ўзбекистон, Ватаним маним.

Версал хотиралари

Бир куни Ғафур Ғулом жасоратин айлаб жам,
Ўзбекнинг ғурурига бўлди гўё кўзу қош.
Деди: қадим Тошкентнинг номин қилиб мукаррам -
Париж, Румо, Лондонга алишмайман сени, Шош!

Ҳа, шубҳасиз, ўз юрти, ўз Ватан тупроғини
Ҳаттоки жаннатга ҳам алмашмаган зот ҳақдир.
Бироқ башар дарахтин ҳар битта япроғини
Ўз боғимнинг барги деб айта билмоқ ҳам бахтдир.

Ҷамики одамзодни яратган қодир Ҳаллоқ,
Маконни тақсим этмиш бизга Ғарбу Шарқ дея,
Барчамизга баробар нур сочар офтоб порлоқ,
Ёзсанг арзир уларнинг ҳар бирига мадҳия.

Мақтанма, лекин Париж, мақтанма сен ҳам Лондон,
Назар солгин Самарқанд, Хиваю Бухорога.
Мен ҳам энди лоф уриб, юрмайин кибор, хандон,
Назар ташлай муаззам Версал каби маъвога.

Ям-яшил ўрмон ичра қад кўтармиш қасрлар,
Бу фаранг даҳосининг бус-бутун, жамул-жами.
Санъатга айланмишдур бунда не-не асрлар,
Акс этмиш барчасида Инсоннинг шодлик, ғами.

Боқсанг гумбазлар ичра малойиклар чарх урар,
Самовий манзарадан дарак бергай ҳар бир ранг.
Гўё киприк қуриган кўздек дахлсиз улар,
Гавҳарингни асрабон, балли, сенга, эй фараанг.

Афсус, менинг Ватаним асоратда қул эди,
Вайрона бўлмиш эди қанча қутлуғ иморат.
Китобларим ғорату, саройларим кул эди,
Эрксиз элнинг қисмати мудом шундан иборат.

Буюк боболаримнинг мозор тошларин ҳатто
Ўмариб кетган эди сур, қароқчи карвонлар.
Бугун ғурбатда улар мунғайиб турар танҳо,
Боқаман, бўғзимда тош, дилим тўла армонлар.

Ўтган-кетган тарихни қаламга олар бўлсам,
Қўшилиб йиғлармиди кўҳна Европа ўзи.
Азалий маломатни юзига солар бўлсам,
Бир карра қораярди унинг ҳам шон юлдузи.

Маили, Версални кўриб, тасанно айтай бу он,
Бул каби мўъжизалар мангу турсин жаҳонда
Истиқлол келди, шукр, дўстим, Алишер, ишон,
Минг бир Версал яралгай озод Ўзбекистонда.

Рауф Парфи (1943-2005)

Рауф Парфи (тахаллуси - Ўзтурк) 1943 йил Тошкент вилоятининг Янгийўл туманида дунёга келди. 8-синфни Шўрлисой қишлоғида тугатиб, кейин Янгийўл шаҳридаги кечки мактабда ўқишни давом эттирди ва меҳнат фаолиятини бошлади.

Шоир Рауф Парфи 1960-1965 йилларда ТошДУнинг филология факультетида таҳсил олди. Шоир газеталарда, кинематография давлат қўмитасида, Гафур Гулом нашриётида, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида, «Жаҳон адабиёти» журналинда фаолият юритди. 1992 йили халқаро Маҳмуд Қошғарий совринига сазовор бўлди, 1999 йили эса унга «Ўзбекистон халқ шоири» унвони берилди. Рауф Парфи Байроннинг «Манфред», Нозим Ҳикматнинг «Инсон манзаралари», Маҳмуд Ҳодийнинг «Озодлик лавҳалари», Карло Каладзенинг «Денгиз ҳаёти», А.Дюманинг «Уч сарбоз» асарларини ўзбек тилига ўгирди.

Рауф Парфи 1968 йили “Карвон йўли” шеърий китобини эълон қилган бўлса, 1970 йил “Акс-садо”, 1973 йил “Тас-вир”, 1975 йил “Хотирот”, 1977 йил “Кўзлар”, 1978 йил “Қайтиш”, 1986 йил “Сабр дарахти”, 1989 йил “Суқунат”, 2000 йил “Тавба” тўпламларини нашр эттирди.
1993 йил унинг “Сайланма”си чоп этилди.

Она Туркистон
Абдулла Қодирий хотирасига

1.
Хотирамнинг қаър-қаърида тарих
Доим сўзлаб турар эдинг ҳикоя.
Тутқун қуш сингари қолурман ғариб,
Руҳимга булутлар ташлайдир соя.

Бот-бот хаёлимдан чекинди мубҳам,
Фикримдан юлқинди Ватан қораси.
Олисда милтираб сўнаётган шам
Кўҳна ҳасратимнинг машъум яраси.

Кишанбанд қилинар қўлларим гўё,
Тупроққа қўшила бошлайди таним.
Шу қадар юраги тормидир - дунё
Наҳот фарзандига - ўзига ғаним.

Ўзи юрагимга жо бўлди, аммо
Нечун сиғдирмади, нечун Ватаним?!

2.
Кўрингиз тарихни, эй туркий халқим,
Кўзимда эртанинг севинчи холос.
Ул Турондир, Туркистондир? У балким
Ичимни кемирган қадимий қасос.

Кўрингиз тарихни. Кўз олдим парда,
Қўлимдан учмоқда бу ер, бу Ватан...
Ошно тутинардим пўлат ханжарга...
Жанг майдони сари отилардим ман...

Ватан, айланарман бир кескир тошга,
Қошинга ўқ каби учиб борарман...
Наҳот тил бошқадир. Наҳот дил бошқа?!
Йўқ! Фармон кутарман, энг сўнгги фармон,

Шакланиб¹ қарарман қалққан қуёшга,
Барибир, қасос деб ёнарман ҳамон.

3.

Умр деганлари ўтмоқда шошқин,
Тилла барглари элаб йўлимга.
Сенинг мангулигинг беради таскин
Эрта узилувчи менинг умримга.
Ў, она Туркистон, куйлайман ёниб,
Дунё журъатини бердинг қўлимга.

Мен энди англадим туркий дунёни,
Мана, мен тайёрман энди ўлимга.
Эй менинг заҳматкаш, эй қутлуғ халқим,
Бергил, фақат куйиб куйламак ҳаққим.
Ортиқ масъул этар топилган бу Бахт.
“Ишқ сўзидан куйди булбул маскани”²
Тил билан куйланмас она Ватаним,
Мен сени куйламак иштайман фақат.

Чўлпон

Шу ожиз ҳолимга шоирманми мен?

Чўлпон

1.

Она тилим. Сен руҳимнинг қаноти,
Абут турк нафаси, Олтой чечаги.
Хун давридан омон келди Гиротинг,
Қутлуғ Энасойнинг эзгу эртаги.

Ўрхун бўйларида тошга айландинг,
Кўкларга санчилдинг, Турон бўлдинг сен,
Мангулик сафарга қачон шайландинг?
Қачон бу оламга-кучга тўлдинг сен?

Порлоқ осмонингда қузғунлар учди.
Э воҳ, ёғийларинг солди яғмони.
Ёғийларинг жигар-қонингни ичди.
Жигар-қон жаранги тутди жаҳонни.

¹ Шакланиб-сесканиб

² Алишер Навоий газалидан.

Онасен. Кечирдинг. Қонидан кечдинг
Бироқ кечирмадинг асло ёлғонни!

2.

Дунё оқ эмасдир, йўқ, қора бардош.
Куйиб, ёдимиздан кечганлар айтсин.
Сўзларида заҳар, кўзларида тош,
Элидан, тилидан кечганлар айтсин.

Тунлар босиб келар дунё ҳасрати,
Кунлар чизли туғён, босиб келар шеър
Нечук қисмат эрур, шоир қисмати?!
Тушларимни бузар ҳазрат Алишер...
Йиллар баҳоримни учирди чалқиб,
Музларга кўчирди ўтлуқ ёзимни.
Ахтардим муҳитдан хас каби қалқиб...
Мен ўз Юлдузимни, ўз Қуёшимни..
Юлдуз сен, Қуёш сен, сен, она халқим,
Сен учун синдирдим синмас созимни.

3.

О, шоир қисмати, ярқироқ, гулгун,
Завқларга тўлар у, бир сўзни излар.
Дунёда ҳеч бир зот билмас, не учун
Айрича кулар у, айрича бўзлар.
Йўлсизлик йўлдоши толеи нигун
Ҳеч қачон тўярми ахир ёвузлар.
Бу - халқ душмани деб тутсалар бир кун,
Барибир, у халқнинг номидан сўзлар.
Бошида қора қиш, оппоқ баҳорлар,
Юраги яриму бутун имони,
Талотум оламни шивирлаб чорлар.
Тани омонатдир, нақд эрур жони,
Кўкрак қафасида ловуллаб порлар
Буюк муҳаббатнинг қонли нишони.

Абдуллажон марсияси

Қушлар, қушлар қатор-қатор.
Қушлар, уйга қайтингиз.
Абдуллажон қайтмас зинҳор,
Ёр дўстларга айтингиз.
Ўйнар бўрон, ўйнар бўрон,
Ўйнар менинг бошимда.

Энди йўқдир Абдуллажон
Йигирма беш ёшида.
Йўллар узун, йўллар узун,
Кунлар ҳам кўп чўзилди.
Қонли ёшлар тўкди кўзим,
Жигар-бағрим эзилди.
Поезд чопар, поезд чопар,
Поезд чопар Сибирдан.
Абдуллажон жонсиз ётар,
Қароргоҳи темирдан,
Бўзлар осмон, бўзлар осмон
Бўзлаб берса бўзтўрғай.
Кўзларини Абдуллажон
Бир дам очса на бўлғай.
Нафас олмай ул ухлайди,
Кўкрагида ўнг қўли.
Ер йиғлайди, Эл йиғлайди,
Йиғлар ўзи ҳам ўлим.

Ҳалима Худойбердиева
(1947 йил туғилган)

Ўзбекистон халқ шоираси Ҳалима Худойбердиева 1947 йил Сирдарё вилоятининг Боёвут туманида туғилди, унинг отаси Умнатқул ака боғбон бўлиб, онаси Шарофат опа бўлғуси шоира икки яшарлигида вафот этган. Ҳалимага холаси Қаршигул Хонназар қизи оналик қилди. Ҳалима ўрта мактабни тугатиб, 1968-1971 йилларда ТошДўнинг журналистика факультетида таҳсил олди. 1975-1977 йилларда Москвадаги Жаҳон адабиёти институтининг олий курсларида ўқиди. 1985 йилдан бошлаб қарийб 10 йил давомида “Саодат” журналининг бош муҳаррири вазифасида ишлади. 1990 йилда шоирага “Муқаддас аёл” тўплами учун Ҳамза номидаги Давлат мукофоти берилди.

Ҳалима Худойбердиеванинг биринчи шеърий тўплами “Илк муҳаббат” деб номланиб, 1969 йили нашр этилган эди. Шундан бери қатор китоблари, дoston ва шеърлари матбуот юзини кўриб келмоқда. 2000 йилда шоиранинг шеърлари ва шеърий туркумларидан танлаб олинган “Сайланма”си чоп этилди.

Бегим, сизни худойим...

Бегим, Сизни Худойим расо қилиб яратган,
Кимларнидир ўйчану Сизни кулиб яратган.
Ногаҳон бериб қўйиб бу ақлни, камолни,
Ўзи ҳам рашк, ҳасадда тўлиб-тўлиб яратган.

Қия тушган нигоҳни армонга йўймагайсиз,
Қиз қалбига севмоқни осонга йўймагайсиз,
Қийнамангиз, у ўзи ўртангувчи бир бағир,
Бу бағирни кенгликда осмонга йўймагайсиз.

Сиз худдики Фарҳодсиз, Ширин қайдадир, бегим,
Орзуларим дилда-ю, нолам найдадир, бегим.
Сиз десам бар тутқазмай сочилмай ўйларимдай
Бу тонг қаро сочларим майда-майдадир, бегим,

Сизни мен ўзимга ҳам лойиқ кўрмам, рости гап,
Ўзгага бермоқ эса, тушимга кирмас ухлаб.
Ўзга билан кетсангиз, равон йўллар қолмасин,
Бегим, иккиланмасдан ер юзин ташланг михлаб.

Михнинг, тиғнинг заҳрини сезмай ёниб бораман,
Ишқ зардобли шаробдир, қониб-қониб бораман.
Ҳайратларда қотгайсиз мени кўрганда ул дам,
Ёнингиздаги совуқ сулудан совурсиз ҳам,

Сизни обдон музлатгач, ўзим қайтарман, чунки
Бунгача йўқ садоқат, бундан сўнг ҳам бўлур кам.
Ўзга тортмам, чексам ҳам шунча жабру жафони
Ўзгага ҳам бермасман, сиздек бир бевафони!

Бегим, сизни худойим расо қилиб яратган...

Менга айт

Сен ойга қўлингни чўзиб толмагил,
Ой-ой-да, ўрганган, ёлғиз ҳол, кетар.
Қуёшга дардингни тўкиб солмагил,
Қартайган қуёш ҳам ҳолсиз чол, кетар.

Сен тоққа қилганинг билан арзи-дод,
Тоғ-тоғ-да, сир бермай тургани турган.
Чўққидан кутмагил бирор-бир имдод,
Эгилган чўққини, айтгил, ким кўрган?

Жилғага сир айтсанг тоқатинг битиб
Чулдираб, шўх қақ-қақ отиб кетади.
Тош, харсанг оралаб, паналаб ўтиб,
Кимгадир сиригни сотиб кетади.

Менга айт, менинг бир қалғам бор тинч, кенг,
Бу - юрак, мен уни чуқур ўяман.
Ва сенинг сиригни ўшал қалғанинг
Энг хавфсиз ерига кўмиб қўяман.
Менга айт...

Бу ўт...

Қайда дард эли бўлса мубтало Увайсийман

Ким билур бу ҳаётда қай тақдир аъло бўлғай,
Шоирга ўз юраги бир умр бало бўлғай,
Қайда дард эли бўлса шоир мубтало булғай,
Менам билмам, дунёга ғамми, нурман, моможон,
Мубталолик дардига меросхўрман, моможон.

Гарчанд зикр этганлари булбул бўлган, гул бўлган,
Гарчанд ҳар ашъориға минглаб юрак қул бўлган,
Бедилни билардингиз, дили ёниб кул бўлган,
Нечук сиза шу ўтга кўп шошдингиз, моможон,
Кўра-била ўт билан ўйнашдингиз, моможон.

Ҳазрати Навоий-ку назм бобида шоҳ ўтди,
Мангу такрор ўлмағай энди бу янгроқ, ўтди.
Аммо кўнгил уйида ёқмасдан чироқ, ўтди,
Аммо бу соҳир кўнгил доғ отди-ку, моможон,
Ёраб, шоҳ йигит умри тоқ ўтди-ку, моможон.

Нодираи даврон-ку сурардилар давронни,
Шеър ила куйлатарди халқию Умархонни.
Нечун кун келиб у ҳам жаллодга берди жонни,
Ҳатто Моҳларойимдай ойим бебахт, моможон,
Айтинг, кимга бахт берган бу шеърый тахт, моможон.

Йўқ-йўқ, гарчанд то абад дилга оғриқ ҳамроҳдир,
Шеър ўзи энг буюк бахт, бунга тарих гувоҳдир,
Шеър нурын пайқамаган қай қалб борки гумроҳдир,
Бахт ё бир эътиқодда маҳкамликми, моможон,
Бир дардманд юракка малҳамликми, моможон.

Пушкин шеърда озодлик каъбаларин тиклади,
Сўнг он қадар хор-зорни суяди, қўлтиқлади.
Собит туриб бешафқат ўз ўй кўксин тиглади.
Аввал-охир шоирни ўтда кўрдим, моможон
Азал шоир дардини катта кўрдим, моможон.

Бу ўт менга ҳам сачраб ҳар хуш дами ёндирди,
На ҳар хуш дам, ҳар битта ҳужайрамни ёндирди.
Ҳақ, шеър қолди, қолган бор ортиқ-камни ёндирди,
Қўлланг, менам шу ўтни жонда туяй, моможон,
Қўлланг, то рўзи маҳшар унда куяй, моможон.

Чимилдиққа кирмаганлар ёр-ёри

*Истиқлол йўлида озмунча ўн гулидан бир гули очилма-
ган ёш йигитлар ўққа учдимми... Қўқонда уйланмаган йигит
ўлса, мурдани ювишаётганида унинг тенгқур ўртоқлари паст
овозда ёр-ёр айтиб туришаркан.*

Ўз уйини кўрмай йигит, ўлмасин,
Қиз билан ўлтирмай йигит, ўлмасин,
Чимилдиққа кирмай йигит, ўлмасин,
Ўлса, ёр-ёр айтиларкан Қўқонда.

Сувалмаган уйи қолса бош эгиб,
Қавилмаган кўрпасига тош тегиб,
Оппоқ куёв кўйлагига ёш тегиб,
Ўлса, ёр-ёр айтиларкан Қўқонда.

Ёр-ёр айтар экан тўрт-беш ўртоғи,
Болалиги, ёшлиги эш ўртоғи,
Алпомишсахт, Алпомиштўш ўртоғи,
Ўлса, ёр-ёр айтиларкан Қўқонда.

Қадим Турон даштларида бир ёр-ёр
Ўввос солар, дала ёр-ёр, қир ёр-ёр,
Оҳ, дунёни бузар, бир ўткир ёр-ёр
Ўлса, ёр-ёр айтиларкан Қўқонда.

Увлаб, маҳшаргача етса... эҳтимол,
Увлаб, тирикларни тутса эҳтимол.
Бизларни ҳам олиб кетса... эҳтимол,
Чимилдиққа кирмаганлар ёр-ёри.

Тўртликлар

Навоий - нон. Тўсма. Унга борар йўлдан қоч,
Ғашлик қилма, тўрт ённи ҳам ёритаркан тож.
Навоийга ўзин урса, урма кофирни,
Ахир нонга мусулмонун кофир бирдай оч.

* * *

Биров гўдак, бировлар ит боқиб боради,
Бировга гул, бировга кул ёқиб боради.
Бу бенаво дунёсидан наво тиланиб,
Мендек бир адашган дарё оқиб боради.

* * *

Бу дунёда менинг каби ғамдан барпо йўқ,
Тоғдай ғамин тил учига чиқармас тоғ йўқ.
Ҳеч ким мендек ўз кўз ёшин селида оқмас
Ерда мендек гуррос солиб йиғлар дарё йўқ.

* * *

Бу умр - ўтар кўчадир. Ғофил ётма, туриб ўт,
Ётганлар бор, ҳолин сўра, кулбасига кириб ўт.
Бу кўча - байрам кўчадир, дўст-душман орасидан
Зийнатланиб, зеболаниб, қушдай енгил юриб ўт.

* * *

Сеҳру сабоғимиз устидан юринг,
Доғ ўлдик. Доғимиз устидан юринг.
Чорланг. Биз борайлик. Ё ўзингиз келиб
Қошу қабоғимиз устидан юринг.

* * *

Ютдиргану ютганимиз нимага арзир,
Ўтмагану ўтганимиз нимага арзир.
“Бошин олиб бир сориға” кетганда Бобур
Сизу бизнинг кетганимиз нимага арзир?!

Муҳаммад Юсуф (1954-2001)

Муҳаммад Юсуф 1954 йил Андижон вилоятининг Марҳамат туманида деҳқон оиласида туғилди. Ўрта мактабни тугатиб, Республика рус тили ва адабиёти институтида таҳсил

олиб, уни 1978 йил тугатган Муҳаммад Юсуф китобсеварлар республика жамиятида, 1980-1986 йилларда “Тошкент оқшоми” газетасида, 1986-1992 йилларда Ф.Ғуллом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида ишлади. М.Юсуф 1992-1995 йилларда “Ўзбекистон овози” газетасида, Ўзбекистон Ахборот агентлигида ишлади. 1995-1996 йилларда Муҳаммад Юсуф Давлат ва жамият қурилиш академиясида ўқиди, 1997 йилдан бошлаб Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси ўринбосари лавозимида ишлади. Унинг дастлабки шеърлари “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” ҳафтаномасида 1976 йили чоп этилган эди.

1998 йили унинг адабиёт соҳасидаги хизматлари ҳамда кўпгина шеърларининг халқ орасида қўшиқ қилиб куйланганлиги назарга олиниб, Муҳаммад Юсуфга “Ўзбекистон халқ шоири” унвони берилди.

М.Юсуфнинг биринчи шеърый тўплами “Таниш тераклар” 1985 йил нашр этилган эди. 1987 йил “Булбулга бир гапим бор”, 1988 йил - “Илтижо”, 1989 йил - “Уйқудаги қиз”, 1992 йил - “Эрка кийик” каби тўпламлари чоп этилди.

2000 йилда Муҳаммад Юсуфнинг “Сайланма”си “Шарқ” нашриётида босмадан чиқди.

Халқ бўл, элим

Қадим юртга қайтсин қадим наволарим,
Қумлар босиб қуримасин дарёларим.
Алпомишга алла айтган момоларим,
Руҳини шод этай десанг - халқ бўл элим!...

Дунёга боқ қадди сендек ким бор яна,
Довруғи ҳам дарди сендек ким бор яна.
Халқ бўлишга ҳадди сендек ким бор яна,
Мозийни ёд этай десанг - халқ бўл элим.

Сен тебратган бешигини Соҳибқирон,
Сенинг боланг юлдузларга қўйган нарвон.
Бир майизни қирққа бўлган бир тану жон
Кунларингга қайтай десанг - халқ бўл элим.

Дарё бўлиб жўшгин энди завқи улғу,
Байрамингда севинч кўз ёшинга қуллуқ,
Юртим деган жасур юртбошингга қуллуқ,
Унга қанот бўлай десанг - халқ бўл элим.

Бўлар элнинг болалари бир-бирин дер,
Бўлмас элнинг болалари бир-бирин ер.
Бир бўл энди, қадри баланд қаддингни кер,
Халқ бўл элим, халқ бўл элим, халқ бўл элим!

Ўғлонлар

*Афғонистонда ҳалок бўлган
Ўзбек ўғлонлари хотирасига*

Ҳиндикушдан таралади бир нола,
Юракларни титратиб зир-зир нола.
Қаранг қонга ботиб ётар бир дала,
Мангу армон бўлиб кетган ўғлонлар..

Алпомишдай келбатидан гапирмай,
Ўн саккиз ёшга ҳам кириб ё кирмай.
Ўн гулидан бир гули ҳам очилмай,
Умри хазон бўлиб кетган ўғлонлар.

Меҳнатдан бош кўтармаган деҳқон эл,
Урушдан ҳеч кўкармаган деҳқон эл.
Йўқлар сизни кўздан ёшин тўкиб сел,
Ўққа қалқон бўлиб кетган ўғлонлар.

Бир дарёга уланмаган ирмоқлар,
Бир қиз сочин силамаган бармоқлар,
Бир тупроққа тўкилган қизғалдоқлар,
Бевақт қурбон бўлиб кетган ўғлонлар.

Аслида-ку, барингиз бир ўзбексиз,
Бир юрт ўғлон, бир узукка кўздексиз.
Бўғзимда тош қотиб қолган сўздексиз,
Марди майдон бўлиб кетган ўғлонлар.
Бир дунёда балки, бир онанинг сиз-
Тилаб олган ёлғиз ўғли эдингиз,
Қайтмас бўлиб қаро ерга кетдингиз,
Мулки афғон бўлиб кетган ўғлонлар.

Ботирмиди, Қодирмиди отингиз,
Қолди дилда муҳрланиб ёдингиз.
Жалолиддин, ахир, сизнинг зотингиз,
Ўзбекистон бўлиб кетган ўғлонлар.

* * *

Қайлардасан ўзинг, қанисан элим,
Сен кимнинг бир парча жонисан элим?
Боболаринг кимдир, момоларинг ким,
Сен қачон ўзингни танийсан, элим?
Осмон тўла юлдуз армонларингми?
Сенинг бор бисотинг дostonларингми.
Алпомиш аталмиш ботиринг қани,
Улуғбегинг қани, Бобуринг қани?
Қани буюк Аҳмад Яссавийларинг,
Румийлардан қолган маснавийларинг?
Улар кечиргайми гуноҳларингни
Унутмагил улуғ Синоларингни.
Кулиб кун чиқадур, йиғлаб кун ботар,
Навоий Ҳиротда беэга ётар.
Юзларин ёритар тунда ой балқиб,
Машраб Балх дорида турибди қалқиб.
Ким эдинг энди ким бўлдинг бу дам,
Сени таниёлмай аждодинг мулзам,
Сен на йиғлагайсан, сен на кулгайсан,
Фарзандларинг қабри қайда, билмайсан.
Қайлардасан ўзинг, қанисан элим,
Сен қачон ўзингни танийсан, элим?
Чўғ остида қолган кулдайгинасан,
Отинг бору ўзинг йўқдайгинасан!

* * *

Қиёси йўқ асло, меҳри бир дарё,
Ўхшаса ўзига ўхшайди ўзбек.
Болаларига-ку билдирмас, аммо,
Дунёда болам, деб яшайди ўзбек.
Ўнта бўлса, ўрни бошқа унинг - чун:
Ўғлим оташимдан яралган учқун,
Қизим парилардан чеҳраси гулгун,
Юзлари лолам, деб яшайди ўзбек.
Бир қўлда беланчак, бир қўлда Қуръон,
Бир елкада кетмон, бирида иймон,
Барчага баробар бир офтобсимон,
Яшнасин олам, деб яшайди ўзбек.
Момолари тетик юзга кирса ҳам,
Боболари қайси йигитлардан кам?
Набираси бўлса битта уйга жам,
Тўшак етмай тўнин тўшайди ўзбек.
Киндик қони томган тупроқ унга - жон,

Керак бўлса, бесўз бахш этару жон,
Кўкракка урмайди: Ватан деб, Ватан!
Алпомиш ўғлонга ўхшайди ўзбек.
Эҳтиром этганга эҳромлари бор,
Кеккайганга бўйин эгмайди зинҳор,
Бешик тўла жажжи Исломлари бор-
Тош ўтмас қўрғонга ўхшайди ўзбек.

Кўнглимдаги ёр

Муҳаббат боғига кирмадим бир бор,
Суйиб бир гулга қўл урмадим бир бор.
Энди тунлар йиғлар менга қўшилиб,
Кўнглимда бир ёру қўйнимда бир ёр.

Бирин бирисига ўхшамас, ёраб,
Кўзимнинг ёшлари тўхтамас, ёраб.
Куюрман бир унга, бир мунга қараб...
Кўнглимда бир ёру қўйнимда бир ёр.

Бирин эркалайман дудоғим билан,
Бирисин эркалаб нигоҳим билан.
Яшарман савобу гуноҳим билан-
Кўнглимда бир ёру қўйнимда бир ёр.

Бирин ҳур дейинми, бирин гулойим,
Суймаганим суйганимдан мулойим.
Бу қандай кўргилик экан, худойим,
Кўнглимда бир ёру қўйнимда бир ёр.

Дарёман, иккита қирғоқда кўзим,
Товонимда бузим, томоқда бўзим.
Икки ўт ичида, қийноқда ўзим,
Кўнглимда бир ёру қўйнимда бир ёр.

37-йил йиғиси

Олов эди, шўх эди ўғлим,
Шамол эди. Ўқ эди ўғлим,
Уйимда нон йўқ эди, ўғлим,
Энди менинг ҳолим не кечар?

Маили изинг қолсайди, ўғлим,
Ўғил-қизинг бўлсайди, ўғлим,

Кўриб кўнглим тўлсайди, ўғлим.
Энди менинг ҳолим не кечар?

Тўлишган ой, тўлин ой, ўғлим,
Кетган еринг қайси жой, ўғлим?
Тилаб олган Турсунбой ўғлим,
Энди менинг ҳолим не кечар?

Ёниб кетсанг майлийди, ўғлим,
Чўкиб кетсанг майлийди, ўғлим.
Айбли бўлсанг қанийди, ўғлим
Энди менинг ҳолим не кечар?

Деҳқон бўлсанг ўлмасдинг, ўғлим?
Чўпон бўлсанг ўлмасдинг, ўғлим,
Ёмон бўлсанг ўлмасдинг, ўғлим
Энди менинг ҳолим не кечар?

Ўқимай ўл, унмай ўл, ўғлим,
Ўқиб олим бўлмай ўл, ўғлим,
Олти тилни билмай ўл, ўғлим!
Энди менинг ҳолим не кечар?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Ўзбек тилида

1. Бўри О. Илтифот. Шеърлар. Т., 1995.
2. Воҳидов Э. Танланган асарлар. 1,2,3 жилдлар.
3. Жалолов Т. Ўзбек шоирлари Т., 1980
4. Лермонтов М.Ю. Танланган асарлар, икки жилдлик Т, 1978.
5. Орипов А. Танланган асарлар. Тўрт жилдлик. Т., 2000.
6. Пушкин А.С. Танланган асарлар. Шеърлар, дostonлар, асарлар Т., 1999.
7. Фармонов Р.Ф, Ватан, истиқлол, муҳаббат, маънави-ят мадҳи Т., 2002.
8. Худойбердиева Х. Сайланма. Т., 2000.
9. Чўлпон. Асарлар. Уч жилдлик. I жилд. Т., 1994.
10. Шекспир У. Сонетлар. Т., 1978.
11. Юсуф М. Сайланма Т, 2000.
12. Ўзбек адабиёти. Дарслик мажмуа. 7-синф учун Т., 1993.
13. Ўзбек шеърляти антологияси. 5 томлик, тўртинчи том. Т, 1962.
14. «Ҳофиз Шерозий шеърлятидан», тўплам, - Т., 1985.
15. Есенин С. «Лирика», Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Т., 1981.
16. Пушкин А.С. «Танланган асарлар», «Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, 1965.
17. Зебо Мирзо «Ажр», «Ёзувчи» нашриёти, Т., 1997.
18. Зулфия «Ўйлар», Ғ. Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти, Т, 1969.
19. Зулфия «Асарлар», икки томлик, I том, Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Т., 1974.
20. «Навой замондошлари», Ўзбекистон давлат нашриёти, Т., 1948.
21. Орипов А. «Нажот қалъаси», Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Т, 1980.

Журналлар

1. Жаҳон адабиёти, 1997, №6.
2. Жаҳон адабиёти, 1998, №4-5, 7-8, 12
3. Жаҳон адабиёти, 1999, №10
4. Жаҳон адабиёти, 2000, №6, 12
5. Жаҳон адабиёти, 2001, №12
6. Жаҳон адабиёти, 2002, №12
7. Жаҳон адабиёти, 2003, №2, №3

II. Рус тилида

1. Есенин С. Собр. Соч.в двух томах М., 1991.
2. Русская лирика XIX века. Составитель В. Орлов. М, 1981.
3. Тютчев Ф. Стихотворения. Петрозаводск, 1983.

III. Француз тилида

1. Диву G. Histoire de la France P, 1970.
2. Poetes francais XIX e-XX e siecles. Antologie Par Samari Welikovsky Moscov. 1982.
3. Les plus beaux poemes d'amour. Choisis Pur andre Rossel. P, 1977.

IV. Тоҷик тилида

1. Савтҳон Ховар. Таҳиям Шокир Мухтор. Душанбе, 1986.

**ШАРҚ ВА ҒАРБ
МУШОИРАСИ**

Муҳаррир: Ф. Файзиев

Оригинал-макет: Суҳроб Файз

Нашрга тайёрланган материалларнинг сифати, келтирилган фактлар, атоқли отлар ва бошқа маълумотларнинг аниқлиги, шунингдек, очиқ нашр этиш ман қилинган маълумотларни оммавийлаштиргани учун муаллиф жавобгардир.

ЖИДУ рухсатисиз қайта чоп этиш ман қилинади.

Формат 84x108 1/32; Ҳажми 11 б.т.
Нусха сони 500. Келишилган нархда.

“ПАТЕНТ ПРЕСС” босмахонасида чоп этилди.
Тошкент ш., Тўй тепа кўчаси, 2а.